

**T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

SURİYE'DE BÖLGESEL GÜÇ REKABETİ: TÜRKİYE VE İRAN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
MUHAMMET ZENCİRLİ**

GAZİANTEP - 2019

**T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

SURİYE'DE BÖLGESEL GÜÇ REKABETİ: TÜRKİYE VE İRAN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
MUHAMMET ZENCİRLİ**

**TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYE. BİLAL ULUSOY**

GAZİANTEP - 2019

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
YÜKSEK LİSANS KABUL VE ONAY FORMU**

Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı **Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler** Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Muhammet ZENCİRLİ** tarafından hazırlanan **“Suriye’de Bölgesel Güç Rekabeti:Türkiye Ve İran Örneği”** başlıklı tez, **03 / 05 / 2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Görevi

Unvanı, Adı ve Soyadı

İmzası:

Kurumu/Üniversitesi

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Bilal ULUSOY
Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Şakir DİNÇŞAHİN
Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Mesut ŞÖHRET
Gaziantep Üniversitesi

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mazlum ÇELİK
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Suriye’de Bölgesel Güç Rekabeti: Türkiye Ve İran Örneği” başlıklı çalışmanın tarafımda, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.
03/05/2019

Muhammet ZENCİRLİ

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Eğitimim boyunca benden yardımlarını esirgemeyen, bana olan desteklerini her zaman yanımda hissetmemi sağlayan, zamanını ayıran; başta değerli aileme özellikle babaanneme ve eşime teşviklerinden dolayı, ayrıca değerli akademisyen Dr. Öğr. Üy. Mesut Şöhret hocamın da katkılarından dolayı teşekkür ederim. Bu tezin hazırlanmasında ufuk açıcı yorum ve yardımlarından dolayı danışman hocam Dr. Öğr. Üy. Bilal Ulusoy'a şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Büyük emek harcayarak hazırladığım bu çalışmanın ülkeme ve milletime faydalı olmasını temenni ederim.

Gaziantep, 2019

Muhammet ZENCİRLİ

ÖZET

Bu çalışmada, Ortadoğu’da “Bölgesel Güç” olarak kabul edilen Türkiye ve İran devletlerinin, Suriye’de ortaya çıkan istikrarsızlık ve beraberinde gelişen hâkimiyet savaşları ortamında iki ülkenin Suriye içinde kendi aralarında rekabetleri ve işbirlikleri test edilmiştir.

Ortadoğu’da yaşanan güncel gelişmeler ışığında Türkiye ve İran’ının Suriye politikasındaki gelişme ve değişikliklere değinerek, özellikle Arap Baharı sonrasında Türkiye Cumhuriyeti ve İran devletinin, Suriye Arap Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri nasıl şekillendiğine ilişkin değerlendirmeler önemli bulunmuştur.

Çalışmada “Bölgesel güç olarak Türkiye ve İran devletlerinin Suriye savaşında oluşturdukları ittifaklar ve rekabetler, menfaatlerine nasıl hizmet etmektedir?” sorusunu çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu çözümlenme neticesinde iki devletin küresel güçler, yerel güçler ve kendi aralarında kurdukları ittifakları çıkarlarına nasıl yansımakta olduğu anlatmaya çalışılmıştır.

Bu açıdan, Ortadoğu’da yaşanan güç mücadelesindeki değişim ve dönüşüm, giderek ayrışan ve çatışmaya başlayan yerel unsurlar ve bu unsurların farklı kutuplardaki destekçilerinin bulunması Türkiye ve İran’ın Suriye’de güç tahkim etme çabalarının boyut ve karakterini değişikliğe uğrattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Bölgesel Güç, Suriye Savaşı, Suriye’de Türkiye-İran Rekabeti

ABSTRACT

This study examines the competition and collaboration between Turkey and Iran, which are regarded as regional Powers in the Middle East, during the period of instability and wars of hegemony in Syria.

This study aims to explore the developments and change in Turkey and Iran's policies on Syria in the light of current issues in the Middle East; how relations between Turkey, Iran and Syria shaped particularly after the Arab spring.

This study seeks answers to the question "How do alliance and rivalry between Turkey and Iran, the two regional powers, in the Syrian war serve to their interests?". As a result, the study reveals how the alliances made by Iran and Turkey with global powers, local powers and between themselves serve to their interests.

Within this context, the study concludes that change and transformation in power struggles in the Middle East, local powers which gradually resolve and start to clash, and existence of these powers' supporters in different poles lead to changes in dimensions and characteristics of Turkey and Iran's efforts to fortify power in Syria.

Key words: Regional power, Syrian war, Rivalry between Turkey and Iran in Syria

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
1.1.Araştırmanın Sorunsalı.....	1
1.2.Araştırma Amacı	2
1.3.Araştırmanın Önemi.....	3
1.4.Araştırma Sınırlılıkları.....	5
1.5.Araştırma Yöntemi.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL GÜÇ KAVRAMI VE TEORİK ÇERÇEVE.....	9
2.1. Uluslararası ilişkilerde Güç Kavramı ve Gücü Etkileyen Unsurlar.....	9
2.2. Bölgesel Güç Kavramı ve Teorik Çerçeve.....	12

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN BÖLGESEL GÜÇ ÖLÇÜTÜ VE TÜRKİYE’NİN SURİYE DIŞ POLİTİKASI

3.1. Türkiye’nin Bölgesel Güç Ölçütü ve Girişimi	19
3.1.1. Türkiye’nin Jeopolitik Konumu	23
3.1.2. Türkiye’nin Ekonomik Kapasitesi.	24
3.1.3. Türkiye’nin Askeri Güç Kapasitesi.....	28
3.1.4. Türkiye’nin Nüfus Kapasitesi.....	30
3.2. Suriye İç Savaşında Türkiye’nin Suriye Politikası.....	35
3.2.1. Suriye İç Savaşı Öncesinde Türkiye’nin Suriye Politikası.....	35
3.2.2. Suriye İç Savaşı Sonrasında Türkiye’nin Suriye Politikası.....	36
3.2.2.1. Türkiye’nin Esad rejimi ile ilişkileri.....	36
3.2.2.2. Türkiye’nin Muhalifler (ÖSO) ile ilişkileri.....	38
3.2.2.3. Türkiye’nin Suriye’deki Diğer Gruplara Yaklaşımı.....	41
3.2.4. ABD’nin Tutumu.....	45
3.2.5. Rusya’nın Tutumu.....	46

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İRAN’IN BÖLGESEL GÜÇ ÖLÇÜTÜ VE İRAN’IN SURİYE DIŞ POLİTİKASI

4.1. İran’ın Bölgesel Güç Ölçütü ve Girişimi.....	49
4.1.1. İran’ın Jeopolitik Konumu	52
4.1.1. İran’ın Ekonomik Kapasitesi.....	54
4.1.2. İran’ın Askeri Kapasitesi.....	56
4.1.3. İran’ın Nüfus Kapasitesi.....	59
4.2. Suriye İç Savaşında İran’ın Suriye Politikası.....	64
4.2.1. Suriye İç Savaşı Öncesi İran’ın Suriye Politikası.....	64

4.2.2. Suriye Krizinden Sonra İnan'ın Suriye Politikası.....	66
4.2.2.1. İnan'ın Suriye Muhalefete karşı Yaklaşımı.....	67

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE SONUÇ.....	71
-------------------------------	-----------

KAYNAKÇA.....	80
----------------------	-----------

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1. Bölgesel Güç Hakkında Yazarların Karşılaştırılması.....	16
Tablo 2. Türkiye'nin Büyüme Hızı	22
Tablo 3. Bazı Ortadoğu Ülkelerinin Kişi Başına Düşen Gelir	23
Tablo 4. Dünyanın En Güçlü Orduları	25
Tablo 5. Türkiye'nin Nüfusu.....	27
Tablo 6. Ortadoğu Ülkelerinin Nüfusu ve Ortadoğu'da Kapladığı Alanı.....	27
Tablo 7. İran'ın Askeri Gücü	51
Tablo 8. İran'ın Nüfusu	52
Tablo 9. İran'ın Nüfus İle İlgili İstatistikî Bilgileri.....	54
Tablo 10. Türkiye ve İran'ın Suriye Stratejisi.....	65
Tablo 11. ABD ve Rusya'nın Suriye Stratejisi	66

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1. Türkiye ve Çevre Ülkeleri Haritası	22
Şekil 2. Türkiye'nin GSYİ Göstergesi (2017)	22
Şekil 3. Suriye Haritası	33
Şekil 4. ABD'nin DAEŞ'e Müdahale Sonrası Suriye Haritası	37
Şekil 5. İran'ın Nitelikleri.....	44
Şekil 6. İran'ın Jeopolitik Konumu	46

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AB	:	Avrupa Birliği
Dr.	:	Doktor
PJAK	:	Partiya Jiyana Azad Kurdistanê
PKK	:	Partiya Karkerên Kurdistanê
PYD	:	Partiya Yekîtiya Demokrat
DAEŞ	:	Devlet'ül Irak ve's Şam
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ÖSO	:	Özgür Suriye Ordusu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Sorunsalı

Çalışmanın temel sorunsalı; Tunus, Mısır, Cezayir gibi ülkelerde Arap baharının/uyanışının etkisi ile rejim değişikliklerinin yaşanması, Suriye’de muhalifleri de harekete geçirmiş ve ülke çapında protestolar yaparak kamu otoritesinin gücüne zarar vermişlerdir. Muhalifler sadece protestolarla yetinmeyip, çeşitli ülkelerin desteği ile silahlanarak, Suriye’de birkaç bölgede Esad hükümetine karşı isyan etmişlerdir. Günümüzde tesiri halen devam eden çatışma ve kargaşa ortamında muhalifler bazı şehirleri ele geçirmişlerdir. Ülke içinde ayrılık, parçalanma ve iç savaş yaşanmıştır. Çok büyük yıkımların ve göçlerin yaşandığı ülkede isyan bölgelerine askeri operasyonlar yapılmış ve binlerce sivil insan hayatını kaybetmiştir.

Bu noktada, Suriye iç savaşı denilen süreçte yaşanan ekonomik istikrarsızlık, kargaşa ve iç çatışmalar gibi gelişmelerden doğrudan etkilenen Türkiye ve İran da Suriye’de etkin bir rol oynamaya başlamıştır.

Türkiye ve İran’ın komşu ülkede gelişen ve değişen olaylar silsilesi olarak görülen bu süreçte, yaşananları sadece siyasi bir olay olarak görmek yanlış olacaktır. Bu olayın hiç şüphesiz ekonomik, sosyal, kültürel ve coğrafi etkileri de bulunmaktadır. Özellikle, iç savaş nedeniyle Türkiye’ye (az da olsa İran’a) göçler yaşanmakta, gelen insanların mağdur edilmemesi adına onlar için bazı sosyal ve ekonomik maliyetlere de katlanılmaktadır.

Suriye’nin 2012 yılında gelişen siyasi istikrarsızlığı ve yıllar itibariyle süregiden iç savaşı komşu devletleri zor durumda bıraktığından, Suriye’de cereyan eden kargaşa ortamı politik olarak birçok devleti Suriye’de kendi menfaatleri ölçüsünde bir rol oynamaya itmiştir.

En nihayetinde bu çalışma, Suriye krizinde örneklem olarak sayılan bu ülkelerin bölgesel güç çerçevesinde Suriye’de birbirleriyle olan rekabetlerini ve işbirlikleri sorunsalını analiz etmektedir.

Araştırma sorunsalımızdaki çalışma boyunca sorulacak soru ise Suriye savaşı sonrasında ve Suriye’de devam eden hâkimiyet/çıkar çatışmasında, Türkiye ve İran ikili işbirliği içinde mi yoksa ikili rekabette mi? sorusu araştırma sorunsalımız için önem teşkil edecektir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Çok hızlı bir farklılaşma, başkalaşma ve belirsizliklerin şekillendirdiği, gri alanların, siyah ve beyaza daha baskın olduğu bir dönemde yaşamaktayız. Dolayısıyla mevcut politikaların da devam eden söz konusu değişime adapte olabilmesi ve çevrede var olan dinamikleri barış ve istikrar doğrultusunda biçimlendirebilecek şekilde geliştirilmesi gerekmektedir.

Sıkıntılı bir dünyada, dış politika doğrultusunda etkin olmak da temel bir ihtiyaç şekli olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla bu durumdan kaynaklı olarak Türkiye ve İran son yıllarda bölgesel güç olma iddiasında Suriye iç savaşında çeşitli yönlerde inisiyatifler almaktadır.

Bu çalışmanın amacı da, Suriye’de patlak veren iç savaş ve süreç içerisinde gelişen güç mücadeleleri konusunda Türkiye ve İran devletlerinin son dönem Suriye’ye yönelik dış politikalarındaki değişimlerini, menfaatlerini ve işbirliklerini bölgesel güç teorisi bağlamında irdelemeyi amaç edinmektedir.

Şunu vurgulamak gerekir ki, Suriye krizinin ilk yıllarında Türkiye ılımlı yaklaşımlar sergilemişti ve Esad yönetimini reforma ikna ettirme gayretine girmişti. Ancak zamanla Türkiye, Esad yönetimi üzerinde ısrarını geri çekip muhalefet gruplarına desteğini açıklamıştır. Buna karşın İran ise bu krizde kısa ve orta vadede çıkarları için Suriye siyasetinde ehemmiyetli bir değişim göstergesi çıkarmamıştır.

Çünkü İran’ın Ortadoğu bölgesinde gösterdiği yayılcı stratejiler, Suriye’de Esad rejimine verdiği açık destek ve Lübnan’da Hizbullah gibi Şii milis oluşumlarıyla başlattığı ilişkiler, özellikle Türkiye’nin İran dış siyasetinden rahatsızlık duyduğu konuların başında gelmektedir. Bu konu ise bölgesel güç olan iki ülkenin Suriye’de daha çok rekabet etmesine yol açmaktadır. Bu husus, çalışmamızda da irdelenmesi gereken amaçların başında bulunmaktadır.

Suriye meselesinde iki bölgesel gücün rekabete girmesine neden olan ana faktörler ise; iki ülkenin farklı mezheplere inanmaları ve Sünni-Şii ekolüne sahip olmaları, yönetilişindeki ideolojik farklılıklar, teröre örgütlerine destek gibi eleştiriler gösterilebilir. Dolayısıyla, Türkiye ve İran'ın da bölgede egemenlik kurma arzusunda olduğu alanların örtüşmemesi kendi aralarında daimi bir nüfuz mücadelesinin yaşanmasına neden olmaktadır.

Buna ilave olarak Türk ve İran devletleri arasında kuruluşlarından günümüze kadar sıcak çatışma çıkmamış olmaması saklı tutulursa, iki ülke ilişkilerinde rekabet kaynaklı iş birliği zaman zaman hâkim olmuştur. Suriye krizinde son yıllarda İran ve Türkiye'nin Rusya ile beraber başlattığı Astana ve Soçi zirvelerinde önemli işbirlikleri gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak bu çalışmanın asıl amacı; Suriye savaşı içinde devam eden hâkimiyet/çıkarcı çatışmasında, Türkiye ve İran devletleri ikili işbirliği içinde mi yoksa ikili rekabette mi sorusunu araştırmada amaç edinmektedir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Türkiye ve İran devletleri, Ortadoğu bölgesinin önemli iki ülkesi konumundadır. Çünkü iki ülkenin coğrafi, tarihi, nüfus, ekonomik ve kültürel kimlikleri sayesinde kendilerini bölgede seçkin bir güç haline getirmiştir. Aynı bölgede “Bölgesel Güç” iddiasında bulunan Türkiye ve İran devletleri, bu benzerlikler nedeniyle rekabet ve işbirliği içinde bulunmuştur.

Bu araştırma temel olarak iki nedenden dolayı önemlidir. İlk olarak önem verilmesi gereken konu bölgesel güçlerinden dolayı iki devletin Suriye krizinde rekabet ve hâkimiyet çatışması olmuştur. İkinci konu ise Suriye krizi küçük bir dünya savaşı arenası görünümü aldığından küresel güçler ve yerel güçler de bu savaşa dâhil olmuştur. Dolayısıyla iki ülke dışındaki diğer aktörlerin Suriye'deki politikaları Türk-İran rekabetini de etkilemiştir.

Bu konuların attığı önemi açıklamak gerekirse, Türk-İran devletleri uzun yıllardır görece olarak kendi aralarında husumete yer vermeden ikili ilişkilerinde istikrarlı bir ilerleme sağlamıştır. Ancak, 2010 yılında Arap baharının patlak vermesi ve ardından ortaya çıkan Suriye iç savaşı ile birlikte ikili ilişkilerde problemlerle dolu bir dönem olmuştur. İki ülkenin nüfuz mücadelesi yürüttüğü ülkede, 2012 yılı ve sonrası döneminde ülkede kriz derinleşmiştir. Bu kriz derinleştikçe Türkiye ve İran ilişkileri de krizin getirdiği sonuçlara bağlı olarak doğru orantılı

bir şekilde gerilim göstermiş ve sonuç olarak bu çalışmanın öznelere olan Türkiye ve İran ise Suriye krizinde farklı gerekçelerle birbirlerine karşı politikalar belirlemişlerdir (Uygur, H., 2017: 47).

Konunun diğere bir boyutu ise iki ülkenin Suriye’de yürüttükleri işbirliğidir. Bu bağlamda, 2017 yılında iki ülke ilişkilerinde yumuşama dönemi başlamasının nedenlerinden biri de Suriye krizinin her iki ülke için de önemli derecede hem can ve mal kayıplarının artması unsuru sebep olmuştur. Türkiye’nin, Suriye’de Esad rejimine karşı söylemlerindeki son dönemde yumuşama olması ve odak merkezini YPG/PKK unsurlarına yöneltmesi, İran ile yakınlaşmada en büyük etken olmuştur.

Rusya ile ortak düzenlenen Astana süreci zirvesinde değişen yakınlaşma paradigmaları ile iki ülke, uzun zamandan beri devam eden savaştan ilk kez çözüm odaklı iş birliği yaklaşımına sahip olmuşlardır. Dolayısıyla, Türkiye İran ilişkileri üzerinde Suriye krizi hiç görülmediği kadar yakınlaşmaya sebep olmuş ve ikili ilişkilerinde yeni döneme geçilmiştir (Doğan, S., 2016: 44). Bu durum ise konu başlığımız olan İran ve Türkiye’nin Suriye’de bölgesel güç rekabetinin önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmamızın atfettiği ikinci önemli konu ise ABD ve Rusya gibi küresel aktörlerin soruna müdahale etmesi ve Suriye’de iç savaşın küresel bir krize evrilmesidir. Bu nedenle iki ülkenin Suriye rekabeti diğere aktörlerin almış olduğu tutumlara göre çıkarları da bu doğrultuda değişiklik göstermiştir.

Ayrıca halk direnişisi şeklinde cereyan eden ve kısa zaman içinde savaş ortamına çevrilen Suriye krizi, iki devletin taban tabana zıt hedeflere yönelik siyaset izlemeleri bu krizin daha da derinleşmesine yol açmıştır.

Suriye’de oluşan güç boşluğu ise ABD ve Rusya gibi bölge dışı aktörlerin soruna müdahale etme zeminini hazırlamış ve bu sebeple Suriye’de iç savaş çok oyunculu küresel bir krize dönüşmüştür (Miş, N., 2012: 7).

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu alışmamız Türkiye ve İnan olarak iki ülke nezdinde yapılan incelemelerle sınırlandırılmıştır. Çalışmamız Türkiye'nin ve İnan'ın Suriye savaşının patlak verdiği döneminden günümüzde sürdürülen ikili ilişkileri de kapsayacak şekilde (2012-2018 yılları) daraltılmıştır. Bu dönem içerisinde ikili ülkeler içinde yaşanan belirli dönüm noktaları analiz edilmiş ve bu dönüm noktaları ile sınırlandırılmıştır. Bu zaman aralığı kısıtlanması açısından, ikili ülkelerin sahip olduğu güç unsurları ise son 10 yıl içinde yaşanan belirli dönüm noktaları ile analiz edilmiştir. İncelenen konular ise ülkelerin ekonomik kapasitesi, askeri kapasite derecesi ve son olarak nüfus alanlarındaki durumlarıyla sınırlandırılmıştır. Aynı zamanda çalışmamızın bir diğer boyutu olan uluslararası ilişkiler teorisinden ‘‘G’’ kavramını açıklamaya yönelik analizlerde konumuzun başlığı olan ‘‘Bölgesel G’’ teorisindeki yazın çalışmalar ile daraltılmıştır.

Ayrıca Ortadoğu bölgesinde bölgesel g olarak değerlendirilen başka ülkeler de bulunmaktadır. Bu lkeleri Mısır ve İsrail olarak sıralayabiliriz. Ancak bölgesel g olarak ana znemiz olan Türkiye Cumhuriyeti ve İnan İslam Cumhuriyeti ile daraltıp değerlendirilmiştir.

1.6. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızın araştırma yönteminde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemden bahsetmek gerekirse, toplum içerisinde bir parça olan insanın kendi çabasıyla şekillendirdiği ve bir kalıba koyduğu sistemlerin detay ve derinliklerinin nelerden ibaret olduğunu keşfetmek için geliştirdiği yorumlama yollarından birisidir (Murat Özdemir, 2010: 303). Ancak yazar Özdemir tarafından yapılan tarife rağmen nitel araştırmaların çokta net bir tarifi olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü nitel araştırmalar diğer bir araştırma çeşidi olan nicel araştırmaların aksine standardize edilebilen bir özelliği ve yaklaşımı bulunmadığı için hakkında genel bir tarifte bulunmak oldukça güçtür (Yüce, Eryaman, Şahin, & Koçer, 2014: 12). Bunu açıklarsak, nitel araştırmanın herkes tarafından aynı şekilde kabul edilen tam bir tanımını yapmak oldukça zor bir durum olduğu ortaya çıkmaktadır.

Nitel araştırmanın bu çalışmada kullanılmasının asıl nedeni karşılaştırmalı ve yorumlayıcı araştırma sağlama imkânıdır. Çünkü incelen konuda Türkiye ve İran'ın Suriye krizi patlak vermesiyle bölgede hâkimiyet kurma çabaları ve güçlerini koruma vasıtasıyla rekabete girme durumları analiz edilmiştir. Dolayısıyla normalde tek tek ülkelerin başlıklarını ele alınmasının yanında her iki ülkeyi karşılaştırma imkânı sunmuştur. Ayrıca bu ülkelerin bazen bahsedilen bölgede karşılaştırılan maddelerinin benzerlikler olmasına rağmen ülkeler açısından farklı bir şekilde yorumlama imkânı tanımaktadır (Yıldırım, 2018).

Bu çalışmada ele alınan Türkiye-İran ilişkilerinin Suriye krizinde yakınlaşma (işbirliği) ve uzaklaşma yani (rekabet) durumları analiz edilip karşılaştırılmalar yapılmıştır. Dolayısıyla çalışma konusu içerisinde yapılacak olan karşılaştırmaların seçilen çalışmamıza uygun yapılması için nitel araştırma yöntemlerinden olan içerik analizi kullanılmıştır.

İçerik analizini hülasa bahsetmek gerekirse; İçerik analizi başta sözel olmak üzere, yazılı ve diğer materyallerin tarafsız ve düzenli bir şekilde araştırılmasına imkân sunan akademik bir yaklaşımdır (Gülbahar & Alper, 2009: 100). İçerik analizinin bu tez çalışmasında kullanılmasının en önemli nedeni ise, içerik analizinin gözlemden çok çözümlene yöntemi olarak, var olan verileri özetleyerek standart hale getiren, verileri karşılaştıran ya da başka bir hale dönüştüren bir nitel yöntem olmasıdır (İçerik.net, 2017).

Ayrıca, nitel veri analiz türleri arasında en çok kullanılan içerik analizi yazılı ve görsel verilerin analizinde kullanılan bir yöntemdir. İçerik analizinde araştırmacı araştırma konusu ile ilgili kategoriler geliştirmekte daha sonra bu geliştirdiği kategori içinde yer alan kelimeleri, cümleleri ve resimleri saymaktadır. Tüm bunları yapan araştırmacı dikkatli olmakla beraber araştırmayı yürütmeyi planlayan başka bir araştırmacıların ya da daha önce araştırılmış olanlarla aynı kategoriler geliştirmeye özen göstermelidir (Özdemir, M., 2010: 5).

Örneğin kadınların mevcut yaşantımızdaki kültürel yapıda baskı altına alındığı görüşüne sahip olan feminist bir kuramın içerik analizini açıklamak yerinde olacaktır. İlk olarak bir araştırmacı 'kadın ve erkek cinsleri arasında kalıplaşmış imajlar' isimli kategori geliştirmekte daha sonra ise çok satılan gazete ve dergilerde yer alan kadın ve erkek resimleri incelenerek kategoriye konu olan resim sayısı belirlenir. Eğer bu kategori içine kadınların geleneksel rollerine değinen resimlerin sayısı belli bir sayıya ulaşmış ise kadınların baskı altında tutulduğu kuramı desteklenmiş olur.

Böke'nin aktardığına göre ise içerik analizini şu şekilde vurgulamaktadır: Sosyal Bilimciler tarafından bilgilerin anlam kazandırılması amacıyla arşivlerden, belgelerden, gazete, sinema ve dizi gibi çeşitli görsel dokümanlardan elde edilenlerin incelenmesidir. Daha açık söyleyecek olursak belirli konularda mahkeme kararlarının incelenmesi, tarih arşivlerinin incelenmesi, televizyon görüntülerinin nasıl yansıdığına incelenmesi vb. gibi örnekler gösterilebilir. İçerik analizinin avantajları doğrudan materyaller aracılığıyla iletişimle ilgilenmesinin sonucunda sosyal etkileşimin merkezinde yer alır (Böke, K.(Ed.), 2011: 13).

Materyallerin incelenmesi çok değerli tarihsel ve kültürel anlayışlar sağlayabilir. İnsanın karmaşık düşüncelerine ve kullandığı dile daha yakından bakmayı sağlar. Dezavantajlarına da değinecek olursak içerik analizi metnin orijinalliğini bozar. Bu analiz yönteminde içerikler metinden soyutlanarak bağımsız kalır ve içeriklerin birbiriyle ilişkileri kaybolur. İçerik analizi sayısallaşmayı gerektirir. Sayısallaşma ise içeriğin gözden kaçırılmasına neden olur.

İlgili bölümlerde de görüldüğü gibi nitel veri analizi, insanı merkeze alan onun çevresini ve kendisini nasıl algıladığına, nasıl tanımladığını keşfetmeye dönük çabadır. Nitel veri analizi ve nicel veri analizi izlenildiği aşamalar bakımından birbirinden farklıdır. Nitel veri analizi incelenen sosyal gerçekliğin gizliliğini gün yüzüne çıkarmaktadır (Özdemir, M., 2010: 7).

Çalışmamız Türkiye Cumhuriyetinin Dışişleri Bakanlığının resmi siteleri özellikle araştırma için kaynak olarak başta kullanılmak üzere internet kaynakları konu hakkında yazılan akademik makaleler sayesinde kütüphane kaynakları kullanılarak hazırlanmıştır.

Ayrıca çalışmada uluslararası ve devletlerarası ikili anlaşmalar incelenmiş, basın açıklamaları ve uluslararası kurumların verilerine ulaşılmış, Suriye krizi konusu hakkında yazılan raporlar ve kitap açıklamalarına da yer verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL GÜÇ KAVRAMI VE TEORİK ÇERÇEVE

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜÇ KAVRAMI VE GÜCÜ ETKİLEYEN UNSURLAR

Çalışmamızın ana eksenini oluşturan bölgesel güç, bölgesel gücün tanımı, bölgesel güç unsurları ve detaylı analizine değinmeden önce, uluslararası ilişkilerde önemi her geçen gün daha iyi anlaşılmaya çalışılan “Güç” kavramına ve gücün devletlerarası ilişkilerde ne biçimde etkili olduğuna dair olguları ve gücü etkileyen faktörleri bu bölümde analiz edilecektir. Bu çalışmada, “Güç” kavramının uluslararası ilişkiler disiplininin çerçevesinde ve dış politika analizi bağlamında “Bölgesel Güç” konusu ile sınırlı kalınmıştır.

Uluslararası ilişkilerde incelenen en önemli öznelerden biri devletlerdir. Devletler iç işlerinde belirli bir hukuk kuralı çerçevesinde örgütlenmişlerdir. Hukuk kurallarını uygulayacak olan otoriteler ise yetkilerinin anayasal olarak devlet denilen tüzel kişilikten almaktadırlar (Morgenthau, Hans J., 1973, s. 14-15).

Ancak, devletlerarası ilişkilerde ise bu durum farklılaşmaktadır. Çünkü milletler arasında tabii olunacak belirgin bir hukuk kuralı ve bu hukuki kuralları yaptırımlar ile destekleyecek merkezi bir otorite mercii bulunmadığından, her ülke kendi varlığını idame ettirmek ve küresel ortamda kendilerine yer edinebilmek için güç arayışları içerisine girmektedir (Kissinger, A.H.. 1957)

Böylelikle uluslararası sistemin anarşik olması olgusu ortaya çıkmaktadır. Uluslararası alan, herkesin zorunlu olarak kendini varlığını devam ettirme çabasında olduğu bir ortamdır ve ülkeler bu anarşik ortamda birincil aktörlerdir. Devletlerin bu kaos ortamda ise öncelikli amaçları hayatta kalmayı sağlamaktır. Hayatta kalmayı sağlayacak esas unsur ise devletlerin ne kadar güçlü olduğuna bağlı olmaktadır (Sönmezoğlu F., 2012, s. 249-254).

Gücün unsurları ve devletlerin elinde bulundurmuş olduğu varlıklarının ve gücünün nasıl bir hal alması gerektiği mevzusunda çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Ayrıca, dış politika analizlerinde hemen hemen tüm değerlendirmede bulunan görüşlerin başvurduğu bir

olgu olmasına rağmen, gücün içeriği ve nasıl ölçülebileceği konusunda ortak bir konsensus bulunmamaktadır.

Devletlerarası ilişkilerde güç, elde bulunan varlıklar ve üstünlükler ile başka devletlere karşı direktif verme kabiliyeti olarak açıklanmaktadır. Akademik olarak gücün ilk açıklayıcısı olan ekol realist ekolüdür. Realistler 1945 yıllarında uluslararası ilişkilerde başat bir akım olup, gücün ana eksenini sağlayan kavramı ise askeri güç olarak görmüşlerdir (Yılmaz, Sait., 2008, s.12-16).

Siyaset bilimci Andrew Heywood'a göre ise güç, yukarıda anlatılanları destekler durumdadır. Şöyle ki, devletlerin çeşitli amaçları vardır. Devletlerin birçok amacı herkes için ortak olup ve bazı amaçları da her bir devlete özgüdür. Devletler, öncelikle kamu politikaları yoluyla birçok amaç veya hedefe ulaşılabilir. Örneğin, vergi ve para politikaları, sosyal refah programları ile teşvik edebilir, işsizlik ve benzerleri sorunlarda adımlar atabilir, ülkenin güvenliğini de halkı korumak için belirli seviyelerde yükseltebilir. İşte bu noktada hükümetlerin dış politika da yaptıkları, belirli eylemleri içermekte olup ülkesini savunmak için çeşitli amaçları bulunmaktadır.

Andrew Heywood, tüm politikaları güçle ilişkilendirmiştir. Doğa bilimleri, gücü genellikle "kuvvet" veya "enerji" olarak açıklamakta olup, sosyal bilimlerde ise en genel güç kavramı, "istenilen sonucu elde etme becerisi" olarak açıklanmaktadır. Güç sonuç olarak, bir kişi tarafından bir başkası üzerinde kontrol veya iktidar olarak tanımlanabilir (Heywood, 2004: 123).

Ancak 1990'lı yıllardan sonra günümüz yazarların yaptığı güç tanımları ve uluslararası ilişkilere egemen olan teorik akımlar konusu, gücü sadece askeri olanaklar bakımından zengin olmayı değil, gücün yanında ilave olarak maddi güç unsurlarının ön planda tutulması gerektiği şeklindedir. Teknoloji, ekonomi, diplomasi gibi unsurları da göz önünde bulundurmuşlardır.

Morgenthau, uluslararası ilişkilerin Realizm ve Liberalizm ekolleri içerisinde yer alan gücün irdelenmesi ve açıklamasında en önemli düşünürlerden biri olarak görülmektedir. 1970 yılı "Truth and Power" kitabında gücü; hem bir ilişki türü, hem uluslararası politikanın en temel amacı, hem de amacın gerçekleştirilmesi için bir araç olarak tanımlamıştır (UİM Raporu, 2011, s.19-22).

Yukarıda ifade edildiği gibi devletlerarasında güç kavramı hayati derecede önemli olup, devletlerin elinde bulundurduğu güç sayesinde ise ülkeler kendi aralarında kapasitelerine göre ilişki sistemi içinde bulunmaktadır. Buna ilave olarak devletler gücü kendi çıkarları (National Interest) doğrultusunda imkân ve hareket kabiliyetleri ölçüsünde bir aygıt olarak kullanabilmektedirler (Morgenthau, Hans J., 1973, s. 21-23).

Morgenthau, devlet davranışlarının siyaset kriterlerine göre değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bir devletin kapasitesi dış politika tayininde önemli bir yer teşkil etmektedir. Coğrafya, doğal kaynaklar, ekonomik kapasite, askeri hazırlık derecesi ve nüfus gibi nicel unsurları göz önünde bulundurur. Diğer tarafta, ulusal karakter, milli moral, diplomasi kalitesi ve devlet kalitesi nicel faktörler de bir ülkenin dış politika tayininde önemlidir. Morgenthau'nun bakış açısına göre, barışçıl bir dünya düzenine sahip olmak istiyorsak uluslararası devlet ilişkilerinde fikir birliği olmalıdır. Bu barış ise sadece diplomasi ile sağlanmaktadır. Ona göre, diplomasi güç dengesi ve barışın korunması için de faydalı bir dış politika aracıdır (Morgenthau, 1970). Ayrıca, dış politikanın amaçlarını ulusal çıkar perspektifi olarak tanımlamakta olup dış politika güç unsurları ile yeterince desteklenmelidir.

ABD kökenli yazarlar olan George Kennan ve Kenneth Waltz realist okulda Morgenthau'ya destek olup realistler gibi çatışmaların önlenmesi sorunuyla ilgilendiler. Realistlere göre uluslararası ilişki demek ulus devlet arası güç ve çıkar mücadelesidir. Realistler için ülkelerin temel hedefi anarşik ortamda güvenliği sağlamaktan ibaret olduğundan tüm politikalarında ulusal güvenliği sağlayacak güç hesapları yer alır. Devletler politikalarından memnun ise statükoyu korurken kendi durumlarından memnun olmayanlar ise yayılmacı bir dış siyaset izler (Waltz K.& Kennan, G. F., 1951).

2.1. Bölgesel Güç Kavramı Ve Teorik Çerçeve

Çalışmamızın ilk kısmında vurgulandığı üzere, uluslararası ilişkiler yazınında “Bölgesel Güç” ile ilgili olarak ortaya konulan çalışmalar, çalışmamızın ana teorik yapısını oluşturduğu için bu kavramın tanımı ve kapsamı geniş bir çerçevede analiz edilecektir.

Bölgesel güç konusu, Soğuk Savaşın ardından daha da fazla ivme kazanarak, farklı yaklaşımların farklı bakış açılarıyla ele alınmaya çalışılmış olmasına rağmen, henüz yolun çok başında görünen bir çalışma konusudur. 1990’lı yılların sona ermesi ve iki kutuplu düzenin kaybolmasıyla uluslararası ilişkiler literatürüne “Bölgesel Güç” kavramı eklenmeye başlanmıştır. Çünkü, devletler küresel veya bölgesel politika alanında iki kutuplu düzeni dönemine nazaran nispeten daha geniş politika üretme kabiliyetine geçmişlerdir.

“Bölgesel Güç” (Regional Power) kavramının uluslararası ilişkiler disiplini içindeki makaleler irdelendiğinde, çeşitli adlandırılmalar ve tanımlamalarla çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu tanımlamalar “Bölgesel Liderler” (Regional Leaders) ve “Bölgesel Büyük Güçler” (Regional Great Powers) vb. isimlendirmeler ile ele alındığı tespit edilmiştir. Bu durumun sonucu ise literatür taramalarında “Bölgesel Güç” üzerine bir uzlaşımın olmama sorununu ve konunun detaylı bir yöntemle çözümleme gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Pedersen, T., 2002: 641-642).

Bölgesel güç kavramını ilk kullanan ve uluslar arası ilişkiler literatürüne katkı sağlayıp bu kavramın yayılmasını sağlayan düşünür Øyvind Østerud olmaktadır. Norveçli teorisyen “Regional Great Powers” isimli çalışmasında en başta “Orta Büyüklükteki Güçler” ile “Bölgesel Nitelikteki Güçler” olarak devletler arasında kategorik ayırımından bahsetmektedir.

Øyvind Østerud’a göre; “Orta Büyüklükteki Güçler” küresel hiyerarşi bağlamında değerlendirilirken “Bölgesel Nitelikteki Güçler” bölgesel düzeyde ele alınmaktadır. Ayrıca, “Bölgesel Güç” olmanın aynı zamanda “Orta Büyüklükte Güç” olmayı gerektirmediği gibi aynı durum tam tersi için de geçerlidir.

Ardından yazar bölgesel güç olan devletler ile ilgili olarak şu tespitlerde bulunmaktadır. “Bölgesel Güç” olan devletler en azından; teritoryal olarak sınırları belirli bir bölgenin parçası

olmalı, bölgedeki diğer güçlerin koalisyonuna karşı durabilmeli ve bölgesel meselelerde önemli bir etkiye sahip olmalıdır.

Buna karşılık bölgesel güçler olarak adlandırılan devletler kategorisi, stratejik duruşlardan ve güç ilişkilerinden dolayı küresel düzeyden etkilenme ihtimali olan bir kategoridir. Gerçekten de büyük güçler (Great Powers) , bölgesel ittifaklar ile ortaklarını göreceli denetleme yoluyla küresel sistem sahnesinde karşılıklı anlaşmalara girebilmektedirler (Østerud Ø., 1992: 25-29).

Yapılan yazın taramalarında bölgesel güç ile ilgili olarak en kayda değer çalışmalardan biri Daniel Flemes'in 15 bölümlük düzenlenmiş cilt incelemeleri çalışmasıdır. Çalışma son yıllarda akademik ve politika belirleyici çevreler için önemli kaynaklardan biri olmuştur. Bu çalışmada genel olarak uluslararası güç dengesi ve yeni, artan güçlerin önemini ele almaktadır.

Daniel Flemes'e göre: "Bölgesel Güç" üzerindeki politik beklentileri saptamaya çalışmıştır. Buna göre; bölgesel güç bölgesinde huzur sağlamakla görevli bir aktör niteliğindedir ve bu görev bazen büyük güçlerden aldığı destekle sağlanmaktadır. Ayrıca bölgesel güçten, kabul edilebilir bölgesel politikaları ve ilişkileri desteklemesi ve teşvik etmesi beklenmektedir. Dolayısıyla "Bölgesel Güç", bu beklentilere cevap verebildiği ölçüde bölgesel güç niteliği kazanmaktadır (Flames, D., 2010: 127-151).

Türk kaynaklarından yapılan araştırmalarında ise bölgesel güç; milletler arasındaki münasebetlerde, belirli bir coğrafik alanda, bölgesinde bulunan diğer devletlere nazaran siyasi, ekonomi, askeri, insan kaynakları, teknolojik gibi başat güçlere sahip olan devletlere denir (Sönmezoğlu, F., 2012: 189-192).

Sönmezoğlu'na göre bahsedilen kavramın diğer bir tanımı ise; büyük veya küçük devlet yapılarından biri içerisine girmeyen; bölgesel politika üzerinde söz sahibi olan, güçlü devletlerden gelen yaptırımlara küçüğe olsa dayanabilen, onlarla kısmi olarak pazarlık halinde olan devletler olarak tanımlanabilmektedir. Ayrıca Bölgesel güç olan devletler, o anın koşullarını lehine geçecek şekilde değerlendirerek kendinden daha küçük devletlerin bazı davranışlarını göreceli olarak etkileyebilecek kapasitede olan devletlerdir.

Yukarıda anlatıldığı üzere bölgesel güç kavramını açıklamak kolay görünmemektedir. Çünkü “Bölge” ve “Güç” olmak üzere açıklaması zor iki kavramı teşkil etmektedir.

Bazı yazarlar, yaptığımız literatür taramasında çıkan sonuçlara göre, bir ülkeyi bölgesel güç olarak nitelemek için muayyen kabul edilen özelliklere sahip olması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bölgesel güçler davranışları bakımından, ülkelerinin iç dinamiklerini özellikle iktisadi ve politik sistem için önemli unsurlar olmasının yanında, kendi etki alanında olan devletlere karşı faaliyetleri ve onları etkileme gücü önemli bir yer teşkil etmektedir.

Flemes, bölgesel güç açıklanmasında yardımcı olmak için, dört büyük etkinin bir arada olması gerektiğini dile getirmektedir.

Bunlardan sırasıyla,

- 1- Bir ülkenin bulunduğu alanda liderlik düşüncesinin olması gerektiğini,
- 2- (Belki de en önemli unsur) kaçınılmaz olarak nesnel ve öznel güç kaynaklarına sahip olmasını,
- 3- Dış politika araçlarını söylemsel olarak diğer ülkelere karşı etkili bir biçimde kullanması,
- 4- Bölgesinde bulunan devletler tarafından liderliği kabul görmesi ve kanıksanması olgusunun bulunması gerekmektedir.

Bu dört kriterin bölgesel devlet olma yolunda olan devletler için önemli emarelerden biridir. Flemes, bu noktada bölgesel güçlerin kendi hâkimiyet alanında nasıl davranması gerektiğini incelemektedir (Flames, D., 2010:127-151).

Bu ayrıma göre; bölgesel bir liderlik için birinci ön şart, bu durumu arzulayan devletin liderliği istediğini belli etmesidir. Bu istek, bölgesel güvenlik ilişkileri açısından istikrarı temin eden ve bölgesel ekonomi açısından kural koyucu olmayı istemek anlamına gelir. Bu durumda sorulması gerek sorular ise, liderliğin nasıl meşrulaştırılacağı ve hangi devletlerin liderlik konusunda fikir birliği içinde olacaktır. Zira bölgesel güç, alenen veya üstü kapalı bir biçimde etki alanını tanımlamak zorundadır. İkinci adım olarak Flemes, bölgesel gücün gerek duyacağı güç kaynaklarına sahip olup olmadığı konusunda maddi kaynaklar ve düşünsel kaynaklar ayırımına gitmek gerektiğini belirtmektedir (Oğulganmış, E. 2014: 90).

Detlef Nolte (Alman teorisyen ve Hamburg üniversitesinde bölgesel çalışmalar ile ünlü bir akademisyen) ise üzerinde çalışmış olduğumuz uluslararası ilişkiler kavramının üstüne, ortaya konulan diğer çalışmalara göre daha detaylı bir teorik açıklama getirmektedir. Nolte göre; bir devletin bölgesel güç olarak kendini tanımlaması ya da bölgede liderlik iddiasında bulunması, o aktörün ilk olarak coğrafi, iktisadi, siyasi ve kimlikli bakımından sınırlanmış bir bölgeye mensup olması istenilmektedir (Nolte, D., 2010: 880-881). Bu açıdan ülkenin, “Bölgesel Güç” olma savının arkasında duracak askeri, ekonomik, politik, nüfus unsurlarını elinde bulundurması ve bu kaynakları bölgesel güç mantığı çerçevesinde yürütmeye çalışılması beklenmektedir.

Detlef Nolte, yukarıda açıklanan kavram ile ilgili olarak nüfus gücüne ve ekonomik gücünün öneminin altını çizmektedir. Çünkü, bölgesel güç olarak vasıflandırılan ülkenin, bölgesel ölçekte büyük bir insan popülasyonuna sahip olmak durumunda olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, bölgesel anlamda yüksek bir GSYİH ve kişi başına düşen gelir miktarına sahip olması beklenmektedir. Askeri güç bağlamında ise kuvvetli bir operasyonel güce sahip olmasının yanında, çeşitli durumlarda nükleer silahlar ve modern nitelikli olan uzun menzilli askeri silahları elinde bulundurmak da bölgesel güç açısından önemli nitelik olarak belirtmiştir (Nolte, D., 2010: 880-882).

Nolte'nin getirmiş olduğu kapsamlı tanım çerçevesinde, bölgesel gücü olan bir devletin aşağıda belirtilen şekilde davranış sergilemesi gerektiğini belirtmiştir.

- 1- Coğrafi olarak lokalize edilmiş belirli bir bölgenin parçası olması,
- 2- Bölgede liderlik vasfını açıkça beyan etmesi,
- 3- Sosyo-kültürel ve siyasi açıdan bölgeye bağlı olması ve kendini ayrılmaz parçası olarak hissetmesi,
- 4- Bölgesinde vuku bulan olaylarda ideolojik, örgütsel ve maddi kaynakları ortaya çıkarması,
- 5- Bölgesel ilişkilerde ve bölgesinde bulunan üçüncü ülkeler arasında çıkan uyuşmazlıklara karşı arabulucuktan dolayı büyük etkiye sahip,
- 6- Bölgenin siyasi ve ekonomik düzlemde tesir yaratması,
- 7- Bölgesel çıkarların temsilcisi olarak, bölgelerarası ve küresel forum ve kurumlarla entegre olması (Nolte, D., 2010: 893).

Yukarıda açıklandığı üzere, uluslararası sistem içerisinde hiyerarşik bir konuma sahip olan bölgesel gücün, bölgedeki diğer aktör devletler ve bölgesel meseleler üzerinde güçlü bir etki oluşturabilmelidir.

Bununla birlikte, alandaki devletlerle ekonomik, politik ve kültürel anlamda güçlü bağlara sahip olmak durumundadır. Bu bağlamda, oluşacak sinerji etkisi ile bölgeyi yönetebilmek için kullanabilmelidir. Gittikçe güncelliğini koruyan askeri operasyonlar, ülkelerin sınır güvenliği üzerinde önemli bir durum teşkil etmektedir. Bölgesel güvenlik açısından da bölgesel güç olma iddiasında bulunan devletler, bölgenin güvenlik gündemini belirleyebilmelidir. Böylelikle diğer devletler tarafından da saygıyla karşılanması önem arz edebileceklerdir (Keykavosiiranagh S., 2015: 53-54).

Yukarıda anlatılan yaklaşımları göz önünde bulundurulursa Türkiye ve İran gibi ülkeler bölgenin diğer ülkeleriyle nispeten daha fazla güç kapasitesine sahiptirler. Ancak önemle ifade etmek gerekir ki, bölgedeki örneklem olarak alınan ülkelerin kendi aralarında başat bir bölgesel güçten bahsetmek zor olmaktadır. Ortadoğu bölgesinde, bölgesel güçten bahsedince, örneğin Türkiye veya İran'ın bölgesel güç olduğuna dair tahliller yapılırken konuşması gereken asıl ciddi konu herhâlde hangi meselelerde, hangi alanda, hangi dönemde yapıldığına dair unsurlar önem arz edecektir.

Detlef Nolte'nin yukarıda değindiği gibi bir bölgesel güç belli kriterlere haiz olması gerekir. Örneklem olarak aldığımız ülkeler incelendiğinde Türkiye ve İran'ın bölgede siyasi ideolojik yapıları ve jeopolitik sınırlandırmaları etkileyen ülkeler arasında sayılmaktadır.

Ortadoğu bölgesi içinde çalışmamızın örneklerini oluşturan iki ülkenin (Türkiye ve İran) bölgesel güç yaklaşımlarını açıklayan çeşitli yazarların savları üzerinden bölgesel güç emarelerinin olduğunu varsayıp, Suriye meselesi ve iç savaşı üzerinden rekabetleri ve çeşitli zamanlarda kendi aralarında Suriye meselesi üzerinden ittifakları da incelenecektir.

Ancak söylemek gerekir ki, Ortadoğu bölgesinde bahsedilen ülkelerin ekonomik, politik, sosyo-kültürel ve askeri alanlarda öncü güce sahip olup ayrıca bölgenin yapısında değişiklik yaratabilip ve aynı zamanda diğer ülkeler tarafından da kabul görececek konumdadırlar.

Yukarıda anlatılan Bölgesel güç çalışmalarını bir tabloda belirtecek olursak aşağıdaki sonuç meydana gelecektir. Tabloda belirtilen “Aynı” işareti bahsedilen üç yazarın da ortak olarak değindiği unsurları açıklamaktadır. “X” işareti ise her üç yazardan ya hiç bahsedilmemiş ya da katılmamış olduğunu belirtmektedir.

Tablo 1: Bölgesel Güç Hakkında Yazarların Karşılaştırılması

DETLEF NOLTE	ØYVIND ØSTERUD	DANIEL FLEMES
Coğrafi olarak sınırlanmış belirli bir bölgenin parçası olması,	Aynı	X
Bölgede liderlik vasfını açıkça beyan etmesi,	X	Aynı
Sosyo-kültürel ve siyasi açıdan bölgeye bağlı olması ve kendini ayrılmaz parçası olarak hissetmesi,	Aynı	X
Bölgesinde vuku bulan olaylarda ideolojik, örgütsel ve maddi kaynakları ortaya çıkarması,	X	Aynı
Bölgesel ilişkilerde ve bölgesinde bulunan üçüncü ülkeler arasında çıkan uyuşmazlıklara karşı arabulucuktan dolayı büyük etkiye sahip,	Aynı	Aynı
Bölgenin siyasi ve ekonomik düzlemde tesir yaratması,	X	Aynı

Bölgesel çıkarların temsilcisi olarak, bölgelerarası ve küresel forum ve kurumlarla entegre olması	Aynı	X
--	------	---

Bu çalışmada bölgesel güç olarak analiz edilen Türkiye ve İran devletleri, Detlef Nolte'un ortaya koyduğu yedi büyük etkinin bir arada olduğu varsayılmıştır. Öte yandan Türkiye ve İran devletleri yazarın bahsettiği kriterler çerçevesinde “Bölgesel Güç” olarak kabul edilmiştir. Ancak bu çalışmada ülkelerin bölgesel güç kapasiteleri kendi içerisinde ve bölgeleri içindeki etkiyi dikkate alarak;

1- Askeri

İki ülkenin aktif asker sayısı, savunma bütçesi, tank, savaş uçağı, uçak gemisi ve askeri denizaltılarının sayılarına göre değerlendirilmiştir.

2- Ekonomik

İki ülkenin büyüme hızı, GSYİH göstergesi, kişi başına düşen milli gelir göstergelerine göre değerlendirme yapılmıştır.

3- Nüfus

İki ülkenin nüfus miktarı, nüfus yapısı ve çalışma çağındaki (15-65 yaş) nüfusu ele alınmıştır.

4- Jeopolitik konum

Her iki ülkenin de coğrafik olarak nerede konumlandığı ve Ortadoğu'da kapladığı alan gibi unsurlara yer verilmiştir.

Yukarıda belirtilen dört unsur “Bölgesel Güç” kapasitesi içinde her iki ülke nezdinde değerlendirilerek detaylı bir şekilde irdelenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN BÖLGESEL GÜÇ ÖLÇÜTÜ VE TÜRKİYE’NİN SURİYE DIŞ POLİTİKASI

3.1. Türkiye’nin Bölgesel Güç Ölçütü Ve Girişimi

Türkiye, Ortadoğu bölgesinde son dönemlerdeki aktif dış politikası neticesinde, uluslararası sistemin büyük aktörleri tarafından Ortadoğu’nun oyun kurucu ve önemli bir aktörü olarak zikredilmiştir (Sönmezoğlu, F., 2012: 244). Uzmanlar Türkiye'nin uluslararası ilişkiler dünyasındaki yerini açıklamak için çeşitli kavramlar kullanmışlardır. Bunlar bölgesel güç, kilit devlet, orta büyüklükte güç ve küresel aktör gibi terimler kullanmaktadırlar.

Bu çalışma, Türkiye’nin Suriye Krizi siyasetini “Bölgesel Güç” teorisi yöntemiyle irdelemektedir. Bu teorik çerçeve ile Türkiye'nin Suriye’ye yönelik dış politika ve eylemleri arasında bir bağ kurmaya çalışılacaktır.

Türkiye’nin Ortadoğu politikası kapsamında etkin olan pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden bazıları tarih, coğrafya ve sosyal faktörleri olarak sıralanmaktadır. Bunların haricinde, siyasal elitlerin dış politika tercihleri ve Ortadoğu’daki bu alanın jeopolitik konumu da ülkemizin bu alanda bulunan diğer ülkelerle ilgili olarak izlediği politikaları üzerinde etkili olan başlıca faktörlerdendir. Bütün bu faktörlere ek olarak bu ilişkiyi etkileyen bir diğer faktör de Türkiye’nin Batı ile olan bağlantısı ve karşılıklı çok yönlü ilişkidir. Türkiye’nin Avrupa ile olan bağlantısı, uzun bir süre zarfında Ortadoğu ile olan ilişkilerinin genelinde farklı bakış açılarından olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkin olmuştur (Koutri, A., 2011: 23).

Ancak günümüz küresel siyasetinde, Dünya’nın ağırlık merkezi yeniden Ortadoğu’ya doğru kaymıştır. Diğer ülkeler Ortadoğu’ya ilişkin uluslararası politikada söz hakkı elde etme, bölgedeki ülkelerle ticareti geliştirme, bölgedeki doğal kaynaklar üzerinde kontrol sağlama konusunda kıyasıya bir rekabet içerisine girmişlerdir. Türkiye’nin, bölge ülkeleri ile yapmış olduğu ticaret ve geliştirdiği ikili ilişkiler de Batı bağlantısını olumsuz etkilemeye başlamıştır. Bu doğrultuda Ortadoğu ve Batı arasında, Türkiye denge kurmaya çalışmıştır.

2002 yılı AK Parti hükümetinin iktidara gelmesinden sonra ise Türkiye'nin Avrupa ilişkiler bir kenarda ilerleme kat ederken, Ortadoğu'ya yönelik politikalarını da sürekli geliştirmiş, öncelikli ve ağırlıklı hedefleri arasına koymuştur (Davutoğlu, A., 2001:25).

Bilindiği üzere Türkiye; Orta Doğu, Kafkaslar, Balkanlar bölgelerinin ortak kesişim noktasında jeopolitik ve stratejik öneme sahip olan bir devlet konumundadır. Türkiye'nin sahip olduğu bu avantajı ise dış politika eylemlerinde de bu hususta önem teşkil ettiğini görebiliriz (USAK, 2012: 5).

Eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal döneminde dile getirilen bölgesel güç kavramı, dönemin Dış İşleri bakanı olan İsmail Cem zamanında da yetkinleştirilen pro-aktif yönlü dış politika sayesinde daha çok ivme yakalanmıştır. Bilhassa, 2009 yılı sonrası aktif dış politika stratejisi yeniden gündeme alındığı görülmüştür. Dönemin eski Başbakanı olan Ahmet Davutoğlu'nun stratejik derinliğe sahip bölgesel açılımları bu konuyu daha da önemli hale getirmiştir.

Ahmet Davutoğlu'nun dış ilişkilerde ilerletmek istediği bu stratejiye göre; Türkiye, kara ve denizden sınırı olan komşu devlet coğrafyalarında ortaya çıkan anlaşmazlıklarda aktif bir şekilde müdahil olunmalıdır. Bu husus Türk dış politikasında bölgesel güç olma adına kullandığı en önemli argümanlardan biri olmaktadır (Kaya F., 2010: 72).

Ayrıca, Ortadoğu'ya yönelik ve bölgedeki stratejilerimize dair başka bir unsur da; Ortadoğu ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirme hedeflerinin olmasıdır. Bölge ülkeleri ile belli kanallar ve mekanizmalar açık tutup çözümden yana tavır alınması gerektiğinin üzerinde durulmaktadır. Bu oluşumlar ise zamanla ülkeler arasında çözüm yollarının açık tutulması unsuru, ülkelerin dostluğunu kazanma, ekonomik ve askeri fırsatlar yaklaşımlarını da beraberinde getirmektedir (Davutoğlu, A., 2001:126). Sonuç olarak, Ahmet Davutoğlu'nun muasır ve ilerlemeci bölgesel güç tarzı söylemi Türkiye'nin Ortadoğu'daki oyun kurucu stratejisine ivme kazandırmış, Türkiye'yi bölgesel güç tartışmalarında haiz olduğu maddi güç unsurları dikkate alındığında, rakip ülkelere nazaran ilerleme kat etmiştir.

Türkiye'nin bölgesel güç söylemlerini, "Türkiye Büyük Millet Meclisi" genel kurul tutanaklarında hükümette yetkili bakanların, grup başkanvekillerinin ve milletvekillerinin Türkiye'nin bölgesinde önemli bir güç olduğunun ve bölgesel güç iddialarının varlığına dair konuşmaları, bu çalışmada Türkiye'nin bölgesel güç olma söylemlerine yönelik kanıt olarak gösterilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 23. dönem 4. yasama yılının 42. birleşiminde Başbakan Yardımcısı Sayın Cemil Çiçek konuşmasında;

"Değerli milletvekilleri, GAP projesi inşallah 2012'nin sonuna bitecektir. Kaynağı da var, parası da var. Böylece Türkiye gelirini büyük ölçüde artıracak, bölgeler arası dengesizlik ortadan kalkacak. Türkiye'nin gelişmesi, güçlenmesi, bölgede söz sahibi olması, sorunun değil çözümün parçası olması, bir bölgesel güç olması büyük ölçüde bu projelerden geçiyor. İşte bu projeler bittiğinde kimin ayağına, nasırına bastysak hepsinin başımıza bela ettiği işin adına bugün terör deniyor, ilave sebeplerle."

Türkiye Büyük Millet Meclisi 23. dönem 4. yasama yılının 6. birleşiminde İstanbul milletvekili Sayın Canan Kalsın konuşmasında;

"Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; yeni yasama yılının milletimize hayırlar getirmesini temenni ediyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum. Sayın Başkan ve değerli milletvekilleri; daha önceki hükümetler döneminde ülkemiz, etrafi düşmanlarla kuşatılmış, içine kapanmış bir ülke görünümündeyken, Hükümetimiz döneminde "komşularıyla sıfır problem" ilkesiyle, çevresiyle iyi ilişkiler geliştirmiş, artan dış ticaret ve iyi komşuluk prensibiyle hem çevresinde hem de dünyaya örnek olmuştur. Bölgesel güç hâline gelen ülkemiz, ihtilafların çözümünde de adres ülke konumundadır."

Türkiye Büyük Millet Meclisi 23. dönem 4. yasama yılının 129. birleşiminde Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu konuşmasında;

"Türkiye'nin küresel, bölgesel güçler analizi benim de katıldığım, birçok çalışmada da ele aldığımız konu. Ama şu hususu, uluslararası literatürü şu anda takip etseler dahi görürler ki, Türkiye'nin şu anda oynadığı rol herhangi bir bölgesel güç rolü değil, hemen hemen her diplomatik alanda yürütülen son derece etkin ve bölgesel gücün üstüne çıkan bir roldür. Bugün sadece uluslararası literatürü, uluslararası ilişkiler literatürünü takip etmeniz durumunda bile Türkiye'nin bu konuda aldığı mesafeyi çok yakından fark ederseniz."

Türkiye Büyük Millet Meclisi 24. dönem 1. yasama yılının 3. birleşiminde Türkiye Büyük Millet Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı Sayın Volkan Bozkır konuşmasında;

"Türkiye gibi bölgesel güç olan bir devlet kendisine bu kadar yakın bir coğrafyaya sırtını çeviremez. Türkiye, bölgeyi çok yakından tanıyan bir ülkedir, bölge halklarıyla çok yakın tarihî, kültürel ve akrabalık ilişkileri vardır. Böyle bir ülkede

meydana gelen gelişmeleri sanki başka bir kıtada cereyan eden olaylarmış gibi uzaktan seyretmekle yetinemeyiz.”

Türkiye Büyük Millet Meclisi 24. dönem 4. yasama yılının 47. birleşiminde Ak Parti Grup Başkanvekili Sayın Mustafa Elitaş konuşmasında;

“Değerli milletvekilleri, Türkiye on bir yıl içerisinde, cumhuriyet tarihi içerisindeki en güçlü dönemlerini yaşıyor. Bugün, on bir yıl içerisinde Türkiye'nin küresel güçler içerisindeki bölgesel güç olma yolundaki attığı adımlar, küresel güçlerle artık figüran gibi değil bir aktör gibi ortaya çıkması birilerini rahatsız edebilir.”

Ayrıca Ak Partinin resmi internet sayfası “2023 Siyasi Vizyon” adlı çalışmasında, Türkiye'nin bölgesel güç iddialarının olduğunu açıkça yansıtmıştır.

“AK Parti iktidarı, Türkiye'nin 2023 hedeflerine ulaşabilmesi için adalet, güven ve istikrar üreten güçlü iktidarlara ihtiyacı vardır. Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu sorunları çözebilmesi ve risklerle baş edebilmesi, bölgesinde güç sahibi olması ve bölgesel ve küresel iddialarını gerçekleştirebilmesi için etkin ve güçlü iktidar yapılarını gerektirmektedir.”

Yukarıda gösterildiği gibi TBMM Genel Kurulunda yetkili kişilerin yaptığı açıklamalar ve Ak Partinin “2023 Siyasi Vizyon” çalışmasında bölgesel güç söylemi göz önünde bulundurulursa, Türkiye'nin son yıllarda yakaladığı dış politikada maddi güç unsurlarının derinlik hamlelerinin yanında, bilhassa maddi olmayan güç unsurlarının olduğunu görebiliriz. Türkiye'nin son yıllarda Ortadoğu bölgesindeki siyasi kabiliyeti, gündem belirleme gücü, rol algısı, bölgesel kabul açısından “Bölgesel Güç” konumunda olduğunu ve Ortadoğu bölgesinde düzen kurucu bir aktör olarak kabul edildiğinin açıkça bir göstergesidir.

Türkiye'nin bölgesel güç kapasitesini açıklamak için öncelikle Türkiye'nin jeopolitik konumunu, askeri, ekonomik ve nüfus kapasitesini belirtmek gerekmektedir.

3.1.1 Türkiye'nin Jeopolitik Konumu

Jeopolitik, kelime anlamı olarak bir ülkenin teritoryal konumunu siyasette kullanmasıdır. Ülkelerin coğrafyasından yararlanan Jeopolitik bilimi, coğrafyadan çeşitli veriler üretmektedir. Dolayısıyla coğrafyanın siyasete olan etkileşimini incelemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti modern sınıрыyla beraber Asya kıtası, Avrupa kıtası ve Afrika kıtalarının birbirine bağlandığı bölgede yer almaktadır. Coğrafi bir ülkenin kaderi olduğundan ülkenin ekonomik ve siyasi boyutunu etkilemektedir. Türkiye'nin coğrafi konumu ve sahip olduğu coğrafi potansiyelleri, tarih boyunca siyasal, ekonomik ve kültürel yapıları şekillendirici bir rol oynamıştır (Kaya, F., 2014: 8).

Dünyadaki siyasi güç merkezleri, kendi ülkelerinin milli çıkarları doğrultusunda, başka ülkelerin bütünlüğüne ve iç güvenliğine yönelik tehditler ortaya çıkarmaktadır. Milletler varlığını yaşatmak istedikçe ve dünyada büyük güç merkez odakları da devam ettiği sürece böyle tehditlerle yüzleşeceklerdir.

Türkiye; geçmişten gelen birikimi, jeopolitiği ve kültürel mirası bakımından doğunun bir parçasıdır. Yine aynı ölçütle incelendiğinde, tarafsız olarak batının da bir parçasıdır. Türkiye'nin altı yüzyıldır batı ile ilişkileri ve ortak geçmiş birikimi bu olgunun en seçkin ispatlarındandır.

Ayrıca Türkiye, Avrupa'nın yerleşmiş parlamentarizm yönetimi ile doğunun istikbal vadeden genç yönetim erklerini arasında bir bağlantı vazifesi görmektedir. Başka bir deyişle Türkiye Cumhuriyeti, İslâm ve diğer dinler aralığında da muhabbet ve yakınlaşma köprüsüdür (Davutoğlu, A., 2013: 65).

Şekil 1: Türkiye ve çevre ülkeleri haritası

Kaynak: <https://www.harita.gov.tr/turkiyeharitasi>.

Yukarıda belirtilenler ile beraber, geniş topraklara sahip ülkelerin coğrafyası kendilerine olan yararları kadar zararları/dezavantajları da bulunduğunu eklemek gerekmektedir. Ayrıca geniş topraklar bir ülke için stratejik olarak rahat hareket kabiliyeti sağlamaktadır. Ancak bazen de bu tür geniş sahalara sahip olmasına rağmen nüfus yoğunluğu düşük olan bir ülke için geniş toprak alanları dezavantajlı/zararlı bulunabilir. Zira kendi- sınırlarını savunacak ve himaye edecek miktarda askeri güç kapasitesine haiz olmama ihtimali ortaya çıkabilir (Kaya, F., 2014: 10).

3.1.2. Türkiye'nin Ekonomik Kapasitesi

Türkiye, Ortadoğu'da özellikle de Arap ülkelerine bir ilham kaynağı olduğuna dair son yıllarda birçok defa tekrarlanmıştır. Ortadoğu bölgesinde Türkiye'nin yükselen dinamikliğine ilişkin bir diğer güç ögesi ise; ekonomik gücüdür. Ekonomik etkinlik, Türkiye'nin Ortadoğu milletleri nazarında bir sempati merkezi haline gelmesine katkı sağlamaktadır (TESEV,

2010:4). Zira Türkiye, 2011 yılının sonu itibarıyla bölgenin ikinci en büyük nüfusuna sahip ülke olmasının yanında, en büyük ekonomiye sahip Ortadoğu ülkesi konumundadır.

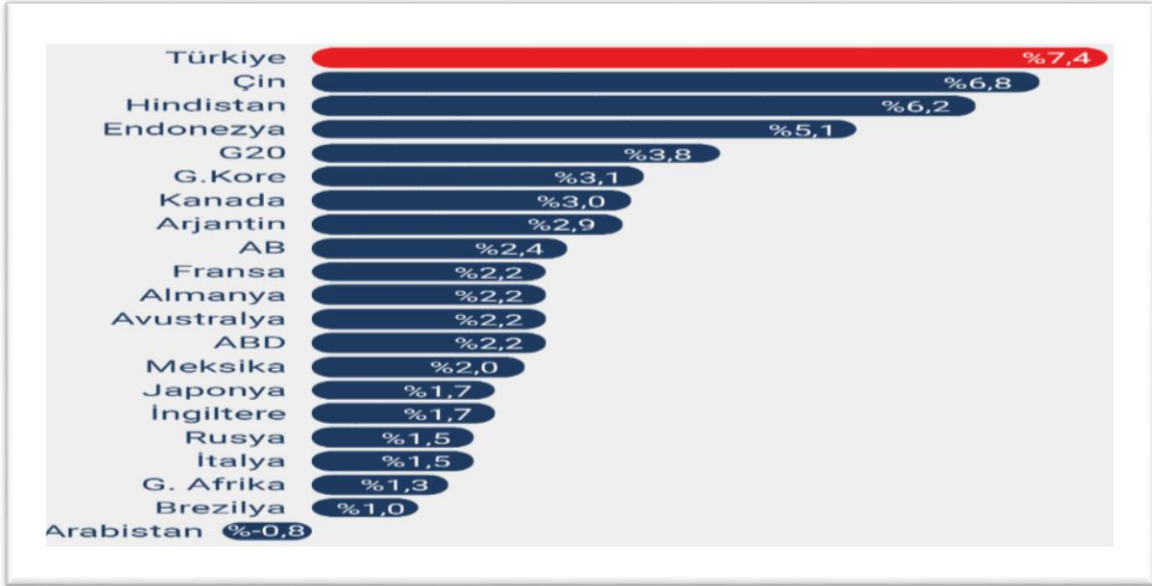
Türkiye'nin Ortadoğu'da artan etkinliği ve "Bölgesel Güç" potansiyeline ilişkin bir diğer parametre ise; ekonomik güçtür. Ekonomik dinamizm, Türkiye'nin Ortadoğu halkları açısından aynı zamanda bir cazibe merkezi haline gelmesine katkı sağlayan bir "yumuşak güç" unsuruna dönüşmüştür. Türkiye, 2011 sonu itibarıyla bölgenin ikinci en büyük nüfusuna sahip ülke olmasının yanında, en büyük ekonomiye sahip Ortadoğu ülkesi konumundadır (TESEV, 2010: 5).

Aşağıda anlatılacak olan ekonomik analizler TÜİK, OECD ve diğer istatistik kurumlarından elde edilen veriler ışığında Türkiye'nin ekonomik kapasitesi analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin karşılaştırılması 2002-2017 yılları itibarıyla grafiksel olarak detaylandırılmıştır.

Bu açıdan Türkiye, Ortadoğu bölgesinde düzen kurucu aktör ya da başat ülke olarak değerlendirilebilir. Son tahlilde bu bölümde, Türk dış politikasında Suriye meselesi nasıl şekil aldığı, Suriye'deki bölgesel ve yerel aktörlerin Türkiye ile ittifak kapasiteleri, ayrıca çatışma hamlelerini de ele almaktadır.

TÜİK verilerine göre aşağıda gösterilen büyüme hızı piramidinde Türkiye, 2017 yılında G20 üyesi ülkeler arasında en hızlı büyüyen ekonomi olmuştur. Yaşanan küresel ve bölgesel güçlüklerle rağmen Türkiye, kendi bölgesinde büyüme oranı bakımından ilk sırayı almıştır (TÜİK, 2017).

Tablo 2: Türkiye'nin Büyüme Hızı

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/gostergeler>.

Ekonomik verilerin en önemli göstergelerinden biri olan cari fiyatlarla GSYİH, (Milyar ABD doları üzerinden)2002 yılındaki TÜİK verilerine göre 236 milyar ABD doları seviyesinden 2017 yılında ise 851 milyar ABD dolarına taşıyarak yüksek bir başarı göstermiştir (TÜİK, 2017).

Şekil 2: Türkiye'nin GSYİH Göstergesi, (2017)

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/gostergeler>.

Yine ekonomik verileri destekleyecek olan IMF verilerine göre; nüfusu 50 milyonun üzerinde olan ülkeler arasında GSYİH verisi bağlamında Türkiye, yüksek olan dokuz ekonomiden biridir.

Aşağıdaki grafikte gösterildiği gibi güçlü finansal yapı ve özel sektör desteği ile son 15 yıldaki ekonomik büyümesine hız kazandırmış ve dünya genelinde dokuzuncu sıraya yerleşmiştir (IMF WEO, 2017).

Tablo 3: Bazı Ortadoğu Ülkelerinin Kişi Başına Düşen Geliri

Ülke	Kişi Başına Düşen Gelir	Yıl
SUUDİ ARABİSTAN	20. 760 USD	2018
TÜRKİYE	11. 114 USD	2018
MISIR	5. 680 USD	2018
İRAN	5. 492 USD	2018

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator>.

Tablo üçte görüldüğü gibi, 2018 yılında Ortadoğu bölgesinin dört ülkesinde kişi başına düşen gelir belirtilmiştir. Türkiye'nin kişi başına düşen gelir dikkate alındığında 11.1 bin dolar ile Suudi Arabistan'dan sonra ikinci gelir refahına sahip ülke olmaktadır.

Sonuç olarak; Türkiye'nin Ortadoğu'da bir aktör haline geldiği ve bölgeye ilişkin politikalarında nispeten daha bağımsız ve Ortadoğu halklarının sempatisini kazanan adımlar attığı belirtilen istatistiklerde, Türkiye'nin bölgedeki ekonomik kapasite unsurları açısından gücünün farkında olduğu açıkça ortadadır.

3.1.2. Türkiye'nin Askeri Kapasitesi

Anadolu ve Ortadoğu bölgesinde yaşayan uluslar, tarihin boyunca askeri açıdan kuvvetli ve dirayetli olma konusunda mecbur kalmıştır. Çünkü bahsedilen Ortadoğu coğrafyasında küçük devletler halinde birlik ve barış içinde yaşama olanağı pek fazla sağlanamadı. Sadece, nüfuzlu bir gücün kontrolünü elde bulunduran devletlerin hükümlerlik dönemleri oldu.

Dinsel, politik ve iktisadi istikrarın olmadığı böyle bir coğrafyanın, bölge dışı güçler tarafından kontrol edilip yönetilmesi de kolay olmaktadır (Tarakçı, N.,2014). Dolayısıyla, Türkiye askeri açıdan güçlü olmak zorunda kalmış ve komşulardan gelecek tehlikelere karşı ordu gücünü her zaman teyakkuz da bulundurmıştır.

Günümüz Türkiye'sinde askeri kapasite olarak, dünya sıralaması açısından sayılı askeri gücü bulunan ülkelerden biridir. Türkiye'nin söz konusu askeri güç unsurları, gerek bölgesel gerekse küresel anlamda belirleyici bir üstünlüğe sahip durumdadır.

Çalışmamızın yöntem analizinde belirtilen ve bölgesel gücü oluşturan temel parametrelerden biri de askeri güç kaynaklarıdır. Bu parametreler ise Business Insider adlı dergide ele alınan hususları odak noktası alıp analiz edilecektir (Business Insider, 2018).

Business Insider'ın en güncel Global Firepower verilerine dayandırarak aktif asker sayısı, savunma bütçesi, tank, savaş uçağı, uçak gemisi ve askeri denizaltılarının sayılarına göre hazırlanan dünyanın en güçlü orduları listesinde barındırmaktadır. Ancak nükleer silaha sahip olan ülkeler kategori dışında bırakılmaktadır. Yani nükleer silahı olan 9 ülke ABD, Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan, İngiltere, Fransa, İsrail ve Kuzey Kore'nin bu potansiyelleri baz alınmamaktadır.

Global Firepower verilerine göre; "Türkiye de bu liste de yer almaktadır. Dünyanın en güçlü ülkelerinin paylaşıldığı bu haberin en altında bulunan tabloda dünyanın en güçlü 25 ordusu sırayla (tüm askeri verilere göre) belirtilmiştir. Türkiye ise bu durumda dünya sıralamasında sekizinci ülke konumuna yerleşmektedir" (Business Insider, 2018).

Tablo 4: Dünyanın En Güçlü Orduları

	OVERALL RANKING	ACTIVE PERSONEL	BUDGET (BILLIONS DOLLARS)	TANKS	AIRCRAFTS	SUBMARINES
UNITED STATES	1	2,500,000	581	8,848	13,444	75
RUSSIA	2	4,017,110	46.6	15,398	3,547	60
CHINA	3	4,635,000	155,6	9,150	2,086	68
INDIA	4	3,468,000	40	6,464	2,086	14
FRANCE	5	400,770	35	423	1282	10
UNITED KINGDOM	6	332,000	55	407	879	10
JAPAN	7	307,900	40,3	678	1,590	17
TURKEY	8	596,130	18,2	3,778	1,007	13
GERMANY	9	325,000	36,3	408	676	6
IRAN	21	2,345,000	6,3	1,658	479	15

Kaynak: <https://www.businessinsider.com>.

Çalışmamızın en başında da belirtildiği gibi bir ülkenin gücü; onun nüfus, doğal kaynaklar, ekonomi, ordu, tarihsel mirası gibi birçok unsurun toplamıdır. Ancak tüm bu unsurlar belli sınıflandırmalara tabi tutulup tasnif edilerek güce dair farklı yaklaşımlar ortaya konmuşsa da “askeri güç” olarak ifade edilen sert gücün devletlerarası ilişkilerinde ve kapasitelerinde önemli parametrelerden biridir. Türkiye söz konusu olduğunda ise onu öne çıkan sert güç unsurları şunlar olmaktadır: coğrafi coğrafik konumu, enerji koridoru havzalarının merkezinde yer alması, köklü bir askeri stratejisi ve gelişmekte olan silah sanayisidir. Özellikle Türkiye’nin jeopolitik konumu, bölge devletleri arasında görece olarak en önemli sert güç enstrümanlarını teşkil etmektedir (Yeğın, A., 2016: 15).

3.1.3. Türkiye'nin Nüfus Kapasitesi

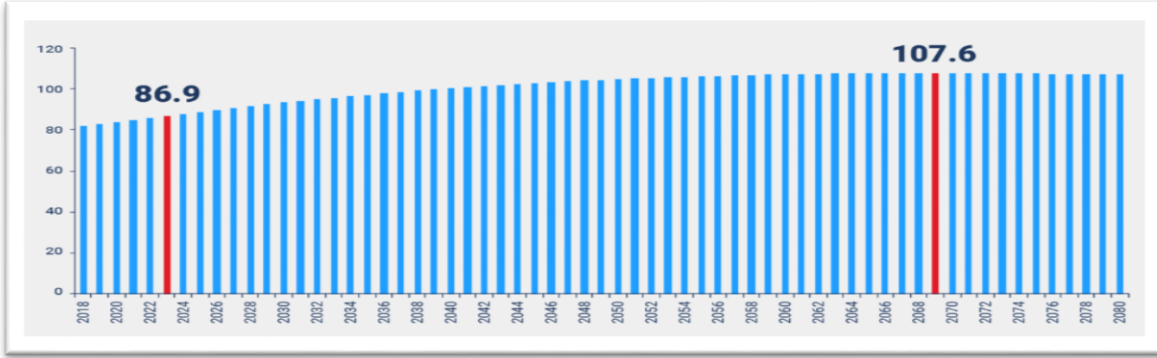
Bir ülkenin nüfus miktarı, o ülke için siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan önemli sonuçlar doğurmaktadır. Tarih boyunca bir ülkenin nüfus büyüklüğü o ülkenin veya milletin ayakta kalmasının en önemli koşulu olarak kabul edilmektedir. Nüfusun fazla oluşu, ülkeleri olası bir savaş tehditinden korumaktadır. Tam tersi olarak da nüfusun düşmesi, ülkelerin diğer devletler nazarında caydırıcılığını azaltmaktadır.

Avrupa kıtasındaki birçok ülkede nüfusun artış hızını örnek olarak ele alırsak; Avrupa nüfusu, I. ve II. Dünya Savaşları arasında en alt seviyelere düşmüştür. II. Dünya Savaşı'ndan sonra doğum oranları tüm Avrupa'da hızlı bir şekilde artarken, 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krize paralel olarak nüfusun artış hızı da ciddi bir şekilde düşüş yaşamıştır. Nüfusta yaşanan bu değişimlerin nedenleri; ölüm oranlarının azalması ve buna karşılık olarak doğum oranlarının düşmesi, nüfusun yaşlanması unsurları gösterilebilir (Murat, S., 2002: 45-89).

Türkiye'nin nüfusu ise demografik açıdan ülke ekonomisi ve siyaseti üzerinde son derece olumlu bir etkiye sahiptir. Türkiye'nin Avrupa ülkelerine karşı kullandığı politik güç unsuru ise nüfus konusu oluşturmaktadır. Avrupa'da yaşanan ve gittikçe azalan nüfusu gibi önemli çetin zorluklarla karşı karşıya olan yatırımcılar, Türkiye'nin genç ve eğitimli nüfusunu önemli bir avantaj olarak incelemektedir (Akın, 2009: 30).

Yukarıda değerlendirildiği üzere Türkiye'nin nüfus yapısı önemli bir yere sahip olmaktadır. Ancak Türkiye'nin nüfusunu ve gelecekte ne derecede artacağını açıklamak gerekirse, bu konu ile ilgili yeterli istatistiki verileri toplayan Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) bakmak gerekir.

Tablo 5. Türkiye'nin Nüfusu

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/gostergeler>.

TÜİK'e göre; 2018 yılında 82,3 milyon olan Türkiye Cumhuriyetinin nüfusu 2023 yılında 86,9 milyona, 2040 yılında ise 100,3 milyona erişmesi öngörülmektedir. Türkiye, nüfusun büyüme ivmesini sürdürerek 2069 yılında doruk noktası olan 107,6 milyona ulaşacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2018).

Tablo 6: Ortadoğu Ülkelerinin Nüfusu ve Ortadoğu'da Kapladığı Alanı

MIDDLE EAST POPULATION		
COUNTRIES	MILLION	%
TURKEY	81,6	26
IRAN	80,8	26
IRAQ	32,5	10
SAUDI ARABIA	27,3	8,8
YEMEN	26	8,4
SYRIA	17,9	5,8
TOTAL MIDDLE EAST POPULATION	310	---

Kaynak: <https://www.imagenesmy.com/imagenes/middle-east-region-population>.

Bir ülkenin toplam nüfusundaki istihdam seviyesini belirleyen faktör, çalışma çağındaki nüfus (15-64 yaş) olmaktadır. Dolayısıyla, o ülkenin istihdam seviyesini belirleyen faktörlerin arasında önemli bir yer teşkil eder. Türkiye nüfusunun yaklaşık % 50'si ise, TÜİK'in 2017 yılındaki verilere göre 30 yaşın altında bulunurken, Avrupa Birliği üyesi devletler ile kıyaslandığında en genç nüfusu elinde bulunduran ilk devlet olmaktadır. Bilhassa son on yıldır, Türkiye'deki yaş bağımlılık oranı düşüş göstermeye devam ederken, kamu harcamalarında sağlık, sosyal güvenlik ve eğitim alanları için daha yüksek bütçe ayrılmasını sağlamıştır.

Bölgesinde sosyal ve ekonomik açıdan seçkin bir güç olan Türkiye, nüfus miktarı ve çalışma yaşındaki kişi sayısı onun en önemli itici gücünü oluşturmaktadır. Ayrıca, Balkan ülkeleri ve Orta Asya bölgelerinde yaşayan ve Türkiye ile ırk, dil, din ve kültür gibi ortak bağları bulunan yaklaşık 200 milyonluk Türk nüfusu bulunan dünyada Türkiye'nin Türk dünyası, İslam ülkeleri, çevre ülkeler nezdinde önemli bir konuma yerleştirmektedir. Dolayısıyla, Türkiye bölgesel güç olarak kendi bölgesinde nüfus gücünün etkisi ile diğer ülkeler nezdinde kendi saygınlığına pozitif yönde etki etmektedir (Tuna, O. & Yalçıntaş, N., 1999: 66).

Sonuç olarak Türkiye'nin "Bölgesel Güç" olarak değerlendirmemizde göz önünde bulundurduğumuz kriterler, çalışmamızın teorik kısmında Detlef Nolte'nin vurguladığı gibi, bir ülkenin nüfus gücü, jeopolitik konumu, askeri olanakları ve ekonomik gücünün öneminin altını çizmektedir.

Türkiye'yi bu bağlamda değerlendirirsek, bölgesel güç olarak ülkenin, bölgesel ölçekte büyük bir insan popülasyonuna sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca, bölgesel anlamda yüksek bir GSYİH (2017 yılında 851 milyar ABD doları) ve kişi başına düşen gelir (11,1 bin ABD doları) miktarına sahiptir. Askeri güç bağlamında ise kuvvetli bir operasyonel güce sahip olmasının yanında, modern nitelikli olan uzun menzilli askeri silahları, tankları ve 596.000 civarındaki askeri personel sayısını elinde bulunduran Türkiye, bölgesel güç açısından önemli bir nitelik olarak görülmüştür (Kutlay, M., & Dinçer, O.B., 2012: 3).

Son olarak, Türkiye'nin nüfus gücü ise nüfus miktarı ve çalışma yaşındaki kişi sayısı onun en önemli olumlu taraftaki itici gücünü oluşturmaktadır. Ayrıca, Balkan ülkeleri ve Orta Asya bölgelerinde yaşayan ve Türkiye ile ırk, dil, din ve kültür gibi ortak bağları bulunan yaklaşık 200 milyonluk Türk nüfusu bulunan dünyada Türkiye'nin Türk dünyası, İslam

ülkeleri, çevre ülkeler nezdinde önemli bir konuma yerleştirmektedir (Kutlay, M., & Dinçer, O.B., 2012: 4).

Türkiye'nin bölgesel güç olarak değerlendirilmesi konusunda ortaya konulan önemli ve dikkat çekici bir araştırmayı bu bölümde anlatıp araştırmamızı destekler özellikte olan verileri yansıtmak uygun olacaktır. Bu amaçla, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) tarafından hazırlanan "Ortadoğu'da Türkiye Algısı 2010" araştırması, Ortadoğu halklarının Türkiye'ye bakış açısında önemli bulgular ortaya koymaktadır (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, 2010).

TESEV'in yaptığı araştırmanın önemli bir bölümünde, "Bölgesel güç olarak Türkiye'nin bölge ülkelerine model olabilir mi?" sorusu üzerinde yer alan araştırmaya göre, denek olarak alınan 8 ülkeden 2 binin üzerindeki kişinin cevapları göz önünde bulundurulduğunda bu ankete katılanların yüzde 66'sının model ülke olarak Türkiye'yi gördükleri ortaya çıkmıştır.

Çıkan bu neticenin ayrıntısı incelendiğinde ise, rol model olabilir diyenlerin yüzde 15'sinin Müslüman kimliği, yüzde 12'sinin ekonomisi, yüzde 11'inin demokratik rejime sahip olması, yüzde 10'unun ise Filistin ve Müslümanların haklarını korumasını gerekece göstermektedir. Görülüyor ki, Türkiye'nin bölge ülkeleri nezdinde model ülke olması sadece yükselen bir bölgesel güç olmasından kaynaklanmayıp muhafazakâr gelenekten gelen AK Parti'nin politik muvaffakiyeti ve demokratik süreçlerle uyumu Ortadoğu'daki diğer ülkelere seçkin bir tecrübe olarak kayda alınmıştır.

Çalışmamızda vurgulanan ve bölgesel gücün bir unsurunu oluşturan ekonomiye dayalı bir soru da; "Önümüzdeki 10 yılda Türkiye'yi nerede görüyorsunuz?" şeklindeki soruya katılımcıların yüzde 61'i "Türkiye'yi en baş sırada görüyoruz yanıtı" vermektedir. Bölgedeki ülkelerin iktisadi gelişmişlik ve ilerlemeci bakış açısına sahip olan Türkiye'yi ekonomik anlamda bölgede lider devlet olarak gördüğü ortaya çıkmaktadır. Bu soru ile ankete katılanların Türkiye ekonomisine duyduğu güveni olgusunu ortaya çıkarmaktadır.

En nihayetinde, Türkiye kendi bölgesinde önemli güç olarak görürken Türkiye'nin ekonomik, politik, nüfus ve askeri gücü sayesinde bölgesindeki ülkeler nezdinde 'Bölgesel güç' olarak tanınmaktadır. Böylelikle de bölgesel güç iddiasını çevredeki ülkelerin bakış açılarını da katarak haklı şekilde olduğunu görebiliriz (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, 2010).

3.2. SURIYE İÇ SAVAŞINDA TÜRKİYE’NİN SURIYE POLİTİKASI

3.2.1. Suriye İç Savaşı Öncesinde Türkiye’nin Suriye Politikası

Türkiye-Suriye ilişkilerine bakıldığında, ikinci dünya savaşı sonrası Suriye’nin bağımsızlığını elde etmesiyle Türkiye- Suriye ilişkileri başlamış olup 1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatına kadar geçen süre içinde Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler pürüzlü bir düzlemde çeşitli sorunlar yaşamıştır. İki ülke arasında imzalanan mutabakat sonrası ilişkilerde bir yumuşama boy gösterse de bu yumuşama tam olarak AK Parti’nin 2002 yılında iktidara gelmesiyle canlanma göstermiştir (Koşar, C., 2017).

Türkiye-Suriye ilişkileri esasında, 1998 yılında Ekim Krizi ile iyice bozulmuş olup PKK elebaşı Abdullah Öcalan’ın Suriye topraklarından ikili anlaşmayla çıkarıldıktan sonra normalleşme evresine geçmiştir. Bu gelişme sonrasında yumuşamaya devam eden iki ülke ilişkileri, Suriye’de kriz patlak verene kadar devam etmiştir.

Bu konuyu açacak olursak, 2002 yılı sonrasında Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AK Parti) iktidara gelmesinden sonra komşu ülkelerde sıfır sorun politikası neticesinde Suriye’deki Beşar Esad yönetimi tarafından kabul görmüş ve ikili ilişkiler işbirliği içinde gelişmiştir. İki ülkenin iyi ilişkileri neticesinde, 2004 yılında serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma sayesinde iki ülke arasındaki alışveriş hacmi 2010 yılında 2,5 milyar dolar seviyesine erişmiştir. Ahmet Davutoğlu döneminde bu ikili devlet ilişkileri ise boyut değiştirip stratejik ortaklık olarak isimlendirilmiştir. Bu gelişmelere ek olarak, 2010 yılında iki ülke önemli bir karar ile ortak petrol arama şirketinin kurulması için adım atmıştır. Bu noktada görüldüğü üzere enerji alanında da işbirlikleri artmıştır. Dolayısıyla, Türkiye-Suriye ilişkileri bölgesel ve uluslararası şartların etkisi ile iki ülkenin siyasi karar alıcıların tercihleri neticesinde nispeten gelişme evresine girmiştir (Türkiye-Suriye YDSİK 1. Toplantısı Ortak Bildirisi, 22-23 Aralık 2009).

Tüm bu gelişen ilişkiler ise bölgede Arap ayaklanmalarının ortaya çıkması sonrası ivme kaybetmiş ve zamanla Suriye’de yaşananlar, ikili ilişkilerin bozulmasına sebep olmuştur.

3.2.2. Suriye İç Savaşı Sonrasında Türkiye'nin Suriye Politikası

3.2.2.1 Türkiye'nin Esad rejimi ile ilişkileri

Arap ülkelerinde başlayan demokratik uyanış, 2011 yılından bu yana Ortadoğu bölgesinin jeopolitik dengesinde ve güvenlik konularında büyükçe bir sarsılma yaratmıştır. Önemli bir konuma sahip olan Suriye toprakları, kriz patlak verdikten sonra ülkede küresel güç mücadelelerinin olduğu çetin bir ortam olmuştur. Dolayısıyla, Suriye'nin kaderi de Ortadoğu'ya terör ve istikrarsızlık ihraç eden başarısız bir devlet halini almıştır.

Suriye'de iç savaşa dönüşen kriz ülke sınırlarının ötesinde sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Kriz; bölgesel ve küresel bir anlaşmazlığa sebep olmuş, Orta Doğu'da Şii-Sünni gerilimine zemin hazırlamış, Suriyeli sığınmacılar sorununu doğurmuş, PKK/KCK terör örgütüne farklı bir hareket alanı sağlamış ve böylece Türkiye'yi güneyde meşgul edecek bir istikrarsızlık meydana getirmiştir.

Türkiye-Suriye ilişkilerinin makul seviyede görüldüğü bu dönemde, Orta Doğu devletlerinde Arap Baharı denilen oluşum ortaya çıkmıştır. Türkiye en başından beri, Arap ülkelerinde adalet ve ekonomik özgürlük istekleri ile gün yüzüne çıkan halk tepkilerine destek vermiştir. Türkiye'deki siyasi mercilerin halk hareketleri üzerindeki destekleyici duruş sergilemesi Suriye meselesinde, Suriye hükümetince hoş karşılanmamıştır.

Suriye devletinde Esed düzenine karşı muhalefet oluşumlarının sonuç göstermemesi, ülkedeki bunalımın iç savaş, karışıklık görüntüsüne bürünerek Türkiye'yi güney sınırında önemli bir imtihan ile dış politikası test edilmiştir. Suriye krizi, Türkiye'nin kendi güvenliği hakkında önlemler aldirtmakta olup, Türkiye'nin, Orta Doğu'daki devletler ile olan münasebetlerini, özellikle de siyasi ve ekonomik alanlarda inşa ettiği işbirliği süreçleri üzerinde negatif olarak tesir etmektedir.

Türk politika yapıcıları (Cumhurbaşkanlığı ve Dış İşleri Bakanlığı) , 2011 yılının mart ayında Suriye'de halk grupları yenilik ve ıslahat talebiyle miting gösterileri düzenlemeye başlayınca, Suriyeli muhataplarına demokratik hak ve hürriyetlerinin artırılması yönünde reform tembih ettiği açıkça bilinmektedir. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti yenilik çağrılarını kamuoyu önünde ve uluslararası platformlarda konu haline getirmeye başlamıştır.

Türkiye, Suriye'deki Esed yönetimi ile iletişim kanalını açmış ve sağlıklı bir reform süreci yürütülebilmesi için programlı bir biçimde Suriye iktidarına reform tavsiyelerini masaya yatırmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarı Hakan Fidan, Esad yönetimine gezi turnesi düzenlemiş, Beşşar Esed'i reformlara cevap vermesi için iknada bulunmuştur (Ali Semin, 2011).

Türkiye'nin bu denli teşebbüslerine rağmen, Esed rejimi üzerinde Türkiye'nin istediği reform mesajları etkili olmamıştır. Böylelikle Baas hükümeti de ülkedeki halk tepkilerinin reform yoluyla değil de şiddet yoluyla susturulması gerektiği yönündeki politikalarda aksiyon almıştır. Esed rejiminin ülkedeki Baas Partisinin iktidar tekeline son vermeye dönük somut bir adım atmaması, kitlesel halk gösterilerini silahlı kuvvet kullanarak bastırmaya yönelmesi ile Türkiye'nin tutumu değişmeye başlamıştır.

Bu sebeple Türkiye, Suriye'de demokratik değişim sürecine katılabilecek muhalif unsurlarla ilişki içeresine girmiştir. Bu doğrultuda, Esed rejimine karşı olan muhalefet grupların uluslararası çağrılarını dikkate alarak çeşitli toplantılar düzenleme yönünde öncü ülke olmuştur (Ali Semin, 2011).

Türkiye Cumhuriyeti, 2011 yılı Ağustos ayında Baas rejimine yönelik duruşunu değiştirdikten sonra muhalefeti gruplarını Suriye devletinin yegane sahibi olarak görüp alternatif hükümet olarak kabul etmiştir. Suriye muhalefeti, Türkiye'de Antalya ve İstanbul illerinde düzenlediği iki toplantı akabinde Suriye muhalefeti olarak tek çatı altında birleşmeyi karar kılmıştır. En nihayetinde Türkiye, Şam yönetimiyle ilişkilerini askıya aldı ve Türkiye'nin Şam Büyükelçiliğini 2012 Mart ayında kapattı.

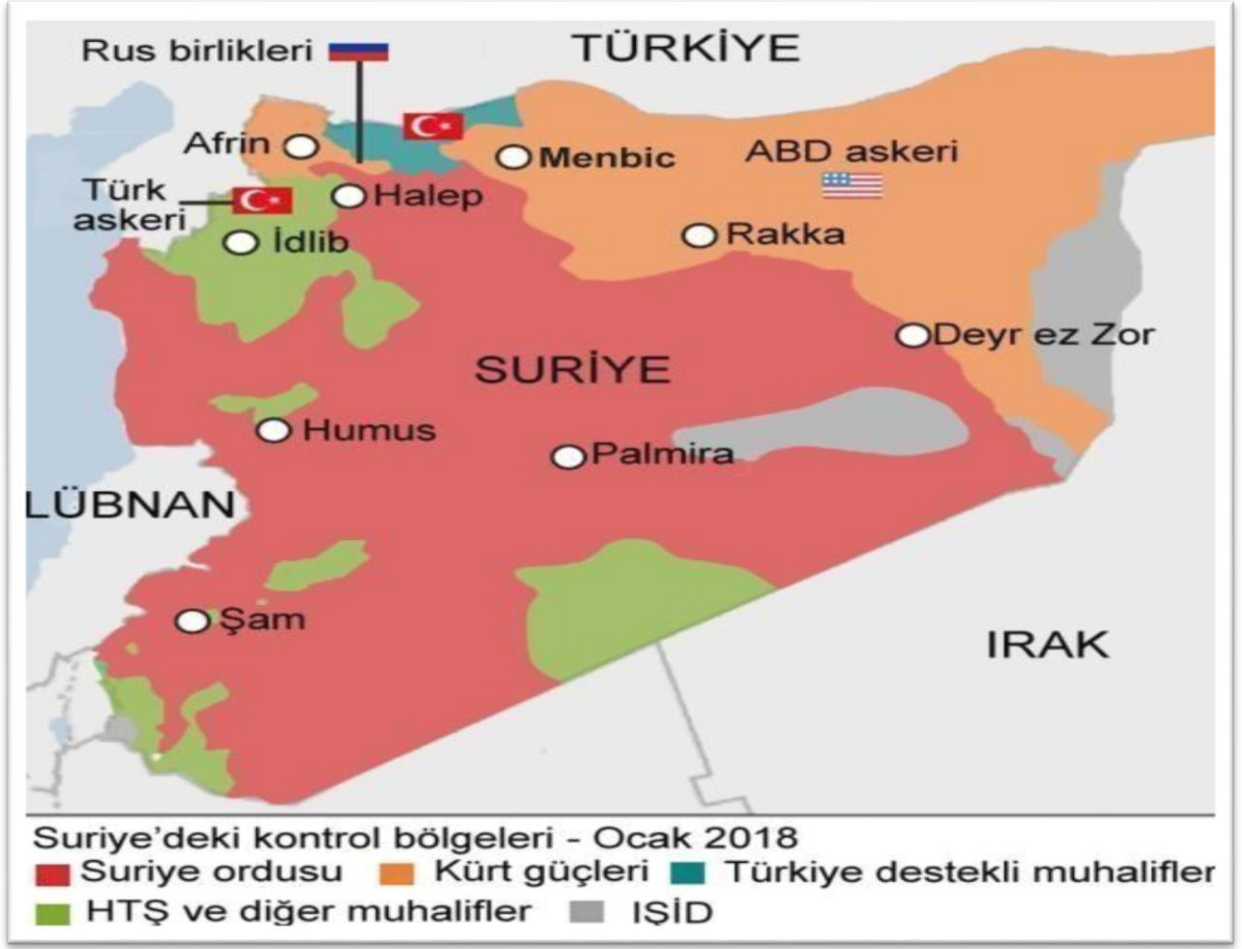
3.2.2.2 Türkiye'nin Muhalifler (ÖSÖ) ile ilişkileri

İstanbul'da temsilcilik açan ve Esad rejimine karşı silahlı girişim olan Suriyeli muhalifler (Özgür Suriye Ordusu), Türkiye'nin Suriye sınırındaki Hatay kentinde faaliyet göstermesine Türkiye nezdinde yürütülen diplomatik ilişkiler sonucunda izin verildi. Bu gelişme sayesinde ÖSÖ, kendi alanında yapılanma fırsatı bulmuştu.

ÖSO'nun ilk çıkış zamanlarına bakıldığında, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) Mart ayında başlayan ayaklanmaların çıkmasıyla Esad rejimine karşı 2011 Temmuz ayında Suriye-ordusundan ayrılan subaylar birliğiyle kurulmuştur. Liderleri Albay Riyad el Esad olan ÖSO'nun, ortaya çıkış noktasını" sistemi yıkmak için halkla birlikte çalışmak ve halkı sistemin silahlı ölüm makinelerine karşı korumak" (BBC, 2018) olarak açıklamıştı.

Sosyal medyada Suriye ordusunun tüm mensuplarına kendi taraflarına katılma ve Suriye'deki diğer muhalif olan ellerinde çeşitli silah taşıyan gruplara birleşme çağrısı yapan ÖSO, sivilleri hedef alan tüm güvenlik güçlerinin artık kendileri için meşru birer hedef haline geldiğini bildirmişti.

Bu örgüt, Suriye'nin mevcut bayrağına bir yıldız daha ekleme yaparak, üç yıldız hale getirdi. ÖSO'nun kullanmaya başladığı bu bayrak varyasyonu birçok çeşitli muhalif unsurlar tarafından kısa zamanda kullanıldı. Oluşumun bir unsuru olan bayrağı, ele geçirilen yerlere üç yıldızlı ÖSO bayrağı asıldı. Ancak kısa bir dönem sonra, çeşitli unsurların da ÖSO çatısı altında mücadele ettiğini ilan etmesi, örgütün yeni baştan yapılandırılma isteğini ortaya çıkarmıştı. Bu aşamanın akabinde ÖSO ve çatısı altındaki birçok grup Batılı devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından "ılımlı muhalif gruplar" olarak adlandırılmaya başlandı. (BBC, 2019).

Şekil 2: Suriye Haritası - Ocak 2018

Kaynak: <https://www.bbc.com/turkce/haberler/dunya>.

Yukarıdaki haritada görüldüğü gibi Suriye topraklarında Esad rejimine karşı çeşitli yerlerde silahlanmış olan gruplar bulunmaktadır. Coğrafik olarak düzensiz olan bu gruplar düzenli bir ordu çatısı altında birleşmesi gerekli görülmekteydi.

Türkiye destekli ÖSO'nun kurulma aşamasından sonra daha kurumsal bir kimlik halini alması için yeniden yapılandırılma sürecinin doğurdu. Bu ordu, 30 Aralık 2017'de "Suriye Milli Ordusu" olarak muhataplarına duyuruldu. Milli Ordu, yaklaşık 30 alt grubun birleşmesinden oluşturuldu ve 15 bin savaşçıyı bünyesinde barındırmıştı. Amerika Birleşik Devletleri, bu konuda Esad rejimine karşı oluşturulan muhalifler grubuna PKK uzantısı olan PYD'yi de koymak isteyince, Türkiye ile arasında ihtilaflar yaşanmıştır.

Özellikle Kobani (Ayn el Arab) olaylarından sonra muhalif grupları içerisinde ABD'nin YPG'yi ön plana çıkarma arzusu da, iki ülkenin muhalif adlandırmaların da önemli ayrılıklar ortaya çıkmıştır.

Yaşanan bu gerginleşmelerin ardından Türkiye Cumhuriyeti, ÖSO'yu desteklemeye devam ederken, ABD ise PYD'ye önemli düzeyde yardım ve sevkiyat yapıp sahada desteklemeye başlamıştır. Her ne kadar PYD bünyesinde ABD'nin desteklediği bir kısım Arap gruplar olsa da, tarihsel süreç dikkate alındığında PKK'nın Suriye uzantısı olan PYD'nin muhalif grupların dışında değerlendirilmesi gerektiği aşikârdır.

Türkiye'nin ÖSO ile ilişkilerine bakıldığında, Türkiye'nin sınır hattında bulunan YPG gibi grupların saldırılarına karşılığında savaşmak için çeşitli destekler verildi. Bu destekler silah teçhizatları ve yeterli düzeyde lojistik gibi unsurlardı. Türkiye'nin Fırat Kalkanı Harekâtı ile ele geçirilen bölgeyi korumak ve YPG grupların saldırılarına karşı savunmak için bu ordu ile sahada beraber düşmanlarına karşı birlikte çarpışmıştı. Asıl amaç ise Türkiye'nin kendi sınır güvenliğini korumak, ÖSO için ise kendi hâkimiyetinde bulunan toprakları terörist gruplarından temizlemek ve halkın huzur içinde yaşamasını sağlamaktır. Bu süre zarfında, Suriye'de PYD - DAESH –Esad'ın insani kırımına karşı kol kanat geren Türkiye; Fırat Kalkanı operasyonu ile bölgede daha da aktif rol aldı (Yeşiltaş, M., 2015:12).

Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti için Suriye'nin politik geleceği ve toprak bütünlüğü için mühim bir yer teşkil etmektedir. Suriye'nin Kuzeyinde Kürt nüfusunun ağırlıklı olduğu olası bir oluşumun kurulması; Türkiye topraklarında terör faaliyeti gösteren örgütü PKK için cazip bir havanın oluşmasına neden olacaktır. Türkiye'nin sınırlarında enerji kaynaklarının paylaşımına yönelik çatışmaların belki de savaşların yaşanmasına ve Türkiye'nin siyasi ve ekonomik olarak zor duruma koyabilecektir. Bu nedenle Türkiye; Suriye'de muhalif grup olan ÖSO ile ilişkilerini daha dikkatli bir şekilde politika izlemektedir.

3.2.2.3 Türkiye'nin Suriye'deki Diğer Gruplara Yaklaşımı

Suriye'de devam eden iç savaş ve ardından gün yüzüne çıkan otorite boşluğu, ülkede çeşitli terör örgütlerin rahatça hareket edebileceği bir alana çevirmiştir. Dolayısıyla terör yuvaları için de doğal bir yayılma alanı olmuştur. Bu hâlihazır iç savaştan fayda sağlayan terör örgütleri mukavemetlerini biriktirerek coğrafyada kalıcı olmak ve ileride alanda söz sahibi olmak için silahlı mücadeleye başvurmuşlardır. Türkiye için ise Suriye sorununda başat güvenlik tehdidi ise YPG ve DAESH olmuştur (Ertuğrul, D., 2012:4-6).

Öncelikle PYD, 2003 yılında hayata geçirilmiş olan ve Suriye'nin kuzeyinde faaliyet gösteren bir politik oluşumun adıdır. Açıktır ki, PKK tarafından inşa süreci sağlanan ve organize edilen bu siyasi yapılanma, YPG adı altında silahlı unsurunu gün yüzüne çıkarmıştır. Bu yapı, hem silah taşıyan gruplarıyla hem de politik faaliyet gösteren oluşumlarıyla bilhassa Türkiye devletinin güvenliğini amaç sayan teşebbüsleriyle PKK'nın uzantıları olarak göze çarpmaktadır.

Başta Türkiye'nin güneydoğusu ve doğusunda olmak üzere PKK, Irak'ın kuzey kesiminde, Suriye'nin kuzeydoğusu (Türkiye'nin yaklaşık 900 km'lik sınırı) ve İran devletinde ise ülkenin kuzeybatısını çevreleyen alanda bir devletçik kurmayı amaçlamaktadır. Bu gaye ile 1978'de çalışmalarına başlamıştır. Türkiye, bu terör ve anarşi örgüt ile uzun seneler boyunca mücadelesini sürdürmektedir (Acun,C.,ed., İnat, K. & Ataman, M., 2016: 180-186).

PKK kurulduğu yıldan bu yana temel olarak ABD'nin manipülasyonu ile beslenmesine rağmen İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya gibi ülkelerin de yerine göre bazı emirlerini yerine getirmiştir. Ayrıca bu örgüt yukarıda bahsedilen bazı ülkelerin bazı kirli işleri ile alakalı olarak alt üstleniciliğini yapmış ve bu ülkeler ile de ilişkilerini yaşatmaya devam etmiştir (Ertuğrul, D., 2012: 6).

DEAŞ terör örgütüne ise bakacak olursak, 2014 yılı itibariyle Irak devletinde faaliyetlerine başlamıştır. Suriye'deki iç savaş bahanesiyle Suriye'ye adım atan ve adım attığından beri komşu ülkeler içinde devasa bir panik üretilip, Esad rejimine karşı isyan eden muhaliflerin kontrol ettiği mntıkaları ele geçirmiştir. Böylelikle Türkiye-Suriye sınırına büyükçe bir alanda kısa bir süreliğine de olsa hâkimiyet kurmuştur. Zaman içinde belirgin hale gelen örgüt, Türkiye'ye büyük bir güvenlik tehdidi oluşturmuş ve bilhassa 2016 yılında tüm

dünyada (Fransa’da ve Almanya’da) olduğu gibi ülkemizde de birçok metropolde ciddi şekilde zayıyatı olan terör hareketlerinde bulunmuştur (Sayın, A., 2017: 26).

İlk önceleri muhalefet grup ve Esad rejimi arasında başlayan silahlı mücadeleler, DEAŞ ve PKK/YPG gibi iki anarşi örgütünün Suriye’de hakimiyet alanlarını genişletmesine neden olmuştur. Suriye krizinde paradigmanın değişim göstermesiyle beraber dengelerin de farklılaşması sonucunu doğurmuştur. DEAŞ ve YPG, Suriye’nin kuzey şehirlerinde büyük bir toprak bölümünün kontrolünü eline almaya başlamış ve bu alanlarda hâkimiyetlerini ilan etmiştir. YPG terör örgütü Haseke şehri, Ayn’el-Arap ve Afrin bölgesinde kanton ilan ederken, DEAŞ ise Halep merkezinden Humus’a kadar olan geniş bir coğrafik alanda sözde hilafetini ilan etmiştir (Lister, C., 2015: 146).

Bahsedilen bu iki terör örgütünün birbiriyle olan ilişkisi ve rekabeti de, diğer aktörlerin Suriye’ye bakışlarını tamamen değişikliğe uğratmıştır.

ABD’nin Suriye’ye müdahil olması da DEAŞ’ın Ayn’el-Arap’a saldırmasıyla başladı. ABD, Eylül 2014’te devletlerarası koalisyon oluşturarak DEAŞ terörüne karşı PKK/YPG’ye destek verdi. Dolayısıyla Suriye’de askeri gücünü kullanmış olan ABD, YPG ile bugüne kadar devam eden askeri anlaşmalarının temelini atmış oldu (Lister, C., 2015: 149).

Bu değişiklikleri göz önünde bulundurursak, Amerika DEAŞ’ın Ayn’el-Arap’a saldırmasıyla birlikte tutum ve politikalarını değiştirtirmiş, ittifak edeceği aktör seçimini ise PKK/YPG’den yana kullanmıştır.

Sonuç olarak, artan DEAŞ ve PKK/YPG tehdidi sebebiyle Türkiye'nin Suriye'de kökten önemli kararlar almasını zorunlu kıldı. Ağustos 2016'da başlayan Fırat Kalkanı Harekâtı ile Türkiye, hem DEAŞ'ı kendi sınırına yakın yerleri işgalden kurtarmayı hem de güney sınır hattı boyunca uzanan olası PKK/YPG'nin terör koridoru kurulmasını bertaraf etmeyi amaçlıyordu. ÖSO ile Türkiye'nin ortaklaşa yaptığı bu hareket ile, Suriye krizinde baş gösterici bir oyuncu olarak yer alıp ve uluslar arası ilişkilerinde ihtiyaç hasıl olduğunda askeri gücünü yani sert gücünün kullanmaktan geri kalmayacağını bir kanıtını göstermiştir (Sayın, A., 2017).

Fırat Kalkanı Operasyonu'nun ardından Türkiye'ye göre artık gündemindeki en ciddi güvenlik tehdit boyutunun PKK/ YPG unsurları olduğudur. Türkiye'nin Suriye meselesiyle ilgili gösterdiği en açık hal ve gelişen Suriye siyasetindeki bu sapma, Türkiye için geleneksel ortaklarından kopuşunu göstermektedir. Bunun yanında Suriye krizinde farklı ülkelerle de yeni iş birliği alanları oluşturmak için çaba sarf etmektedir.

İran, Türkiye'nin Suriye topraklarına düzenlediği bu operasyona karşı refleksi ise kabul edilemez olarak tepki vermiştir. Çünkü İran İslam Cumhuriyeti, Türkiye'nin Suriye topraklarında kalıcı bir hakimiyet alanı kazanmasından endişe etmekteydi ve bahsedilen bu sebepten ötürü iş birliği yerine bölgesel nüfuz mücadelesine yönelmiş oldu.

2017 yılının Ocak ayında Türkiye, İran ve Rusya devletleri arasında başlamış olan Astana süreci, Suriye meselesinde hayati bir yol ayrımı olmuştur. Türkiye'nin Suriye stratejisindeki değişimleri sonucunda Rusya Federasyonunun ısrarı üzerine Türkiye'nin bölgedeki inisiyatifi nedeniyle İran ile beraber üçlü ortaklaşa çalışma arzusu, bu sürecin oluşmasına yol açmıştır. Türkiye, Astana süreciyle birlikte Suriye'nin bütünlük ve birliği konusunda söylemlerini güçlendirmiştir. Ayrıca ülkesine karşı temel tehdit algılamasını PYD/YPG üzerine kurmuştur.

Suriye üzerinde nüfusunu arttırmak isteyen ABD ve Rusya'nın tutumlarına bakmak çalışmamızın analizi bakımından önemli görülmüştür. Zira Suriye'de İran ve Türkiye devletlerinin rekabetleri bahsedilen ülkelerinin de etkisi bulunmaktadır.

3.2.4. ABD'nin Tutumu:

ABD'ye göre Suriye'de patlak veren kriz sonrası Esad rejimine yardım etmemesinin en büyük nedeni ve Esad rejiminin iktidarda kalmaması için şu tezleri savunmaktadır:

Suriye'nin İran devlet başkanı olan Ahmedî Nejat'a olan desteği, Lübnan'da İran bağlantılı Hamasın yurtdışı karargâhına evinin kapısını açması, Hizbullah'a silah yetiştirilmesi ve Suriye'yi İran nüfusuna sevk etmeye çalışmasından dolayı istememektedir. Bunlardan dolayı Suriye, ABD hedeflerinin Rusya ile çakıştığı savını da ortaya çıkarmaktadır. Çünkü ABD, Esad yönetiminin liderliğini yitirerek rejimine son verilmesi için İngiltere, Fransa ve Almanya'nın desteklerini de alarak baskılarını arttırmaktadır (Deniz, T., 2013: 319).

Deniz'in belirttiği gibi; İran'ın diğer yandan Suriye'ye olan tutumu da ABD'nin bölgeye olan yaklaşımını da sıkıntıya girmesine yol açmaktadır. İran, Esad yönetiminin yaptıklarına tepki vermemesine karşın Suriye'de yaşanan olaylara tepki gösteren Türkiye ve Amerika'ya eleştiri yağmuru tutmaktadır. Bu tutumunun nedeni Şii bağlantılı Nusayrilerin Suriye'de iktidarda olması ve İran'la ilişkilerinin sıkı temeller üzerine kurulmasıdır (Deniz, T., 2013: 320).

Suriye üzerinde Rusya'nın bölgede hakim olabileceği düşüncesi ABD için öncelikli bir konu olmayan olayı gündemi haline getirmiştir. Bu nedenle bölgedeki varlığını sürekli hissettirmiştir.

ABD içinde bulunduğu ekonomik sıkıntısı, Afganistan ve Iraktaki durumu, Rusya ve Çin'in karşıtlığı gibi nedenlerden dolayı Suriye sorununda pek on göz önünde olmak istememektedir. Bunu AB, Arap Birliği ve Türkiye üzerinden yapmayı hedeflemektedir. ABD Başkanı Donald Trump'ın da 19 Aralık 2018'de Suriye'den çekilme kararı almasının ardından, sürece ilişkin belirsizlik devam etmektedir (Amerika'nın Sesi, 2019).

3.2.5. Rusya'nın Tutumu:

Rusya için Suriye devleti ABD'nin politik tutumunun aksine tarihi ilişkileri nedeniyle daha fazla öneme sahiptir. 1960 yıllardan itibaren Suriye yönetimindeki siyasiler, Amerika'ya karşı koruyucu kalkan olarak SSCB'yi seçmiş ve soğuk savaş dönemine kadar da bu birlikteliğini devam ettirmiştir. SSCB yıkıldıktan sonra, iki kutuplu düzen yok olmuştur. Çünkü yeni kurulan Rusya Federasyonu savaş sonrası sıkıntılar yaşamış olup bu sıkıntıları onun Suriye başta olmak üzere Ortadoğu ile olan bağlantılarını zayıflatmış ve kendi yerini Amerika'ya kaptırmıştır. Fakat Putin yönetiminden sonra hızla yükselişe geçen Rusya, Arap Baharı sürecini ve Suriye sorununu en iyi şekilde kullanarak kaybettiği gücünü yeniden Ortadoğu'da ve Doğu Avrupa'da pekiştirmeye başlamıştır (Korkmaz, Y., 2015: 12).

Deniz'in bakış açısına göre Rusya için Suriye'nin önemi büyüktür. Bu önemi şu şekilde sıralayabiliriz;

- 1- Rusya olmadan Suriye sorunu çözülemez düşüncesini aşılıyarak ABD'nin güç kaybetmesini hedefleyerek kendisinin güçlenmesini ve lider olmasını amaçlamıştır.
- 2- Doğu Akdeniz'de bulunan Tartus Limanı, Rusya için Suriye'yi Ortadoğu'ya açan bir kapı olarak gördüğünden bu limanı kullanmak istemektedir.

Rusya, 2014 yılında Kırım'ı ilhak ettikten sonra Sivastopol Limanını ile deniz gücünde etkinliğini artırmıştı. Zira Sivastopol; İstanbul Boğazı, Çanakkale Boğazı ve Akdeniz'den geçerek açık denizlere ulaşmasını sağlayan can damarıydı. Bu nedenle Rusya kendisine alternatif kanallar aramaktaydı. Aranılan bu liman ise Suriye'nin Tartus Limanı olarak belirlenmişti. İlk zamanlarda Suriye ve Rusya'nın amacı bu limanı ortak kullanabileceği ortak üsse dönüştürmekti. Fakat zamanla bu liman çok gelişti ve önemli ticaret liman özelliği kazandı. Bu özelliği kazanması limanda Sünni nüfusu arttırarak bu limanın Rusya'ya kiralanmasına Nusayri yönetimi önceliğinde karşıda durmaktadır. Bu durum planlarını sıkıntıya düşürmekte Rusya'nın limanın tahsisi konusunda Esad yönetimi ile ilişkilerini daha da sıkılaştırmaktadır (Deniz, T., 2013: 322-325).

En nihayetinde üçüncü bölüm değerlendirildiğinde, Türkiye'nin bölgesel güç olarak değerlendirmemizde göz önünde bulundurduğumuz kriterler, çalışmamızın teorik kısmında Detlef Nolte'nin vurguladığı gibi, bir ülkenin nüfus gücü, jeopolitik konumu, askeri olanakları ve ekonomik gücünün önemini altını çizmektedir.

Türkiye'yi bu bağlamda ele alırsak; Türkiye'nin bölgesel güç olarak Ortadoğu ölçeğinde büyük bir insan nüfusuna sahip olduğu görülmüş olup ayrıca bölgesel anlamda yüksek GSYİH (2018 yılında 851 milyar ABD doları) ve kişi başına düşen gelir (11,1 bin ABD doları) miktarına sahiptir. Askeri güç bağlamında ise kuvvetli bir operasyonel güce sahip olmasının yanında, modern nitelikli olan uzun menzilli askeri silahları, tankları ve 596.000 civarındaki askeri personel sayısını elinde bulunduran Türkiye, bölgesel güç açısından önemli bir nitelik olarak görülmüştür. Ayrıca Türkiye'nin nüfus gücü ise nüfus miktarı ve çalışma yaşındaki kişi sayısı onun en önemli olumlu taraftaki itici gücünü oluşturmaktadır (Kutlay, M., & Dinçer, O.B., 2012: 3-4).

Türkiye'nin Suriye politikası değerlendirildiğinde ise Türkiye, kriz patlak verdiğinden beri bölgede önemli bir oyuncu olmuş ve gerektiğinde oyun kurucu tarafta da bulunmuştur. 2011 yılında cereyan eden Suriye meselesinde en başta Baas rejiminin halkın taleplerine cevap vermesi gerektiğini düşünmüş ve mevcut yönetime karşı telkinlerde bulunmuştur. Mevcut hükümet telkinleri kabul etmeyince Türkiye ise strateji değişikliğe gitmiştir. Bu sebeple Türkiye, Suriye'de demokratik değişim sürecine katılabilecek muhalif unsurlarla ilişki içine girmiştir. Bu doğrultuda, Esad rejimine karşı olan muhalefet grupların uluslararası çağrılarını dikkate alarak çeşitli toplantılar düzenleme yönünde öncü ülke olmuştur. (Semin, A., 2011)

Türkiye Cumhuriyeti için Suriye'nin politik geleceği ve toprak bütünlüğü için mühim bir yer teşkil etmektedir. Suriye'nin Kuzeyinde Kürt nüfusunun ağırlıklı olduğu olası bir oluşumun kurulması; Türkiye topraklarında terör faaliyeti gösteren örgütü PKK için cazip bir havanın oluşmasına neden olacaktır. Türkiye'nin sınırlarında enerji kaynaklarının paylaşımına yönelik çatışmaların belki de savaşların yaşanmasına ve Türkiye'nin siyasi ve ekonomik olarak zor duruma koyabilecektir. Bu nedenle Türkiye; Suriye'de muhalif grup olan ÖSO ile ilişkilerini daha dikkatli bir şekilde politika izlemektedir.

Türkiye, İran ve Rusya devletleri arasında başlamış olan Astana süreci, Suriye meselesinde hayati bir yol ayrımı olarak görülmüştür. Türkiye'nin Suriye stratejisindeki

değişimleri sonucunda Rusya Federasyonun ısrarı üzerine Türkiye'nin bölgedeki inisiyatifi nedeniyle İran ile beraber üçlü ortaklaşa çalışma arzusu, bu sürecin oluşmasına yol açmıştır. Türkiye, Astana süreciyle birlikte Suriye'nin bütünlük ve birliği konusunda söylemlerini güçlendirmiştir.

Ayrıca Türkiye, ABD'nin aleni olarak müttefik olarak saydığı ve önemli bir dost olarak ilan ettiği PYD/YPG unsurlarını genel güvenliği için tehdit olarak görmektedir. Bu konuda Fırat kalkanı operasyonunu ve Afrin harekâtını gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin Suriye meselesinde ülke çıkarları ve genel güvenliği için sert gücünü kullanmaktan çekinmemiş, devam eden kaos ortamında kendi menfaatleri için diğer ülkeler ile işbirliği içinde bulunmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İRAN'IN BÖLGESEL GÜÇ ÖLÇÜTÜ VE İRAN'IN SURİYE DIŞ POLİTİKASI

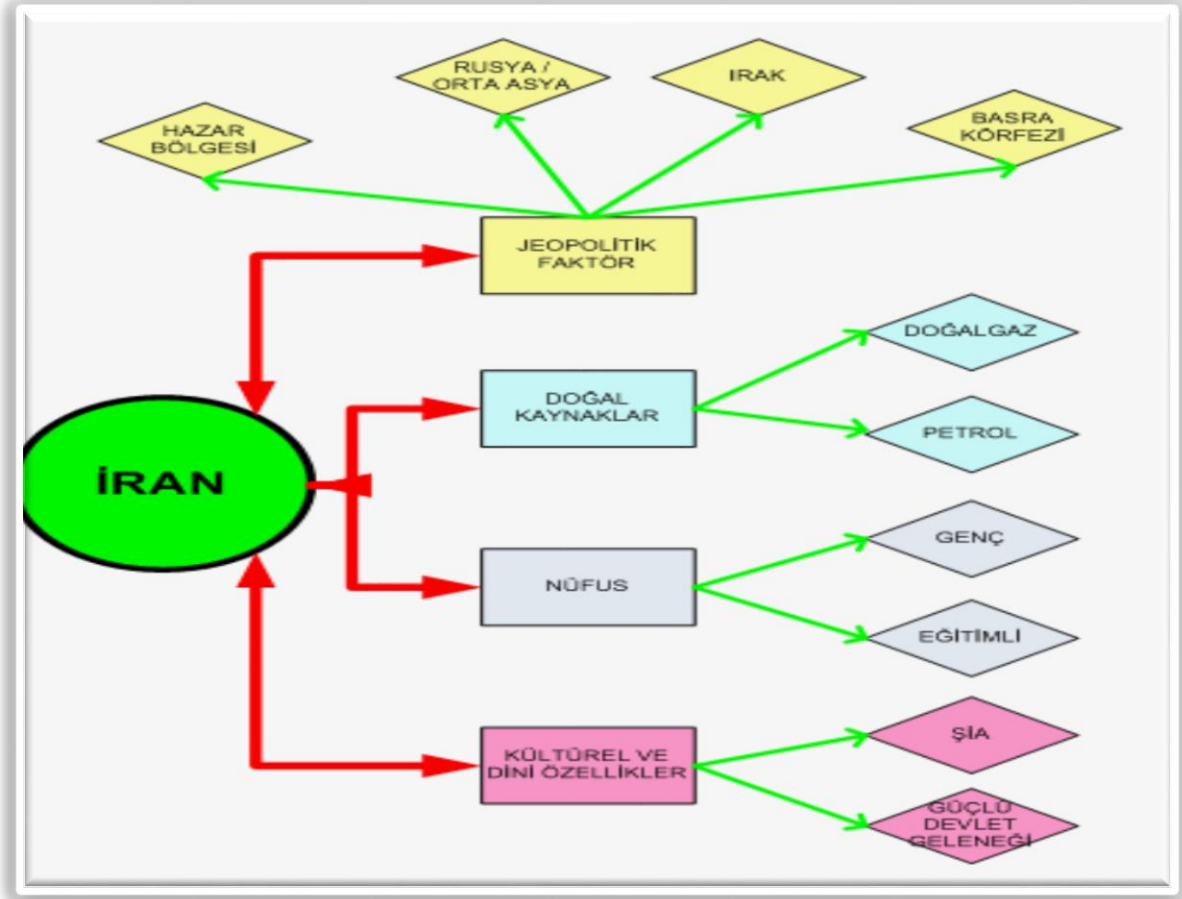
4.1. İran'ın Bölgesel Güç Ölçütü ve Girişimi:

İran; jeopolitik konumu, stratejik yerlerdeki söz hakkı, güçlü enerji kaynakları ve enerjideki geçiş yollarında bulunması avantajları ile askeri yapısı ve gücü, savunma biçimi, vekâlet savaşlarındaki rolü gibi unsurlarıyla Ortadoğu bölgesinde önemli güçlerden biridir (Yeğin, A., 2016: 10). Bu çerçevede İran'ın Ortadoğu'da bölgesel güç olma arzusunu ve güç kapasitesi konusu çalışmamızın bu bölümünde ele alınacaktır.

İran'ın bölgesel güç olarak kalma ve konumunu güçlendirme arzusunu destekleyen dört farklı özellikten söz edebiliriz. Bunlar; Ülkenin jeopolitik konumu, zengin doğal kaynakları, genç ve eğitilmiş nüfusu ile kültürel zenginliklerden beslenen köklü devlet geleneği. Daha yakından bakıldığında bu özelliklerin her biri İran'a büyük avantajlar sağlamaktadır (Korkmaz, Y., 2015: 63).

Çalışmamızın ilk kısmında belirtildiği gibi uluslararası ilişkilerin önemli konularından biri olan güç ve gücün rolü kavramını tanımlamak gerekirse en yalın anlatımı ile güç, diğerlerinin eylem ve düşüncesi üzerindeki kurduğu etki şeklinde tanımlanabilir.

Herhangi bir faktör üzerinde etkili olabilmenin yolu ise gerekli ekonomik, politik olarak ve güçlü bir askeri yapıya sahip olmasıdır. Güçlü bir ülkenin özelliği, nüfus, doğal kaynak, ekonomi, ordu ve tarihi yapı yönünden zengin olması gerekir. Tezimizde incelenen ülkelerden biri de İran'dır. İran devletinin gücünden bahsedecek olursak, jeopolitik konumu, askeri yapısı, ekonomik gücü gibi temel unsurlar tahlil edilecektir (Yeğin, A., 2016: 10-11).

Şekil 4: İran'ın Nitelikleri

Kaynak: TEPAV Ortadoğu Çalışmaları

Sonuç olarak araştırmacı Nihat Ali Özcan'ın sunduğu bu tablodan da anlaşılacağı üzere İran'ın jeopolitik konumu, stratejik yerlerdeki söz hakkı, güçlü enerji kaynakları ve enerjideki geçiş yollarında bulunması avantajları bulunmaktadır. Ayrıca İran, pozisyonundan kaynaklanan olanaklarına karşın bölgedeki gücünü tehdit eden meselelerle de maruz bırakabilmektedir (Özcan, N., 2006: 12-13)

Vurgulanması gereken diğer bir konu da İran'ın Bölgesel güç söylemlerini veya iddiasını nerden aldığı hususudur. Diğer ülkelerden farklı olarak İran, dış politikayı belirleyen merciler dış ülkeler ile siyasetini İran Anayasasından almaktadır. Bu anayasada, hegemonya/sömürge karşıtı ve bağımsızlık vurgusu önem teşkil etmektedir (Orhon, H.H., 2012: 80).

Bununla bağlantılı olarak, İran’da vuku bulan rejimin ihracı, yani Müslüman olan diğer devletlerde de İslam rejiminin oluşmasının altını çizmektedir.

Orhon’un vurguladığı gibi;

“İran İslam Cumhuriyeti Anayasası’na göre, “Bütün Müslümanlar tek bir millet oluşturmaktadır ve İran İslam Cumhuriyeti Yönetimi, genel siyasetini bütün Müslümanların, birliği ve dostluk duygusunun yeşermesi görüşüyle şekillendirmeli, aynı zamanda Müslümanlar arasında siyasi, ekonomik ve kültürel birliği getirmek için çabalamalıdır. Bu maddeden, İran’ın ırk ya da mezhep ayrımı yapmaksızın dünyadaki bütün Müslümanları aynı gördüğü ve zaten aynı ülkelere sahip olan bu Müslüman toplulukların siyasi, ekonomik ve kültürel olarak da birleştirilmesinden kendisini sorumlu tuttuğu anlaşılmaktadır. Böylelikle rejim ihracı için anayasal bir dayanak da oluşturulmuştur”.

İran, böylelikle bölgesel güç olma iddiasını “rejim ihracı” söyleminin de etkisiyle Ortadoğu bölgesinde etkisini artırmak istemektedir. Yine iç siyasette de İran, tüm Müslümanların/İslam âleminin savunucusu rolünün olduğu ve onların meselelerinde girişim alması gerektiğini iddia ederek, iç siyasette “Bölgesel Güç” olma algısını güçlendirmiştir (Orhon, H.H., 2012: 81).

Ayrıca İran, 7 ülkeyle sınır ilişkisine sahip olduğu ve körfezde 6 deniz sınır komşu ülke olmasından dolayı sınırlarında meydana gelen çatışmaların etkilerini de bünyesinde yaşayabilmektedir. İran’ın kültürel ve dini özellikleri de bölgesel güç oluşumunu destekler niteliktedir (Özcan, Nihat A., 2006: 13). Çünkü nüfusunun büyük çoğunluğu İslam dininin Şia mezhebine bağlı olup dünya genelinde önemli sayıda Şia diasporasına hitap etmektedir. Böylelikle Suriye-Yemen-İrak-Lübnan gibi ülkelerinin yumuşak karnı olan etnik ve dini olaylarına müdahale edip elindeki güç unsurlarının tüm olanak ve gayretlerini bu yönde harcamaktadır (Günel, K., 1997: 26).

4.1.1. İran'ın Jeopolitik Konumu

Öncelikle jeopolitik konumu açıklamak gerekirse, jeopolitik konum dış politikalarda ilişkilerin ne yönde şekilleneceğini belirleyen önemli faktörlerden biridir.

İran'ın dış politikasını incelediğimizde, jeopolitik konumu Ortadoğu bölgesinde kendisini önemli bir aktör konumuna getirmektedir. Araştırmacıların bazıları bu konudaki düşüncesi ise İran dış politikasının en güçlü kaynağını sahip olduğu jeopolitik konumu ve yeraltı kaynaklarından aldığını belirtmektedirler. Bazıları ise yumuşak güç kavramları olan tarihi yapısı, sosyolojik çevresi, kültürel kaynaklarını öne sürmektedir. (Konukçu, Y., 2018: 80).

İran'ın coğrafik imkânlarını iki temel alanda analiz edilebilir. Birincisi, İran'ın sahip olduğu uzun sahilleri ve stratejik konulara hâkimiyetidir. İkinci ise büyük enerji havzaları içinde olmasıdır. İran coğrafyasının önemini, Hazar denizi, Umman denizi ve Basra körfezine komşu gibi faktörler artırmaktadır. Basra körfezinde önemli adalara sahipliği ve Hürmüz boğazına olan hâkimliği coğrafi önemini artıran bir diğer önemli unsurdur. Ayrıca Avrupa ve Uzakdoğu arasında köprü vazifesi gören İran, diğer yandan da Orta Asya ve Kafkaslardaki karasal ülkelerin uluslararası ulaşım güzergâhı üzerindedir. Tüm bu faktörlerin toplamı İran'ın coğrafik olarak önemini artıran olumlu sonuçlardır (Gürkas, B., 2005: 13).

İran'ın geniş coğrafi alanı stratejik ve askeri açıdan kritik bir önem taşımaktadır. 1980-1988 yılları arasındaki İran-İrak savaşı boyunca İran'ın kuzey, batı ve kuzeybatı kesimleri fiili savaştan etkilenmemiştir. Eğer bir ülke İran'a saldırırsa özellikle de sıcak çatışma içine girerse büyük sorunlarla karşılaşabilir (Yeğin, A., 2016: 4).

Bunun nedeni İran'ın her hangi bir askeri müdahale karşısında doğal (coğrafi avantajı sayesinde) savunma olanaklarına sahip olmasıdır. Coğrafi konum jeopolitiğin temel unsurudur. Geniş saha güçtür. Saha coğrafi bütünlüğe sahip olması jeopolitik görüşe göre kuvvettir. Özellikle de coğrafi bütünlükle birlikte stratejik kaynaklara sahip olan saha daha büyük güçtür. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda İran, sahip olduğu geniş saha itibariyle jeopolitik açıdan önemli bir güce sahiptir (Brzezinski, Z., 2012: 88).

Şekil 5: İran'ın Jeopolitik Konumu

Kaynak: <https://nationalgeographic.com/explore/countries/iran/>.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, iki büyük enerji havzası içinde yer alan İran, dünyada bilinen petrolün ve doğalgazın önemli bir miktarı üzerinde etkilidir (Konukçu, Y., 2018: 82).

İran'ın büyük enerji havzası üzerinde olması uluslararası alanda hâkimiyet oluşturması ve kendisini yöneltilen sert baskılara göğüs germesinde önemli olmaktadır. Aksi takdirde petrol ve doğalgaz geçidinin engellemesinin söz konusu olması dünyayı büyük krizle karşılayacaktır. Enerji jeopolitiği İran bütün dünya için büyük öneme sahip olan petrol ve doğalgaz rezervlerine sahiptir (Özcan, Nihat A., 2006: 12-24).

Bu sahiplik İran'ı siyasi coğrafya açısından bakıldığında güçlü yanını göstermektedir. Yüksek miktarda yer altında çıkarılan petrol potansiyeli ile dünyanın önde gelen ülkeleri arasındadır. İran, Rusya'dan sonra ikinci sırada yer alan doğalgaz rezervleriyle yaklaşık 30 trilyon metreküp rezervle yıllarca ikinciliğini korumuştur.

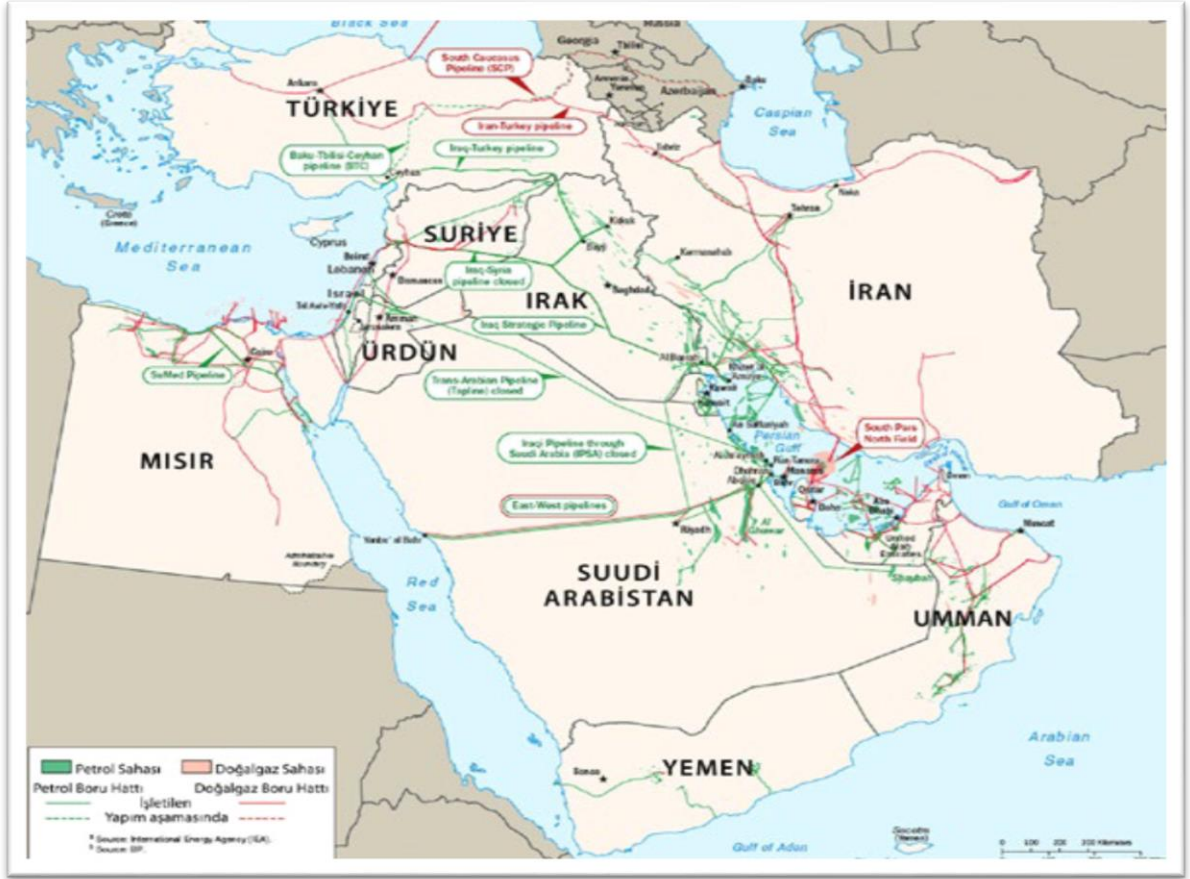
Sonuç olarak haritadan da anlaşılacağı üzere İran'ın jeopolitik konumu, stratejik yerlerdeki söz hakkı, güçlü enerji kaynakları ve enerjideki geçiş yollarında bulunması avantajları bulunmaktadır. Ayrıca İran, jeopolitiği ve coğrafyası ile etkileyici ve önemli bir konumda olmaktadır (Günel, K., 1997: 26).

4.1.2. İran'ın Ekonomik Kapasitesi

İran genel anlamda ekonomik olarak merkezî planlama ve programlamanın egemen olduğu, doğalgaz ve petrol gibi maliyeti fazla olan büyük ölçekli kamu iktisadi teşebbüsler üzerinde devlet mülkiyetinin bulunduğu bir ülkedir. Ülkenin kırsalında ziraatçılık ve tarım üretimin hâkim olduğu sınırlı düzeyde sürdürülen bir ekonomiye sahiptir. İslam devrimi sonrasında ekonomik hayatta merkezîyetçi görüş sabit kalmış ancak "İslamcı Ekonomi" temelinde atılımlar yapılmıştır (Berber, 2013: 64-65).

İran ekonomik yaşamında özel/reel sektöre bakacak olursak otomobil endüstrisi, mensucat meslekleri, metal üretimi ve gıda sektörü gibi binlerce orta ve büyük ölçekli, kendi kendine yetebilen bir yapı teşkil etmektedir. Sınır ticaretlerinin etkisi ve sınır şehirlerde sürdürülen kaçakçılık olayları meydana gelip ayrıca diğer yasadışı ekonomik faaliyetler de ülke ekonomisinde büyük bir paya sahiptir (Ankara Ticaret Odası, 2016).

Dünya doğal gaz rezervlerinde en büyük ikinci ülkesi olan İran, aynı zamanda petrol rezervlerinde de dünyanın en büyük dördüncü ülkesi konumundadır. İran, elde ettiği petrolü ihracat edip GSMH gelirlerin % 80-90'ını oluşturmaktadır. Ancak son yıllarda ABD ile yaşanan siyasi problemlerden dolayı, ambargo nedeniyle İran'ın petrol ihracatında önemli düşüşler yaşanmıştır (Dış İşleri Bakanlığı, 2016).

Şekil 6: İran'ın Petrol Haritası

Kaynak: <http://petroleuminsights.com>.

Petrol ihraç eden ülkeler nezdinde dördüncü büyük üretici olan İran, 100 milyar varil ile dünya petrol rezervlerinin yaklaşık olarak %10'una sahiptir. İran'ın ekonomik yapısı varil petrol fiyatlarına endeksli bir performans gösterdiğinden kırılğan bir ekonomi olarak görülmektedir. Ayrıca döviz girdilerinin %80'ini petrol ihracatından elde eden İran, petrol fiyatlarındaki volatiliteye karşı hassas olduğu için son zamanlarda petrol türevi sektörler dışında planlamalara başlamıştır (Mestrategies, 2017).

İran devleti, Dünya Bankası'na göre kişi başına gelir düzeyi “yüksek orta gelirli ülkeler” sınıflandırmasına dâhil etmiştir. Çevredeki komşularıyla kıyaslandığında (Türkiye hariç) ekonomi yüksek düzeyinin iyi olduğu varsayılabilir. Ancak şu gerçek yadsınamaz bir yer tutar ki, doğal kaynakları açısından zengin olmasına rağmen gelişmiş ülkeler sınıfında yer almaması da İran için bir dezavantajdır.

Ekonomik gelişmişliğin en önemli ölçütlerinden bir diğeri de ekonomik yapının sektörlere dağılımı ele alındığında İran'ın gelişmiş ülkeler düzeyinden uzak olduğu kanaatine varılabilir. Bu durumun temel nedeni ise İran ekonomisinin teknolojik unsurlarına yeterince önem vermemesi ve araştırma-geliştirmeye açık olmamasıdır (Öztürkler, 2012: 87).

2018 yılında İran, bu göstergelerin yanında 430,7 milyar dolarlık GSMH ile dünyanın en büyük 29. ekonomisi oldu. 2018 yılında enflasyon oranı da % 29,5'a ulaşmıştır. Yüksek enflasyonun temel nedenlerinden biri, petrol gelirlerine bağlı olarak artan hükümet harcamalarıdır (Statista, 2018).

Ayrıca şunu da unutmamak gerekir ki; İran, nükleer faaliyetlerine ilişkin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar nedeniyle ekonomik yaptırımlara tabi olmuştur. Bu yaptırımlar daha çok İran'ın uluslararası faaliyette bulunan banka ve temsilciliklerini ve İran ile iş yapan belli şirketlere finansman sağlayan kurumlarını hedef almıştır. Bu minvalde İran ekonomisi, ABD başkanı Trump'ın da etkisiyle ekonomik yaptırıma uymayan ülkelerin de ambargoya uymadığı için yaptırımlara tabi olacağını beyan etmiştir. Bu durum İran ekonomisini daha da kırılgan hale getirmektedir (BBC, 2019).

4.1.3. İran'ın Askeri Kapasitesi

Ortadoğu'da önemli bir güç olan İran, kendine özgü silahlı birimlere sahiptir. Bu birimler ise, Besic, Devrim muhafızları ve Kudüs Tugayları ordusudur. Kara, hava, deniz ve hava savunma kuvvetlerinden oluşan İran düzenli ordusunun yanı sıra Devrim Muhafızları da (Sepāh-e Pāsdārāne Enqelāb-e Eslāmi) aynı örgütlenmeye sahip bulunmakta ancak düzenli ordu kuruluşuna ek olarak gönüllü milislerden (Besic) oluşan ayrı bir güce daha bünyesinde yer vermektedir. Genel anlamda Besic, İslam devrimini iç ve dış tehditlere karşı korumak amacıyla 1979 tarihinde gönüllerden oluşan silahlı bir güç olmaktadır (Ercan Çitlioğlu, 2015).

İran İslam Cumhuriyetinin 101. maddesi ile " Devlet bütün vatandaşlarına İslami ölçülere göre askeri eğitim olanağı sunmakla yükümlüdür. Ögleki vatandaşlar her zaman için ülkeyi ve İran İslam cumhuriyet sistemini silahlı olarak savunma yetkisine sahip olsunlar" Besic'in Devrim muhafızları gözetimi altındaki varlığının hatları çizilmiştir.

Aynı zamanda Besic sistemi kültürel saldırılara karşı mücadele eder ve devrimci kültürün yaşanmasına tevessül eder. İran-Irak arasındaki savaşta gösterdiği başarı bu sistemin konumunu yükselterek gücünü epey artırmıştır. Gönüllülük esasına göre oluşan sistemim toplumun her köşesinden her meslek grubundan üyesi ile bugün nüfusu 10 milyon üzerindedir.

Abdullah Yeğın'e göre savunma stratejisi yönünden bakıldığında İran kendisinin avantajlarını ve dezavantajlarını bilerek savunma stratejilerini bu yönde belirlemektedir. İran, genel anlamda asimetrik savaş stratejisini benimseyip ve vekâlet savaşlarına sayesinde dış politikada önemli bir güç haline gelmektedir (Yeğın, A., 2016: 7).

İran'ın silah kapasitesini ele aldığımızda da karşımıza şu sonuçlar çıkmaktadır: 1979 devriminden sonra uluslararası sistemin dışına çıkması, kendisine uygulanan ağır ambargolar karşısında güçlü bir şekilde durarak yerli askeri endüstrisine yönelmesi beklenenlerin aksi yönde önemli bir performans sergilemiştir. Ama yine de İran'ın askeri kapasitesini kesin şekilde değerlendiremeyiz. Çünkü İran çoğu askeri projesini gizli tutup operasyonlarını bitirdikten sonra ilan etmektedir. Bazen ilan ettiğinden daha üstünde olabileceği gibi bazen de propagandadan başka bir şey olmamaktadır.

Her açıdan bakıldığında bölgesel önemli güce sahip ama konvansiyonel anlamda yüksek teknolojiye sahip dayanıklı bir orduya sahip olduğu düşüncesi de kesin değildir (Yeğın, A., 2016: 7).

Tablo 7: İran'ın Askeri Gücü

İRAN'IN SAVUNMA GÜCÜ	
Tanklar	1.658 adet
Zırhlı Savaş Araçları	1.315 adet
Çoklu Roketatarlar	1.474 adet
Toplam Uçaklar	479 adet
Helikopterler	128 adet
Taarruz Helikopterleri	12 adet
HAWK Füze Bataryası	15 adet
Tigercat Füze Rampası	15 adet
Toplam Donanma Gücü	398 adet
Toplam Savunma Bütçesi	6 milyar 400 milyon \$

Kaynak: <https://www.stratejikortak.com>.

Yukarıda belirtilen şemada İran'ın askeri teçhizat envanteri bulunmaktadır. İran, Ortadoğu bölgesinde askeri açıdan kendine yetebilen ve son yıllarda yerli ve milli askeri buluşları ile ön plana çıkmaktadır. Ayrıca unutulmaması gerekir ki, insansız hava uçaklarını da üretmeye başlayan İran, hava ve kara kuvvetleri envanterinde ABD, Rus, Fransız ve Çin yapımı çeşitli tiplerde savaş uçağına sahip olduğu için özellikle uygulanan ambargo nedeniyle yedek parça sıkıntısı çekmekte, uçak çeşitliliği nedeniyle eğitim zorluk ve zafiyeti yaşamaktadır (Çitlioğlu, E., 2015).

İran'ın nükleer silah kapasitesini geliştirme arzusunun son yıllarda gündemde olması nedeniyle Amerika ve İsrail olmak üzere Batı ülkeleri ile münasebetleri kopma seviyesine gelmiştir.

Bununla beraber İran, Batı ülkelerinin olası müdahalesi karşısında ateş gücü yüksek, hızlı hareket kabiliyetine sahip askeri birlikler kurmaya ağırlık vermiş ve nükleer programına ara vermeden kapasitesini geliştirmeye çalışmıştır.

4.1.4. İran'ın Nüfus Gücü:

İran devletinin nüfusu, bölgesinde başat güç olma yolundaki etkileyici unsurlardan birisidir. Çünkü hâlihazırda İran'ın nüfus miktarı yaklaşık olarak 82.1 milyon kişi olup ve bu nüfusun 2/3'ü 28 yaşın altındadır. Ayrıca ülkenin genç nüfusu eğitilmiş olmakla birlikte ülkede işsizlik yüksek rakamlara çıkmaktadır. Nitekim ülkede okuma-yazma oranının %90'na ulaştığı gözlenmiştir.

Tablo 8: İran'ın Nüfusu

DÜNYA NÜFUSU			
SIRA	ÜLKE	NÜFUS	%
1	ÇİN	1.389.340.000	18.30
2	HİNDİSTAN	1.328.160.000	17.50
3	ABD	326.661.000	4.30
4	ENDONEZYA	261.890.000	3.44
5	PAKİSTAN	210.252.000	2.77
6	BREZİLYA	208.685.000	2.74
7	NİJERYA	193.392.000	2.54
9	RUSYA	146.877.000	1.93

18	İRAN	82.100.000	1.07
19	TÜRKİYE	82.003.000	1.06

Kaynak: <https://www.dunyagazetesi.com>.

Yukarıdaki grafikte belirtildiği üzere İran nüfusu 2018 yılında % 1.5 artışla 82.1 milyon kişi olarak hesaplandı ve İran'ın nüfus artış hızı da dünya nüfus ortalamasının üstünde artarak 18'inci sıraya yerleştiği görülmektedir (Dünya Gazetesi, 2018).

Bu kapsamda, İran nüfusu ülke çapındaki dağılımı orantılı dağılmayıp, ülkenin sanayi ve hizmet yoğunluklu şehirleri yönünde daha çok kuzey batı istikamette derinleşmiştir. İran nüfusunun etnik dağılımına bakacak olursak resmi rakamlara göre etnik yönden İran nüfusunun %45'i Fars, %33 Azeri, %7 Kürt, %3 Arap, %2 ise Türkmen kökenlilerden teşkilidir. Bunun yanında nüfusun %90'ı Şii mezhebi inancına bağlı olup, geri kalanı ise Sünni, mezhebindedir.

Bazı durumlarda çeşitli nedenlerden ötürü İran jeopolitiği, İran demografisini doğrudan ve dolaylı olarak etki altında bırakmaktadır. İran'ın sahip olduğu jeopolitik konum, bu coğrafyaya komşu olan ülkeler ile demografik yapısından dolayı da diğer ülkelerdeki soydaşlarının faaliyetlerini de biçimlendirmektedir. Örnek olarak, bölgede yer alan çatışma ve savaş ortamının yarattığı boşluktan istifade ederek dinamik bir güç unsuru haline gelen Irak ve Suriye Kürtleri bu durumun ehemmiyetli bir olayıdır. (Yeğin, A., 2016: 10).

İran İstatistik Kurumu (AMAR) raporuna göre, ortalama olarak bir bireyin doğuştan beklenen yaşam süresi, İran geneli için toplamda 78 yıl olarak belirlendi. Bu süre, erkeklerde 72.1, kadınlarda 74.6 yıl olarak hesaplandı. Yine rapora göre, genel anlamda kadınların yaşam ömrü erkeklerden daha uzun sürede olurken, kadın-erkek yaşam süresi farkı ise 2.5 yıl olarak artış göstermiş oldu (AMAR, 2017).

Tablo 9: İran'ın Nüfus İle İlgili İstatistik Bilgileri

İRAN'IN NÜFUS İSTATİSKLERİ			
Gösterge	Sayı	Değer	Yıl
Ortalama Yıllık Nüfus Artış Hızı	1.24	%	2017
İşsizlik Oranı	12.1	%	2017
Ekonomiye Katılım Oranı	40.3	%	2017
Ortalama Yaşam Süresi (Erkek)	72.1	Yıl	2017
Ortalama Yaşam Süresi (Bayan)	74.6	Yıl	2017
Toplam Okuma Yazma Oranı (6 yaş üstü)	87.6	%	2017

Kaynak: <https://www.amar.org.ir/english>.

Tablada belirtildiği gibi, İran'da 2017 yılı verilerine göre okuryazarlık oranı nüfusun % 87,6'dır. (Kadınlar %73, Erkekler %85,6) Anayasaya göre ilköğretim (6-10 yaş arası) eğitimi zorunlu olduğundan resmi verilere göre çocuk nüfusunun %95'i ilköğretim eğitimi almaktadır. Ayrıca, bir ülkede önemli sayılan göstergelerden biri de şüphesiz istihdam seviyesidir. Yani, ülkede çalışma çağındaki nüfus 15-64 yaşındadır. İran nüfusunun 2018 yılındaki verilere göre 28 yaşın altında bulunmaktadır. Bu oran ise İran devleti nüfus gücü için olumlu bir göstergedir.

Sonuç olarak, bölgesinde askeri ve ekonomik açıdan Türkiye'den sonra önemli bir güç olan İran, nüfus miktarı ve çalışma yaşındaki kişi sayısı onun en önemli itici gücünü oluşturmaktadır. Ayrıca, İran'ın jeopolitik konumu, stratejik yerlerdeki söz hakkı, güçlü enerji kaynakları ve enerjideki geçiş yollarında bulunması avantajları da nüfusu da ülkesi için pozitif yönde etki etmektedir (Tuna ve Yalçıntaş, 1999: 66).

İran'ın bölgesel güç olarak değerlendirmemizde göz önünde bulundurduğumuz kriterler, çalışma teorik kısmında Detlef Nolte'nin vurguladığı gibi, bir ülkenin nüfus gücü, jeopolitik konumu, askeri olanakları ve ekonomik gücünün öneminin altını çizmektedir.

Bahsedilen teorik parametrelerden hareketle bu bölümde, İran'ın bölgesel bir güç haline gelmesinde etkili olan faktörler incelenmiştir. Ardından, temel faktörleri olduğu tespit edilen İran'ın ekonomik, nüfus, jeopolitik konum, askeri gücü unsurlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca İran'ın yönetsel teokratik yapısı, Orta Doğu'daki değişimlere ve gelişmelere olan baskınlığını da artırdığı tespit edilmiştir.

1979 yılında yaşanan İslam Devrimi'nin hemen arkasından İran bölgesel alanda aktif bir dış politika yürütmeye başlamış ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra İslam Devriminin ortaya çıkardığı çok boyutlu siyasetinde etkisiyle bölgesel bir güç haline gelmiştir. Bunun için askeri ve ekonomik güç, zengin devletçilik geleneği değil o ülkenin teokratik siyasi yapısı, benimsediği ideolojik yapı ve Soğuk Savaş sonrası esnek dış politika yürütmesi faktörleri incelenmiştir (Tamer, C., 2017).

Söz konusu bölgesel güçte İran olunca jeopolitik konum, iktisadi güç, askeri yönetim kapasitesi, nüfusu İran'ın gücünü etkileyen etmenler olarak görebiliriz. Açıklamaya jeopolitik konumla devam edecek olursak; coğrafya bir ülkenin en önemli hayat damarıdır. Ayrıca bir ülkenin iç ve dış politikasını belirleyen ehemmiyetli bir faktördür. Dolayısıyla, İran'ın da jeopolitik önemini göz önüne alırsak uzun sahilleri ve stratejik noktalara hâkimiyeti ve iki büyük enerji havzası olan Basra körfezi ve Hazar Denizi içerisinde yer alması devletlerarası ilişkilerde oyun kurucu rolünün önemini alenen göstermektedir.

Araştırmacı Cevheroğlu'na göre; ekonomik yönden ise ülkenin gücü kendi topraklarından elde ettiği doğal kaynaklara dayanır. İran'ın doğal kaynaklarına inceleyecek olursak doğalgaz ve petrol yataklarını elinde bulundurduğundan bahsedebiliriz. Bu minvalde dünya siyasetinde önemli bir güç olan İran devletlerle arasındaki ilişkilerini bahsedilen bu güç kaynağı üzerinden yönetmektedir.

Böylece İran jeopolitik açıdan doğalgaz ve petrol kaynaklarına sahip olması, Basra Körfezi Hazar Denizi ve Orta Asya ile bağlantısının olması güvenliği tehdit edici aktörleri yok etmek ve çıkarları dâhilinde ilişkilerini sürdürmek veya politikasını devam ettirmek için sert güç kullanmaktadır (Cevheroğlu, L., 2017).

İran'ın sert gücü olarak nitelediğimiz askeri harekât unsurları arasında çeşitli bölgelerde askeri operasyonları bulunmaktadır. İran'ın bu bölgelerdeki muharebe politikasını ele alırsak asimetrik savaş taktiğine dayandığını görebiliriz. İran için, ülkesinde hava ve deniz gücü üzerinden savunma yeteneklerini kuvvetlendirmek yerine ülkesinin askeri gücündeki zayıf noktaları tespit ederek o alanlara doğru uzmanlaşmaları kendileri için daha değerli olmuştur.

Bilhassa İran'ın nükleer silah kapasitesini geliştirme arzusunun son yıllarda gündemde olması nedeniyle Amerika ve İsrail olmak üzere Batı ülkeleri ile münasebetleri kopma seviyesine gelmiştir. Bununla beraber İran, Batı ülkelerinin olası müdahalesi karşısında ateş gücü yüksek, hızlı hareket kabiliyetine sahip askeri birlikler kurmaya ağırlık vermiş ve nükleer programına ara vermeden kapasitesini geliştirmeye çalışmıştır.

İran'ın diğer güç unsuru ise nüfus gücüdür. İran devletinin nüfusu, bölgesinde başat güç olma yolundaki etkileyici unsurlardan birisidir. Çünkü hâlihazırda İran'ın nüfus miktarı yaklaşık olarak 82.1 milyon kişi olup ve bu nüfusun 2/3'ü 28 yaşın altındadır. Ayrıca ülkenin genç nüfusu eğitilmiş olmakla birlikte ülkede işsizlik yüksek rakamlara çıkmaktadır. Nitekim ülkede okuma-yazma oranının %90'na ulaştığı gözlenmiştir. Bu parametreler de son tahlilde İran'ı kendi bölgesinde önemli bir güç haline getirmiştir (Dünya Gazetesi, 2018).

Son tahlilde, tarih boyunca bölgesel veya küresel anlamda bir başarıya sahip olmak için güç kavramının açıklamasından geçmektedir. Devletlerin varlığı gücüne bağlıdır ve bu gücü yumuşak veya sert güçle elde edebilir. Yumuşak güç; mezhep, din, dil, ideoloji kavramları adı altında uygulanan saldırılara denilirken sert güç ise ekonomik ve askeri saldırılara denilmektedir. Bölgesel güç olarak İran, gerek coğrafi gerekse tarihsel açıdan hem yumuşak güç unsurları hem de sert güç unsurları açısından oldukça önemli konumdadır. Gücünü arttırmak için Suriye'deki faaliyetlerinde yazımızın devamında bahsedilecektir.

4.2. Suriye İç Savaşında İran'ın Suriye Politikası

4.2.1. Suriye İç Savaşı Öncesi İran'ın Suriye Politikası

2011 yılından beri devam eden Suriye'deki iç savaş, birçok devlet ülke çıkarlarının zedelenmemesi için çeşitli yollar ile ittifak arayışlarına girdi. Kriz patlak verdiği için Suriye'de dengeler birçok zaman değişirken, Suriye'de istikrarlı kalan nadir durumlardan birisi de şüphesiz İran'ın Baas rejimine verdiği desteğin devamlılığıdır. Verilen bu destek İran'ın mezhep faktörünün etkisinde kaldığı görülmektedir (Korkmaz, Y., 2015:16).

Bu bağlamda İran ve Suriye devletlerinin İttifakını ve İran'ın Suriye yönetimine verdiği desteği anlamak adına İran-Suriye ilişkilerinin tarihselliğini kısaca incelemek yerinde olacaktır. İran devriminden önce Suriye'nin ilk Nusayri Cumhurbaşkanı olan Hafız Esad, ülkedeki Sünni kesimler içinde Nusayri inanının İslam âleminin bir parçası olduğunu kabul ettirmek ve iktidarının devamını sağlamak için dini meşruiyet arayışına girdi. Şii din adamı Ayetullah Hasan Şiraz'ın da çıkardığı bir fetva ile Hafız Esad'ın bu arayışına yönelik önemli bir cevap olacaktı. Şiraz'ın "Her Şii itikat olarak Alevidir ve her Alevî mezhebi olarak Şii'dir" fetvası Nusayri devlet başkanı için dini meşruiyet sorununu kolaylaştırmıştır (Arıkan, P., 2012: 8).

Araştırmacı Adem Yılmaz'a göre; devrim sonrasında ise İran'da kurulan geçici yönetimini tanıyan Arap dünyasındaki ilk ülke Suriye olmuştur. Suriye Dışişleri Bakanı, devrim sonrası İran'a gerçekleştiren ziyaret ile İran'daki devrimi "çağdaş tarih içerisindeki en önemli olay" olarak belirtip, Suriye'nin İran'daki devrimi "*Daha ortaya çıkmadan önce, devrim sırasında ve sonrasında*" (Yılmaz, 2018) desteklediğini iddia etmiştir.

İran-İrak savaşında İran için Suriye'nin onu desteklemesi önemli bir olaydır. Çünkü bu destek savaşın bir Fars-Arap mücadelesi olduğu düşüncesini ortadan kaldırmıştır. Böyle bir algı durumu ile İran kendi devriminin baltalanmadan Arap ülkelerine ihracı için İran açısından çok önemli olmuştur. Suriye devletinin İran'a verdiği bu desteğin arka planında ise, İran karşısında başarılı olasılığı olan bir Irak'ın Suriye'yi de gözdağı vereceği korkusu temelde etkili olmuştur. (Suriye gündemi, 2018).

Suriye yönetiminde Hafız Esad'ın ölümüyle devlet başkanlığına geçen oğul Başar Esad döneminde de iki ülke ilişkileri aynı boyut ve istekle devam etmiştir. Hafız Esad'ın oğlu Başar'a "İranlılara her zaman destek verebilirsin ama asla Arap liderlere güvenme" (Aktaran; Yılmaz, 2018) diye vasiyet ettiği İran basın yayın görsellerinde yer kaplamıştır.

Yusuf Korkmaz ise İran-Suriye ilişkilerini şu şekilde açıklamaktadır:

"İki aktör farklı nedenlere dayalı muhteşem yalnızlıklarını birlikte aşmanın yolunu aramıştır. Şam bölgesine hâkim Suriye, Körfezde kendini güvende hissetmek zorunda olduğu gibi; Körfez'e hâkim İran da Şam bölgesinde bu emniyeti kurmak zorundadır."

İran ve Suriye ülkelerinin politik olarak dünya sisteminde izole olmuş durumu, Filistin konusunda İsrail'e karşı şiddetli sert duruş söylemi, İran-Irak savaşında düşman olarak görülen bazı Arap ülkelerin oluşu gibi faktörler İran-Suriye anlaşmasının doğal sebepleridir (Korkmaz, 2015: 8).

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, Lübnan varlığı İran için önemli bir unsur olduğundan ve Suriye konum olarak aynı zamanda Lübnan'daki Hizbullah'a giden ikmal yolunda olması İran için Suriye devleti stratejik olarak daha da önemli bir konumda olmuştur. Ayrıca iki ülkenin coğrafi konumu, bölgesel ittifakın çok kârlı ve gerekli olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak, 2011 sonrasında Suriye'de patlak veren kriz, İran'ın Esad yönetimine verdiği sürekli desteğini yalnızca güncel politik döngü ile açıklamak yanıltıcı olacaktır. İran Devrimi ile beraber başlayan bölgesel ittifak, Ortadoğu'daki siyasi dengeler ve güç çekişmeleri, özellikle mezhebi faktörlerin varlığı bu desteğin yadsınamaz sebepleridir.

4.2.2. Suriye İç Savaşı Sonrasında İran'ın Suriye Politikası

Arap baharı/uyanişı ile ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve politik dönüşüm Ortadoğu bölgesinin siyasal yapısını önemli derecede değiştirmiştir. Bu nedenle bölgesel ve küresel aktörler konumlarını yeniden değerlendirerek politikalarında önemli değişikliklere gitmiştir. Arap baharının devam etmesiyle bölge ülkelerde bazı yönetimler nezdinde büyük bir mukavemetle karşı karşıya gelmiştir. Bu mukavemet yerlerinden belki de en önemlisi Suriye'dir (Korkmaz, Y., 2015:12)

Arap uyanışı gösterilerinin Suriye devletine de sıçramış ve kısa zamanda gösteriler giderek genişlemesine rağmen yönetimde bulunan Baas rejimi direnmeye devam edip halkın haklı taleplerini geri çevirmektedir. Bu durumun arkasında ise Baas yönetiminin en büyük siyasi destekçisi olan İran'ın uzun zamandan beri siyasi emelleri ve gayretleri yatmaktadır (Sinkaya, B., 2012:4).

İran'daki siyasal yöneticiler, ülkelerinde vuku bulmuş İslam Devrimini ilham kaynağı olarak bağdaştırıp İslami uyanış/Arap baharı adı altında Ortadoğu'da 2010 yılında gelişen isyanları Tunus, Mısır, Libya, Yemen ve Suriye ülkelerinde desteklemiştir. Bu isyanların ortak özelliği statükocu, otoriter yönetimlere karşı siyasal özgürlük, siyasal katılım, ekonomik ve sosyal adalet talebi ile tabandan gelen hareketler olmasıdır. Ancak İran, Suriye isyanı karşısında farklı bir tutum sergilemiştir. İran'ın Suriye'ye verdiği desteğin kapsamı nedir ve ne zamana kadar devam edecektir gibi sorular akla gelmektedir. (Uygur, H., 2012:6)

Bayram Sinkaya'nın (Sinkaya, B., 2012:6) Arap baharı sürecinde İran'ın Suriye politikası adlı çalışmasında İran'ın Baas rejimine aleni olarak verdiği çeşitli desteklerden bahsetmektedir. Sinkaya'ya göre; İran'ın Esad yönetimine verdiği desteğin mahiyetini ekonomik, askeri ve siyasi destekler olmak üzere üç ana başlık altında inceleyebiliriz. Ekonomik destek ve siyasi(diplomatik) desteği açık şekilde görebilirken askeri (güvenlik) destek ise zımni olarak verilmektedir.

İlk olarak ekonomik desteği açıklayacak olursak; İran Suriye'ye ekonomik destekte direk olarak mali yardım şeklinde değil de ikili ekonomik ilişkilerini geliştirerek yardımda bulunmuştur. İki ülkenin ekonomik ilişkilerinin en önemlisi İran'ın Suriye'ye verdiği

mühendislik hizmetidir. 2010 yılı başlangıcıyla Suriye'nin toplam 30 milyar avroluk dış ticaret hacminin içinde İran, 800 milyon Avroluk payı ile on birinci sırada yer almıştır.

Suriye Başbakanı İmad Hamis'in İran ziyareti sırasında iki ülke arasında ekonomik işbirliğine dair 5 anlaşma imzalaması bu kanıyı destekler niteliktedir.

“Hiç şüphesiz Suriye onarımına ihtiyaç duymaktadır. Teröristlerin işlediği suçların ve yıkımların sonuçları, hepimizi birleşerek Suriye'ye yardım etmeye çağırıyor. İran ve Suriye yönetimleri arasındaki eski ve yakın ilişkiler Suriye'yi bayındırlaştırma ve geliştirme sürecine derhal katılmamıza imkân tanıdı. Barış sürecinin başlamasıyla bu anlaşmaların uygulanmasının, Suriye sakinlerinin parlak geleceğini inşa etmeye yönelik ilk ekonomik yardımlar olacağı öngörülmüyor. Umarız diğer ülkeler de bu yapıcı ve önemli işlere katılır. Üstelik İran için bu konuda büyük potansiyel söz konusu, başta ekonomik ve ticari alanında işbirliği güçlendirilecektir” (Sputnik News, 2017).

Yukarıdaki Başbakan İmad Hamis'in açıklamaları dikkate alındığında; Suriye devletinin Arap baharından sonra sıkıntıya giren Esad rejimine yönelik en iyi destekçilerinden biri olan İran'dan ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesi için önemli adımlar attığını görebiliriz.

İkinci konu ise güvenlik ile ilişkilidir. Suriye'de çıkan isyanın bastırılması için İran'ın çeşitli şekillerde yardımda bulunduğu, Esad yönetimine verdiği aktif lojistik desteği Suriyeli muhalifler, Amerikalılar ve İngilizler tarafından çokça konuşulmuştur. İran ise bu durumu birçok defa reddetmiş tam tersine ABD ve İsrail'i Suriye'deki terörist eylemleri desteklemekle suçlamıştır. Fakat İran'ın Suriye'ye olan desteği hep gözler önündedir. 18-19 Şubat 2012'de İran savaş gemisinin Tarsus sularına demirlemesi ve Suriye ordusu ile ortak bir tatbikat yapmaları İran'ın açık askeri desteğinin göstergesidir.

Son olarak da İran yabancı ülkelerin Suriye'nin iç işlerine karışmalarını ve Suriye'nin yalnızlaşmasını önlemek için diplomatik destekte bulunmuştur (Sinkaya, B.,age, 2012:22).

4.2.2.1. İran'ın Suriye'de Muhaliflere Karşı Tutumu

İran'ın Esad yönetimini bu kadar çok benimseyerek iktidarda kalmak istemesinin ve bu kadar gayretle uğraşmasının iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi İran'ın Esad ile olan uzun süreli ilişkisi ve bundan dolayı sıkı ilişkiye dayanan güvenidir. İkincisi ise Esad yönetimi destekçilerinin İran ile ilişkisinin iyi olmasıdır.

Suriye’de olası rejim değişikliği ve muhaliflerin başında olduğu bir rejimin gelmesi ve yeni Suriye oluşması İran’ın Suriye üzerindeki bütün emek ve yatırımlarının boşa çıkması demektir (Sinkaya, B., 2017:54). Bundan dolayı İran, Suriye’de muhaliflerin güçlenmesine karşı çıkıp Esad yönetiminin iktidardan düşmesine asla taviz bırakmamıştır.

İran’daki siyasilerin yaygın düşüncesi, Suriye muhalefetine dış desteklerin karıştığı bir grup olduğu inanişindedir. İran’a göre Selefiler, demokrasi ve reform isteği ile sokağa dökülmüş halkın arasına karışarak Esad yönetimini yıkmayı amaçlamaktadır. Yine İranlı yetkililere göre diğer ülkelerdeki protesto gösterilerinin eş zamanlı başlaması hep dış güçler tarafından proje olduğunu göstermektedir.

Ayrıca göstericilerin silahlı olan tutumları devrimci olduğunun değil de dış güçlerin ajanı olduğunu savunmuşlardır. Tüm bu olaylar direniş cephesini zayıflatarak Suriye’yi bloktan çıkarman ve İran’ın güçsüzleşmesini sağlamaktır. İran bu nedenle ne olursa olsun Esad yönetimine tüm desteğini vererek bu rejimi ayakta tutmak istemektedir (Sinkaya, B., 2017: 55).

Sinkaya’ya göre İran’ın Suriye muhaliflerine kayıtsız kalmasını söyle sıralayabiliriz;

- 1- 979’dan beri İran Suriye’nin jeopolitik konumu ve stratejik nedenlerle ilişkilerini sıkı tutmak istemiştir.
- 2- İran’ın Suriye muhaliflerine sessiz kalmasının ikinci nedeni İsrail ve ABD rejimi yok etmek için sürekli planlar yaptığı yönünde inancıdır.
- 3- Suriye’de ortaya çıkan son isyan nedeninin Selefiler’den kaynaklandığı iddiaları İran’ın muhalefetten uzak durmasına etkin olmuştur. Selefiler her açıdan İran için tehdit olarak görülmüştür.
- 4- El-Kaide lideri Eymen Al-Zevahiri’nin destekçilerinin Suriye’deki isyana destek vermesinin istenmesi İran’a göre Suriye’deki Selefililiğin artması kaygısını daha da arttırmıştır.

Sonuç olarak İran, Suriye’de meydana gelen bu denli yıkım sonucunda desteklediği gruplara yönelik politikasını değiştirmemiştir. Çünkü İran, Suriye’de olası rejim değişikliği ve muhaliflerin başında olduğu bir rejimin gelmesi ve yeni Suriye oluşmasını istememektedir. Dolayısıyla İran’ın Suriye üzerindeki bütün emek ve yatırımlarının heba olmasını

arzulamamaktadır. Bu nedenle İran, Esad yönetimine verdiği desteğin mahiyetini genişletip ekonomik, askeri ve siyasi destekler gibi bölgede mevcut yönetiminin yanında yer almaktadır (Sinkaya, B., 2017: 56).

Dördüncü bölümün sonucu ele alındığında, İran'da devrim olduktan sonra kurulan yeni yönetim ile Suriye hükümeti arasında kesintisiz ilerleyen dostane münasebetlere sahne olmuştur. Bu düzeyli ilişkilerinin oluşumunda apaçık iki ülkenin de ortak düşman olarak gördüğü bazı devletlerin varlığı etkili olduğu bilinmektedir. Örnek verilirse; Suriye'nin düşmanı olan İsrail, aynı zamanda İran'ın da düşmanıdır. Hem İran hem de Esad rejimi uzun bir süredir Hizbullah'ı desteklemektedir.

Ayrıca Oğuzhan Akyener'e göre; ABD, İsrail'in Ortadoğu'daki güvenliğini bizatihi kendi güvenlik unsuru olarak kabul etmektedir. Suriye yönetimi için ise ABD profili, şüphe ile yanaşılması gereken, itimat edilmez ve tehlikeli bir düşman görünümündedir. Bu nedenle ABD'nin Suriye ve İran'a karşı uyguladığı her yaptırım ve ambargo iki ülkeyi de doğal olarak birbirine yaklaştırmıştır (Akyener, O., 2018: 28-32).

Tüm bu gelişmelerle birlikte, Suriye'de kriz patlak vermeden önce 10 yıl boyunca Türkiye ile Suriye arasında bir yakınlaşma söz konusu olmasına rağmen, bölgede iki güçlü devlet olan Türkiye ve İran denge unsuru olarak görülmektedir. Bu sebeple güçlenen bir Türkiye'yi tehdit olarak algılama meyillinde olan bir Suriye devleti tabii olarak İran ile de bazı samimi ilişkiler kurmak istemektedir.

Mezhepsel açıdan İran ve Suriye ilişkilerine bakıldığında da, Esad yönetimli Nusayri ideolojisindeki Alevilik anlayışı, laik bir temele otursa da, çoğunluğu Sünni ve laik Türkiye'ye oranla, şeriat ile yönetilen Şii İran devletine bazı cihetlerle daha çok yakın durmaktadır.

Yine de Akyener yukarıda değinilen sebeplerden dolayı, Suriye'deki kriz denkleminde Rusya'nın bölgesel politikaları ve Rusya'nın İran ile aynı kulvarda birlikte yarışması İran'ın Suriye'deki politikalarına göz yumma stratejileri eklenince; İran, Suriye'de gücünü daha da arttırdığını belirtmiştir (Akyener, O., 2018: 28-32).

En nihayetinde bakıldığında, İnan'ın Suriye'deki stratejisi krizin başından beri Esad yönetimine destek vermiş ve çoğunlukla da Esad yönetiminin iktidarda kalması için ÖSO ile çatışmaya girmiştir. Ayrıca rejim kuvvetlerinin de karadaki askeri kabiliyetinin önemli bir bölümünü Şii milisler oluşturması iki ülkenin aynı hedefte mücadele verdiğinin göstergesidir

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE SONUÇ

Bu bölümde, ilk olarak çalışma sonucunda elde edilen bulgular analiz edilecek olup akabinde çalışmanın sonuçları geniş bir şekilde değerlendirilecektir. Öncelikle, bölgesel güç olma iddiasında olan İran ve Türkiye devletlerinin Suriye meselesi üzerinden çeşitli nedenler ile rekabete ve işbirliğine girmişlerdir. Çünkü ülkeler kendi menfaatlerini maksimize etmek için çeşitli güç enstrümanlarını kullanmaktadırlar. Çalışmanın ana ekseninde araştırma bölgesini oluşturan Suriye’de ise rekabet durumu belirgin hale gelmektedir.

İran ve Türkiye’nin bu kapsamda bölgede kalmasını istediği unsurların olup olmadığına ve hangi unsurların Suriye’de kalması gerektiğinin yargısına varılmıştır. Bulunan sonuçlar ise iki tablo halinde aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 10: Türkiye ve İran’ın Suriye Stratejisi

Ülke	Suriye’de Olmasını İsteddiği Unsurlar	Suriye’de Olmasını İstemediği Unsurlar	
TÜRKİYE	MUHALEFET / ÖSO	1.ÖNCELİKLİ	2.ÖNCELİKLİ
		PKK/PYD	ESAD REJİMİ VE İRAN
İRAN	ESAD REJİMİ	1.ÖNCELİKLİ	2.ÖNCELİKLİ
		MUHALEFET / ÖSO VE TÜRKİYE	PKK/PYD

Türkiye için Suriye devletinde birinci öncelikli kaygısı PKK/PYD oluşumlu olası bir yönetimin bulunmasıdır. Ayrıca Türkiye, Kürt koridoru ya da bölgede özerk bir Kürt devleti kurulması hiç bir şekilde kabul edilemeyeceği gibi Esad’ın yönetimde bulunma, ülkesinde istikrar ortamı sağlama girişimine ve çözüm önerilerine ise şartlı olarak değerlendirmektedir.

Tabloda da görüldüğü üzere İran'ın Suriye'de izlediği politikalar neticesinde Türkiye'ye olan yakınlığı azalmakta ve Rusya'ya daha yakın bir pozisyonda durmaktadır. Mezhepsel yönden bakıldığında da Baas ideolojisindeki Alevilik yönü ve İran'daki hâkim Şiilik tutumu İran ve Esad rejimini daha çok bir araya getirmektedir

Denkleme bir de ABD'nin Sünni - Şii çatışmalarına zemin hazırlasın diye İran'ın Suriye'deki yayılmacı politikasına göz yumması da eklediğimizde; İran Suriye'deki gücünü ciddi boyutta arttırmıştır. Suriye'de iç karışıkların çıktığından itibaren Irak'taki Şii aşiretleri, Esad'a destek verecekleri vaadiyle Suriye'ye yerleştirilmiş ve sonucu olarak da bölgede ciddi bir askeri güç haline gelmiştir (Akyener, O., 2018: 28-29).

Aşağıda belirtilmiş tabloda ise çalışma konumuzun süjesi olan İran ve Türkiye devletlerinin Suriye'de izlemiş oldukları politikalara etki edecek küresel güç olan Rusya ve ABD ülkelerinin hedef ve amaçları belirtilmiştir.

Diğer bölümlerde de bahsedildiği üzere Suriye üzerinde birçok aktör bulunmuş olup siyasi veya askeri olarak çatışmalar ortaya çıkmıştır. Ülkelerin desteklediği çeşitli taraflardaki dengelerin çok hızlı değiştiği görülmektedir. Dolayısıyla bu durum sınırlı bir coğrafyada yürütülen küçük bir dünya savaşını akla getirmektedir (Deniz, T., 2013: 322-325).

Bu tabloda anlatılmak istenen asıl sonuç şudur: Bölgesel güçler bir bakıma küresel güçlerin vermiş olduğu kararlar sonucunda öncelikleri başkalaşmakta ve bölgede çıkar/menfaatleri değişebilmektedir. Başka bir deyişle Türkiye ve İran devletlerinin bölgesinde başat güç olma isteği ve küresel güçlerin Suriye bölgesinde hedef ve amaçları sonucunda iki ülkenin rekabete girmiş olduğu Suriye'de hareket kabiliyetleri değişikliğe uğramıştır.

Tablo 11: ABD ve Rusya'nın Suriye Stratejisi

Ülke	Suriye'de Olmasını İstedığı Unsurlar	Suriye'de Olmasını İstemediği Unsurlar	
ABD	PKK/PYD GÜDÜMLÜ KÜRT KORİDORU	1.ÖNCELİKLİ	2.ÖNCELİKLİ
		DAEŞ	İRAN VE RUSYA VARLIĞI
RUSYA	ESAD REJİMİ	1.ÖNCELİKLİ	2.ÖNCELİKLİ
		ABD VARLIĞI	MUHALEFET / ÖSO

İkinci tabloyu incelediğimizde ABD için birinci öncelik DAEŞ etkinliğini önlemek ikinci öncelik de İran ve Rusya hâkimiyetinin önüne geçmektir. Bu bağlamda anlaşılıyor ki, ABD kendisine bağımlı olmayan güçlü bir İran ve Rusya'nın varlığını bölgede görmek istememektedir.

Akyener'in de vurguladığı gibi; Amerika'nın Suriye üzerindeki temel stratejisi de Kürt koridorunu oluşturmaktır. Ama bu stratejisi zaman, koşul ve diğer ülke faktörlerinin küresel ve ülke içindeki adımlarına göre değişmektedir. ABD hakkında bir tespitte bulunacak olunursa ilk başlardaki stratejisi Rusya ve İran ile yakın ilişkileri iyi olan Esad rejimini yok etmek olarak görülmüştür. Bu kapsamda da Türkiye'yi sürece sadece pasif olarak müdahil ederek muhalif güçleri destekleme politikası benimsenmişti. Fakat zamanla ABD, DAEŞ taraflı olarak PYD söz sahipliği kazandırması ve PYD arkasındaki tutumu önemli olmuştur

Ayrıca Rusya'nın Suriye'deki tutumu da Rusya olmadan Suriye sorunu çözülemez düşüncesini aşılıyarak ABD'nin güç kaybetmesini hedefleyerek kendisinin güçlenmesini ve lider olmasını amaçlamıştır (Akyener, O., 2018:32).

Direk sahada yer alan aktörler olduğu gibi cephe dışında destek verenlere de maruz kalan Suriye’de, resmi ve gayri resmi yürütülen operasyonlar hâlihazırda hız kesmeden devam etmektedir. Bunun yanında Suriye politikalarında aynı tarafta görülen bazı aktörler küresel anlamda farklı alanlarda zıt tarafta yer alabilmektedirler. İşte bu şekilde çok uluslu katılımın ortasında kalan Suriye’deki iç savaş, hiç şüphe edilmeden küresel dinamikler ve bu dinamiklerin Suriye üzerine yansımaları açıkça ortadır.

Çalışmanın bulguları yukarıda analiz edilmiş olup şimdi de çalışmada varılan sonuçlar analiz edilecektir. Öncelikle Türkiye ve İran devletleri, Ortadoğu bölgesinin önemli iki ülkesi konumundadır. Çünkü iki ülkenin coğrafi, tarihi, nüfus, ekonomik ve kültürel kimlikleri sayesinde kendilerini bölgesinde seçkin bir güç haline getirmiştir.

“Bölgesel Güç” iddiasında bulunan Türkiye ve İran devletleri, Ortadoğu’da bölgesel güç olma arzuları nedeniyle rekabet ve işbirliği içinde bulunmuştur. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, iki ülkenin de iyi komşuluk ilişkilerine ihtiyaç vardır. Zira İran jeopolitik olarak Türkiye Cumhuriyeti devletine Orta Asya ve Uzak Doğu bölgesine yönelik transit karayolu taşımacılığı fırsatı sunarken, Türkiye ise İran’ın Avrupa Birliği ülkelerine doğru açılan önemli bir geçit pozisyonundadır.

İki ülkenin coğrafik konumları stratejik olarak işbirlikleri için kıymetlidir. Bilhassa, İran doğalgaz ve petrolünü Avrupa piyasasına Türkiye aracılığı ile pazarlama imkânına sahipken, Türkiye ile çeşitli ekonomik ilişkiler kurma potansiyeline de sahiptir. Ayrıca iki ülkenin işbirliği ilişkilerinin yanında şunu belirtmek gerekir ki, iki ülkenin de bölge içinde bölgesel liderlik konusunda mücadele ve rekabet hevesi ağır basmaktadır. Aslında bu kıyasıya mücadelenin köklü bir geçmişi bulunmaktadır. Tarihsel olarak köklerini ise Osmanlı ve Safevi rekabetinden almaktadır.

Çalışmamızın konusu olan Suriye meselesi özelinde ise sınırdaş iki devlet olmanın sürüklediği pragmatik tutumlu girişimlere rağmen, halen bile Suriye krizinde çok boyutlu bir işbirliği ve gelişimlerden ziyade iki ülkenin bölgede başat lider olmak için rekabetlerinden bahsetmek uygun olacaktır (Kaya, F., 2011: 4-10).

Türkiye ve İran’ın Suriye’deki rekabetleri, Suriye krizi konusunda ayrı politikalar ve çözüm yolları benimsemeleriyle başlamıştır. Bu nedenle 2011 yılında Arap baharı domino

etkisinin Suriye'ye uzanmasından sonra Türkiye-İran diplomatik münasebetleri de yeni bir aşamaya geçmiştir. İran'ın Suriye'de gösteri düzenleyen ve hak-hürriyet yanlısı olan Esad yönetimi karşıtı muhalefetin mücadelesini terörist faaliyet olarak nitelendirmesi, Türkiye Cumhuriyeti ile karşı karşıya getiren başlıca mesele olmuştur. Çünkü İran'ın izlediği politikaların aksine Türkiye Cumhuriyeti, Suriye muhalefetini halkın tek yasal temsilcisi olarak kabul ettiğini açıklamıştır.

ABD ve Rusya'nın Suriye politikaları da Türkiye-İran ilişkilerinin gidişatında etkili olmaya başlamıştır. Son olarak Türkiye ile Rusya arasında yaşanan uçak krizi esnasında İran'ın bu durumu fırsat bilip Türkiye aleyhine bazı açıklamalar yapması, doğalgaz tedariki konusunda destek olmaması ve Türkiye'yi zorda bırakacak birtakım eylemler içerisine girmesi, ikili ilişkilerin bir kere daha güven testine tabi olmasına neden olmuştur (Soner, D., 2016).

Yine de iki ülkenin de iktisadi ve mali olarak birbirine bağımlı olması işbirliğinin önemini de son tahlilde artırmaktadır. Örnek olarak Türkiye'nin doğalgaz ve petrol ihtiyacını İran karşılaması ve İran'ın gıda ve giyim ihtiyacını da Türkiye karşılaması meselesinde olduğu gibi karşılıklı kazan kazan ekonomik boyutunun iki ülkenin politikalarında önemli bir etkidir.

Bu durum iki ülke ilişkilerinin gerilmesinde fren görevi görmektedir. Kısa dönemde Suriye'de bir çözüm sonucuna varılması umutlu bir çerçeveye çizmese de uzun vadede iki ülkenin çıkarları gereği ilişkilerinde doğrudan çatışma içerisine girmeyeceği unsuru da açıktır.

Türkiye ve İran, Suriye krizi temelinde ülkesel çıkarlarına yönelik bazı kaygılara sebebiyet vermiştir. İki ülke de bölgesel güç olarak Suriye'de güçlerinin artırılmasını istememektedir. Tamer'in belirttiğine göre Suriye'deki Esad yönetimi, İran'dan gelen askerlerin artık Suriye devleti üzerinde bir yüke dönüştüğünün ve Suriye'nin istikbaline yönelik bir engel/güçlük olduğunun farkındadır (Tamer C., 2017).

Bununla beraber Esad rejimi, bölgeye yönelik askeri harekâtlarında İran askerleri yerine tercihen daha fazla terör örgütü olan PYD/YPG ile anlaşma yapmaya teşebbüs etmektedir. Bahsedilen bu hususta, İran'ın bölgede gitgide yalnızlaştırılması anlamına gelmektedir. Her şeyden öte Türkiye'nin Suriye krizi konusunda PYD/PKK'yı hedef alması ve sınırına yakın yerlerde muhalif grupları ile işbirliği yapması bölgede gücünü daha da artırmaktadır. Neticede güçlü bir Türkiye'nin Suriye sahalarında mevcut bulunması, İran için en önemli kaygılarından

biridir (Tamer C., 2017). Sonuç olarak Türkiye ve İran devletleri, Ortadoğu bölgesinde çeşitli durumlarda çıkarları söz konusu olduğunda işbirliği içerisine girip bölgede ayrıca birbirlerinin güçlenmesinin önlenmesi için çeşitli derecelerde rekabet içinde bulunmuşlardır.

İran ve Türkiye'nin Suriye krizinde rekabetlerini bu değerlendirmede açıklamak gerekirse; Suriye'de yaşanan krizin en büyük etkisi Türkiye – İran ilişkisi üzerinde olmuştur. BM Güvenlik Konseyi'nce, Arap Baharının bir devamı olarak görülen Suriye'de yaşanan kriz üzerine getirilen karar tasarısının Rusya ve Çin'in engellemesine takılması krizin uluslararası rekabet boyutunu ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin Suriye'de Esad hükümetinin görevi bırakması konusunda tek kalmasına neden olarak komşularıyla özellikle de İran ile arasının açılarak kırıma noktasına gelmesine neden olmuştur. Bu kırılmanın nedeni Suriye'de yaşanan rejim değişikliği sonuçlarını farklı açıdan görmeleridir.

İran ve Türkiye'nin rekabeti farklı iki kutup gibi görünse de İran devletinin izlediği Suriye politikasına BM Güvenlik Konseyinden iki veto yetkisine sahip ülke de destek verince Türkiye Suriye krizinde yalnızlaşmaya başlamıştır. Rusya ve Çin perspektifinden bakıldığında; Suriye muhalefetinin silahlı radikallerden ayrılması çağrısını ve Suriye yönetiminin ordu birliklerini şehirlerden çekmesi talebine silahlı grupların da şehirleri terk etmesi talebini eklemeyi önerdiğine dikkat çekmiş ve buna rağmen her iki önerinin de karar tasarısını hazırlayanlar tarafından tamamen reddedildiğini belirtmiştir (Ağır O., & Aksu Z., 2017: 43).

Daha önceki başlıklarda belirtilen bilgiler ışığında İran, Suriye'yi Sünni çoğunluğa veya Türkiye'ye kaybettirmek niyetinde değildir. Çünkü Suriye'deki karışıklıklar İran tarafından ABD ve İsrail destekli müdahaleler olarak görülmektedir. Bu algılama ile İran devleti Suriye'de Esad rejiminin düşmemesi için elindeki tüm kozları oynamaktadır.

Bu bağlamda 'Direniş Eksen'i' olarak lanse edilen Şii milis güçleri, Hizbullah güçleri ve Esad rejimi ordusu, ülkedeki muhalif gruplara karşı savaşmayı amaç edinmişlerdir. Sonuç itibariyle de Türkiye'nin desteklediği muhalifler (ÖSO) ile İran devletinin denetimindeki Şii milisler ve Hizbullah'ın Suriye krizindeki vekâlet savaşı şeklindeki mücadeleleri Türkiye-İran ilişkilerini de etkilediği söylenebilir (Ertuğrul, D., 2012: 7).

Bu bölümde üzerinde durulması gereken ve sorulması kaçınılmaz olan soru şu ki; Suriye krizinde Türkiye Cumhuriyeti, İran için tehdit midir? Bu sorunun cevabına ulaşmak için

öncelikle İran'ın Türkiye'den gelecek olası kaygılarına bakmamız gerekmektedir. İran devletinin en önemli kaygısı şüphesiz Türkiye cumhuriyeti silahlı kuvvetlerinin Suriye'de Afrin ve İdlip şehri çevresinde bulunan muhalif grupları (ÖSO) üzerinde kurmuş olduğu hâkimiyet etkisi olmuştur.

İran ve Rusya'nın katılımıyla oluşturulan Astana görüşmeleri çerçevesinde, Suriye'nin geleceği için anayasa yapım aşamasının bitirilmesi olguları konuşulmuştur. Bununla birlikte anayasa ile oylamaya katılacak Suriye gruplarının belirlenmesi sonrasında muhalif oluşum hareketlerinin kayda değer bir zafer elde etmesi muhtemel görünmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin bilhassa İdlip ve Afrin şehirlerindeki etki alanlarının sınırlandırılması İran'a göre mühim bir amaç olarak değerlendirilmektedir (Tamer C., 2017).

Tamer'in belirttiğine göre Esad yönetimi, İran'dan gelen askerlerin artık Suriye devleti üzerinde bir yüke everildiğinin ve Suriye'nin istikbaline yönelik bir gözdağı olduğunun farkındadır. Bununla beraber Başar Esad rejimi, bölgeye yönelik askeri harekâtlarında İran askerleri yerine tercihen daha fazla terör örgütü olan PYD/YPG ile anlaşma yapmaya teşebbüs etmektedir. Bahsedilen bu hususta, İran'ın bölgede gitgide yalnızlaştırılması anlamına gelmektedir.

Her şeyden öte Türkiye'nin Suriye krizi konusunda PYD/PKK'yı hedef alması ve sınırına yakın yerlerde muhalif grupları ile işbirliği yapması bölgede gücünü daha da artırmaktadır. Sonuçta güçlü bir Türkiye'nin Suriye sahalarında mevcut bulunması İran için en önemli kaygılarından biridir. (Tamer C., 2017).

Aynı bölgede "Bölgesel Güç" iddiasında bulunan Türkiye ve İran devletleri, Suriye krizi konusunda ülkesel çıkarları gereği zaman zaman işbirliği içinde de bulunmuşlardır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, iki ülkenin şüphesiz iyi komşuluk ilişkilerine ihtiyaç vardır. Zira İran jeopolitik olarak Türkiye Cumhuriyeti devletine Orta Asya ve Uzak Doğu bölgesine yönelik transit karayolu taşımacılığı fırsatı sunarken, Türkiye ise İran'ın Avrupa Birliği ülkelerine doğru açılan önemli bir geçit pozisyonundadır. Sonuç olarak Jeopolitik konumları gereği iki ülke birbirlerine bağımlıdır.

Dolayısıyla yukarıda bahsedilenlerle birlikte değerlendirilecek olunursa; Türkiye ve İran, Suriye krizi konusunda ayrı politikalar ve çözüm yolları benimsemelerine rağmen 2017

yılında İnan ve Türkiye devletlerinin kararlı tutumlarıyla Suriye’de en azından kesin bir sonuca varılmasa bile zirveler ve kongreler yapılmaktadır.

Suriye’deki iç savaşın son bulması ve çözüme ulaştırmak için İnan, Rusya ve Türkiye’nin katılımıyla gerçekleşen Soçi Zirvesinin ikincisi 30 Ocak 2018’de gerçekleştirilmişti. Gerçekleşen bu zirvenin ardından Suriye’deki çatışmaların son bulmasını isteyen taraflar ortak bir bildiri yayımlandı. Bu bildiriye göre BM’nin de desteği istenerek Suriye Ulusal Diyalog Kongresi’nde anayasa komitesinin kurulması kararı alındı ve bu kararla beraber Suriye için uluslararası yardım talebinde bulunuldu. Komitede yer alacak taraflar ise ‘Rejim’ ve ‘Muhalefet’ grupları olmuştu.

İki ülkenin zirve sonrası basına yansıyan düşüncelerine bakıldığında ekseriyetle olumlu bir havanın hâkim olduğu görülmüştür. Türkiye ve İnan bu zirvede beklentilerini dile getirmiş ve Suriye’de çözüm olması için çaba göstermişlerdir. Türkiye Dışışleri Bakanlığı’nın Soçi Zirvesiyle ilgili açıklamasında Türkiye’nin ve İnan’ın ‘Suriye Ulusal Diyalog Kongresi’ konusunda en başından bu yana yapıcı tutum içinde bulunduğunu söylemişlerdir (Dış İşleri Bakanlığı, 2018). Bu görüşme sonucuna göre Suriye’deki sorunun askeri güç unsuru ile çözülemeyeceğine ve Türkiye, Rusya ve İnan’ın ateşkesin denetlenmesi için üçlü bir mekanizma kurulmasına karar verilmişti.

Sonuç olarak, 2017 yılında başlayan iki ülke ilişkilerinde yumuşama dönemi başlamasının nedenlerinden biri de söz konusu ülkede can ve mal kayıplarının artması sonucu Suriye krizinin çıkmaza girmesi sebep olmuştur. Türkiye’nin, Suriye’de Esad rejimine karşı söylemlerindeki son dönemde yumuşama olması ve odak merkezini YPG/PKK unsurlarına yöneltmesi, İnan ile yakınlaşmada en büyük motif olmuştur. Rusya ile ortak düzenlenen Astana süreci zirvesinde değişen yakınlaşma paradigmaları ile iki ülke, uzun zamandan beri süregiden savaştan ilk kez çözüm odaklı iş birliği yaklaşımına sahip olmuşlardır. Dolayısıyla, Türkiye İnan ilişkileri üzerinde Suriye krizi hiç görülmediği kadar yakınlaşmaya sebep olmuş İlişkilerinde yeni döneme geçilmiştir. (Doğan, S., 2016.)

En nihayetinde bu alışmamızda İnan ve Türkiye’nin bölgesel güç olma rekabetinde iki ülkenin Suriye krizinde izledikleri politikalar zaman zaman zıtlaşmıştır. Ortaya çıkan bu krizin çözülmesi için de Türkiye ve İnan devletleri Suriye sorununda çıkarlarına yönelik bazen yakınlaşmışlar ve bazen de işbirlikleri geliştirmişlerdir.

KAYNAKÇA

Acun, C. (2015). Türkiye'nin Suriye Politikası 2015, ed., Kemal İnat ve Muhittin Ataman, *Türk Dış Politikası Yıllığı*, SETA, S.182-184.

Akın, B.G.Y. (2009). Avrupa Birliği'nin Yaşlanma Sorununa Bir Çözüm Olarak Türkiye'nin Üyeliği, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C: 8, N: 1, s. 27-37

Akyener, O. (2018). *Suriye İç Savaşı Enerji, Güvenlik ve Siyaset Boyutlarıyla*, Yayın No: X/ s.46.

Amar. (2017). <https://www.amar.org.ir/english>, (02.04.2019).

Amerikaninsesi. (2018). <https://www.amerikaninsesi.com>, (17.03.2019).

Anadolu Ajansı. (2016). <https://tr.sputniknews.com>, (03.02.2019)

Ankara Ticaret Odası, (2016). Dış İlişkiler Ve Dış Ticaret Müdürlüğü, *İran*, s.45-48.

Arı, T. (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, s. 236-241.

Arıkan, P. (2012). *Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran*, Ortadoğu Analiz, Cilt 4, Sayı 43, s. 22.

Armitage, Richard L. & NYE Joseph S., (2007), A Smarter, More Secure America, CSIS Commission On Smart Power, *Center For Strategic & International Studies*, s.89.

Atkinson, C. (2014). *Military Soft Power*, Rowman & Littlefield Publishers, s.3.

Aydın, M. (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz, *A.Ü Siyasal Bilgiler Dergisi*, s.71-114.

Aydoğan, B. (2011). *Güç Kavramı ve Kamu Diplomasisi*, Ekopolitik Uluslararası İlişkiler Masası, Rapor No.11 s.2.

BBC. (2018). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya>, (25.04.2019).

BBC. (2019). <https://www.bbc.com>, , (14.03.2019).

Bilgesam. (2015). <http://www.bilgesam.org>, (11.03.2019).

Böke, K.(Ed.), (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (3.baskı). İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, s.12.

Brzezinski, Z. (2012). *Amerika ve Dünya, Moderatolar: David Ignatius, Brent Scowcroft. Manolya Aşık (çev.)*. İstanbul, Profil Yayınları, s.49.

Buzkıran, D. & Kutbay, H. (2012). *Arap Baharının Türkiye'ye Olan Ekonomik Ve Sosyal Etkileri*, s.9.

By Frost, Ellen L & Joint Force *Quarterly Dergisi*, Sayı:53, Nisan 2009, s.9.

Carafano, James J. (2014). *Strategic Studies Quarterly Dergisi*, Measuring Military Power, Sayı:3, s. 21.

Charles R. Lister, (2015). *The Syrian Jihad: Al-Qaeda, the Islamic State and the Evolution of an Insurgency*, Hurst&Company, London, s. 154.

Çetinsaya, G. (2006). Tarihsel Perspektifte Türkiye–İran İlişkileri ve Nükleer Sorunu, *SETAV Raporu*, Ankara, s.55.

Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik derinlik: Türkiye'nin Konumu*, İstanbul, Küre yayınları, s.66.

Davutoğlu, A. (2013). *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Dokuzuncu Basım, İstanbul, Küre Yayınları, S.165-168.

Dede, A. (2011). The Arab Uprisings: Debating the Turkish Model, *Insight Turkey*, Cilt: 13, No: 2, s.5.

Deniz, T. (2013). *Suriye'nin Durumu, ABD- Rusya ve Türkiye'nin Tutumu*, <http://www.marmaracografya.com>, (04.02.2019).

Doğan E. (2012). *Türkiye Dış Politikası İçin Bir Test: Suriye Krizi*, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), s.12-20.

- Doğan, S. (2016). Türkiye - İran İlişkilerinde Suriye Faktörü: Risk Üçgeninde İstikrar Arayışı, *İNSAMER Raporu*, s.25-64.
- DPT, (2004). *Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri*, Devlet Planlama Teşkilatı Müdürlüğü, (21.03.2019).
- Dünya Gazetesi, (2014). <https://www.dunya.com>, (29.12.2018).
- Dw.Com-Türkçe, (2016). <https://www.dw.com>, (11.01.2019).
- Ertuğrul, D. (2012). Türkiye Dış Politikası için bir Test: Suriye Krizi, *TESEV Raporu*, s.4.
- Eslen, N. (2005). *Küresel Hamleler Anahtar Stratejiler*, 2. Baskı, Truva Yayınları, İstanbul, s.98.
- Fekri, Amir A. (2011). *İran Devrimi*, Mızrak Yayınları, İstanbul, s.145.
- Flames. D. (Ed.), (2010). *Regional Leadership in the Global System: Ideas, Interests and Strategies of Regional Powers*, s.127-151.
- Günel, K. (1997). *Coğrafyanın Siyasal Gücü*, İstanbul: Çantay Kitapevi, s.12.
- Gürakar, T. (2012). *Türkiye ve İran*, Kaynak Yayınları, İstanbul, s: 273.
- Gürkas, B. (2006). Türkiye-İran İlişkileri, *Stratejik Öngörü*, Sayı:6, Tasam Yayınları, İstanbul, s.6.
- H. Kissinger, (1957). *A World Restored*, Boston, s.226.
- Hans J. Morgenthau, (1973). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 5th edition, New York, s. 4-15.
- İnat, K. (2017). *Türk-İran İlişkileri -I-: Güvenlik*, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/> (24.12.2017).
- İnat, K. (2017). Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 2016, ed., Kemal İnat ve Muhittin Ataman, *Ortadoğu Yıllığı 2016*, Kadim Yayınları, s.6-10.

- Kaya F. (2010). *Türkiye'nin Bölgesel Güç İmajı*, Blogcu Yayın, s.88.
- Kaya, F. (2011). Yeditepe University, Social Sciences Institute: *Turkish Iranian Relations In The Contex Of Being Regional Power After 2002*, s. 56.
- Keykavosiiranagh, S. (2015). Yüksek lisans tezi, İ.Ü Siyasal Bilgiler fakültesi, s. 53-54.
- Kirişçi, K. (2009). *Transformational Turkish Foreign Policy: The Rise of Trading State, New Perspectives on Turkey*, No: 40, s.29-57.
- Konukçu, Y. (2018). *İran'ın Bölgesel Güvenlik Stratejisi: Bir Güç Döngüsünün Değerlendirilmesi*, BEÜ AİD, s. 74-91.
- Korkmaz, Y. (2015). *İran Suriye Bölgesel İttifakı ve Arap Baharı Sürecine Yansıması*, Matbuat Yayın Grubu, İstanbul s.20.
- Koutrı, A. (2011). *Turkish Foreign Policy And Turkey's Role As A Middle Power*, Yüksek Lisans Tezi, s.74.
- Kutlay M. & Bahadır Dinçer, O. (2012). *Türkiye'nin Ortadoğu'daki "Bölgesel Güç" Potansiyeline İlişkin Ampirik Bir İnceleme*, s. 2
- Lale Cevheroğlu / TESA Siyaset Masası Araştırmacı Yazarı, Yeditepe Üniversitesi, *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Dergisi*, 2012, s.16-17.
- Miş, N. (2012). Suriye 2011, ed., Kemal İnat ve diğerleri, *Ortadoğu Yıllığı*, Açılım Kitap, s. 261.
- Murat, S. (2002) AB Ülkeleri ve Türkiye'nin Karşılaştırmalı Nüfus Yapısı (Ed. Mustafa Aykaç, Zeki Parlak), *Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri*, İstanbul, Elif Kitabevi, s. 45-89
- New York Times, (22 Mart 2019). *Who Is Fighting Whom in Syria*, <https://www.nytimes.com>.
- Nolte, D. (2010). *How to compare regional Powers: Analitical Concepts And Reserch Questions*, Reviev Of İnternational Studies, Cilt 36, s. 880-895.
- Oğulganmış, E. (2014). *Bölgesel Güç* Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.87.

- Orhon, Hatice H. (2012). *İran'ın Bölgesel Gücünün Küresel Yansımaları Çerçevesinde Enerji Jeopolitiği*, Yüksek Lisans Tezi, s.80.
- Osman Ağır, Zehra Aksu, (2017). *Assam Uluslararası Hakemli Dergi* (Assam - Uhad) Assam International Refereed Journal, s.43.
- Østerud Ø. (1992). Regional Great Powers. In: Neumann I.B. (eds) *Regional Great Powers in International Politics*. Palgrave Macmillan, London, , s.25-29.
- Özcan, Nihat A. (2006). İran Sorununun Geleceği Senaryolar, Bölgesel Etkiler Ve Türkiye'ye Öneriler, *Tepav Ortadoğu Çalışmaları*, s. 12-24.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntem Bilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 303.
- Pedersen, T. (2002). Cooperative Hegemony: *Power, Ideas and Institutions in Regional Integration*. Review of International Studies, s.641-642.
- Sandıklı, A. & Emeklier, B. (2016). İran Nükleer Krizinin Türkiye'ye Olası Etkileri, *Bilge Adamlar Kurulu Raporu*, s.25.
- Sayın, A. (12 Ocak 2019). Türkiye-İran İlişkilerinde Yeni Dönem, *Yenişafak*, <https://www.yenisafak.com>
- Semin, A. (2011). *Suriye'deki Olaylar ve Esad'ın Reform Planı*, Bilgesam Yayınları, s.7-9.
- Sinkaya, B. (2012). *Arap Baharı Sürecinde İran'ın Suriye Politikası*, SETA Analiz, s.13.
- Sinkaya, B. (2017). *İran'ın Suriye Stratejisi*, Akademik Ortadoğu, Cilt.11, Sayı.2. s.6.
- Sönmezoğlu, F. (2012). *Son On yıllarda Türk Dış Politikası*, Der yayınları, İstanbul, s. 189-192
- Sönmezoğlu, F. (2012). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der yayınları, 2012, İstanbul, s. 249-254.
- Stratejikortak. (2014). <https://www.stratejikortak.com>, (19.01.2019).

- Tamer, C. (13 Mart 2019). Ankasam Ortadoğu Uzmanı <https://ankasam.org/iranin-suriyedeki-gelecegi>.
- Tarakçı, N. (2014). *Askeri Güç ve Dış Siyaset*, TASAM yayınları, s. 12.
- Tasam, (2011). *İran'ın Bölgesel Politikalarına Bakış*, <http://www.tasam.org/tr> (15.01.2018).
- Tesaderneği. (2015). <https://www.tesaderneği.org/iranin-bolgesel-faaliyetleri-ve-guc-unsurlari-kitap-analizi>.
- Tuna, O. & Yalçıntaş, N. (1999). *Sosyal Siyaset*, İstanbul, Filiz Kitabevi, s.42.
- Tuncer B. (1976). *Ekonomik Gelişme ve Nüfus*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, s.36.
- Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), (2010). *Ortadoğu'da Türkiye Algısı*, s.9.
- UİM Raporu, (2011). *Güç Kavramı*, Rapor No.11, s. 19-22.
- USAK Raporu, (2012). *Türkiye'nin Ortadoğu'daki Güç Kapasitesi*, Rapor No:12, s.3.
- Uygur, H. (2017). Yeni Dönemde Türkiye-İran ilişkileri, *Anadolu Ajansı*, <https://aa.com.tr/tr/analiz>, (18.01.2019).
- Waltz, K. (1951). *Theory of International Politics*; G. F. Kennan, American Diplomacy, 1900-1950 Chicago University Press, s.78.
- Yeğın, A. (2016). İran'ın Sert Gücü, *Seta Analiz*, Sayı: 150, s.4.
- Yeşiltaş, M. (2015). İç Savaşa Komşu Olmak: Türkiye'nin Suriye Sınır Güvenliği Siyaseti, *SETA Analiz*, No: 136, s.8.
- Yıldırım, A. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri*, <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index>.
- YILMAZ, S. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, s. 12-16.

Yusuf, C. (2011). Arap Baharının Türkiye'ye Ve Ekonomimize Etkisi, *Müsiad Çerçeve Dergisi*, 57, s.72-74.

Yüce, K. & Eryaman, Ş. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, <http://egitimvebilim.ted.org.tr>.

